

vsurā cōmittat vltra sortem aliqd recipiēdo: p̄sertim cum mutuū recipiens libere pōt aliqd donare d̄ suo sibi mutuū danti: ⁊ trāsferre d̄nūz qd̄ habet in re sua in ip̄m mutuante: ac p̄ p̄sequēs mutuās illā rem tanq̄ suā recipe nō obstante q̄ sit vltra sortem. Ad h̄ dicendū: q̄ quicūq̄ cōmunitas aliq̄ vel singularis p̄sona pōt aliqd libere de suo dare p̄ pecunia sibi mutuo data ⁊ i aliū trāsferre: tūc ⁊ alter pōt libere recipe re: dūmodo nō sit p̄ legē iuste p̄ncipantis scz ip̄i⁹ dei: sicut ptz in his q̄ mutuātes ex mera charitate recipe p̄nt aliqd vltra sortem ex libera donatiōe: qz p̄tra h̄ d̄ns nullum mandatū edidit. Verū t̄n aliq̄n libere de sua aliqd dare nō p̄nt p̄ pecunia sibi mutuo data: sic q̄ mutuās illud licite recipere possit ⁊ h̄ p̄pter p̄ceptū superioris iuste p̄ncipantis ⁊ p̄cipiētis Luc. vi. Mutuum date nihil inde sperantes. Et ex de vsur. c. p̄suluit. Qd̄ etiā p̄ exēplū ostēdi pōt: naz fm̄ Bonanen. in. liij. di. xxi. ⁊ fm̄ Alexā. de hales: ⁊ Scotū: p̄fessor manifestare nō pōt pctm̄ p̄ p̄fessionē illi manifestatū etiaz de licētia p̄fidentis: eo q̄ cōfessor obligat⁹ est: nō t̄m̄ ex iure penitentis sed etiā ex iure ecclesiastico et diuino: sup̄ q̄ talis penitēs dispēsare nō pōt: extra de pe. ⁊ re. ois. ⁊ de pe. di. v. c. sacerdos. Sic est etiā in p̄posito n̄ro: nō enī ligat⁹ vsurarius aut q̄libet alius ad nō recipiendū aliqd vltra sortem ex mutuo dato ex solo iure cōmunitalis vel singularis p̄sone: sed etiā ex p̄cepto diuino: qd̄ mutuū recipiēs dispēsare nō pōt: ⁊ ideo lz ip̄e quātū in se est licite dare pōt mutuāti: t̄n nō potest sic libere dare q̄ mutuans p̄ pecunia mutuata licite recipe possit aliqd vltra sortem: qz d̄ns in verbis p̄dictis post p̄siliū addidit mandatū: cum enī dicit mutuū date: iegerit p̄siliū: lz q̄nq̄ etiā sit p̄ceptū vt ptz supra: sed cū addit nihil inde sperātes p̄dit p̄ceptū negatiuū qd̄ obligat semp ⁊ ad semp: ⁊ sic in hoc casu sola corrupta intētiō causat vsure vitiū: nec pōt excusari p̄ h̄ q̄ vult indēnis seruari: qz si casus occurrit q̄ p̄siliū mutui i p̄ceptū x̄tis: tūc tenet etiā cū p̄prio dispēdio mutuare p̄xio: sinānt tunc si vult indēnis seruari nō mutuet qz p̄tunc ad h̄ nō obligatur: q̄ si mutuatur libere mutuet nihil recipiens vltra sortē iuxta p̄ceptū christi: alioq̄n q̄cqd̄ ex tali mutuo recepit obligat⁹ restituere si pōt: ⁊ si non pōt mortalit̄ peccat si nō p̄ponit satisfacere cū poterit: qd̄ itel-

ligit semp esse vex q̄n spōte mutuatur cū intētiōe p̄ncipali remuneratiōis licz nulla pactio de hoc exteri⁹ interuenit: vt i dicto c. cōsuluit: ⁊ ex hoc siue corrupta intētiō fuerit mutuū antecedens siue subsequens vel etiam cōsequens. Ad cuius euidētiam sciendū: q̄ intētiō cupiditatis i mutuo p̄stando est cum sola spe lucri: vel p̄ncipaliter p̄pter lucrū aliquis mutuū p̄stat licz pactum nō interueniat: ita q̄ spes est causa p̄ncipalis mutui: ⁊ talis iudicat⁹ vsurari⁹ in dicto. c. p̄suluit. T̄n piculosior ē h̄ vsura q̄ q̄ sit cū ex̄p̄ssis pactiōib⁹: eo q̄ in foro causaz minime pōt repeti: a multz qz cecatis auaricia vix pōt agnosci: nimis rū cum vt dicit Alexā. de hales: fm̄ leges humanas sola volūtas vsurariū non faciat: qz lex cohibet manū nō animū: fm̄ h̄o legē diuinaz q̄ cohibet aīm sola voluntas facit vsurariū: q̄ p̄fecto volūtas ⁊ intētiō cupiditatis tripliciter in cōtractu p̄tingere pōt: aliq̄n enī talis intētiō cupiditatis ē antecedēs. s. anteq̄ mutuū dat vel q̄n datur: qd̄ p̄prie directe est p̄ mādatū d̄nīcū: si t̄n post p̄positū mutaret ⁊ intētiōem reificaret fm̄ regulaz charitatis p̄us positā: tūc gratz data licite recipe posset: alioq̄n h̄o talis intētiō p̄sequēs vel p̄comitās ē: qz lz mutuās p̄tūc nullū intendebat lucrū: t̄n si recipiēs mutuū aliqd dat in recōpensationē mutui: ⁊ creditor p̄pter eādey causā libet̄er acceptat: tūc habet corruptā intētiōem p̄comitante ⁊ cōmittit vsuram. Aliq̄n deniqz talis intētiō subsequēs ē: q̄n scz quis absqz spe lucri proorsus gratis mutuatur: sed lapsu t̄pis p̄ualente cupidine nō t̄m̄ exigit sortē sz etiā vult mēte: ⁊ ostēdit ore vel ope q̄ p̄pter mutuū p̄us factū aliqd sibi det: ⁊ talis nō solū cōmittit vsurā ⁊ obligat⁹ ad restitutiōez: s̄ etiā q̄cūq̄ ius talis mutui succedit mutuantī sicut filius vel heres. Et hec est sentētia Archid. xliij. q. iij. c. j. Deniqz quia tales p̄statōes vel mutuaciones potissime ⁊ continue frequentantur per venetos: florentinos ⁊ tanuēses que sunt notabiles ciuitates i Italia: ideo ad p̄dictorum cōfirmationem referaz casum quem in. liij. super sententias scribit magister Huil. d̄ cremona: vir magne scientie ⁊ fame qui postea fuit ep̄iscop⁹ papien. Unde refert q̄ cū quidaz vir p̄diues ⁊ p̄potēs i pecunijs: intēderet p̄dicto modo ponere magnam pecunie quātitatē in vna p̄dictaz ciuitatum pro elemosynis

paupibus impetuum dispensandis: habito prius sup hoc a p̄dicto Guil. p̄tor p̄silio. Facta igit̄ in vniuersitate papensi diligēti discussione: cū adhuc materia p̄ tres cōtrarias opinioēs dubia remaneret: occurrentibus alijs causis missus est antedict̄ Guil. ambasiator ad papā Urbanū sextū: tunc in ianua cōmorantē. Rogauit igitur eundē p̄fatus diues: q̄ de p̄dicta materia p̄suleret summū pontificem: eiq̄ de sua intentione circa possessionez predicte pecunie in elemosynis dispensandis p̄positum reuelaret. Cui tādē papa r̄sudit q̄ bñ fecerat eū de tali p̄sulendo: quia casus ardu⁹ eēt: et assererat eundē casum vsurariū eē. Cui⁹ responsio et diffinitiuā sn̄a satis est p̄deranda q̄ p̄dictus papa peritissimus erat: q̄ propter in talib⁹ semp̄ tutior via tenenda est et p̄sulenda. Ad laudem dei.

De arte campozia triplici: scilz artificiali: reali: et casuali. Et i quibus rebus pprie cōmittitur vsura. Sermo XXXIX

Non furtus facies.

N Exo. xx. Cupientes s̄mone p̄senti de arte campozia p̄seq̄. **P**ri mo querim⁹ vtz ipa sit licita: p̄sertim cum ad cōmutationē rerū videat̄ oportuna: et p̄pter variā hominū cōmoditatē introducta. Ad hoc dicēdū est: q̄ tria sunt genera cambioꝝ scz artificialia: realia et casualia. **P**rima cābia sūt artificialia: et hec q̄dem sūt licita obseruatis debitis circūstantijs.

A Ad cui⁹ euidentia sciendū: q̄ ars cāpsozia s̄m p̄hm. j. politice casu et fortuna p̄mitus inuēta est: s̄ demū p̄ exigētiā artificialis facta ē. Solet enī nūmisma plus valere in regione ppria q̄ in aliena: accidit ḡ forte quosdā habere q̄dā nūmisinata que nō multū appreciabant̄ in regione sua: eo q̄ erāt de regione extranea: illis ḡ veniētib⁹ cum eisdeꝝ nūmisimatib⁹ ad exterās regiones: in q̄bus ppria erant et plus valebant accidit eos plus recipe q̄ valebant in sua regione: q̄ videntes inde se recipe lucrum arte campozia vsi sunt: et sic ars originem sumpsit. Demū autē cōsiderantes q̄ in ali quibus ptibus nūmisinata plus valerent vt melius expenderent̄ p̄pter lucrū inde inuentū illa nūmisinata mittebāt vel portabant: et sic p̄pter p̄suetudinem s̄ p̄uersū

est in artificiale exercitiū: que nimirū ars vsui reipublice videt̄ esse cōmodosa et necessaria: quia dicit̄ Alexā. de alexan. i. tractatu de vsur. q̄ ipa necessaria est p̄mo ad vtilitatē pegrinantū et aliorū q̄ circūeunt diuersas regiones. sc̄do necessaria ē ad cōmutationē rerū sine q̄ stare non pōt humana vita: rex enī cōmutatio necessaria ē: cū vnaqueq̄ regio in quibusdam abundet et in quibusdam egeat: que cōmutatio cōmode fieri nō p̄t sine nūmisimate: nō enī i diuisa loca remota cōmode portari possent res ad faciendā p̄mutationē: et ideo necessaria fuit nūmisima. **Q**uādoq̄ etiā denarij sine piculo portari nō possunt ad faciendā p̄mutationē: et sic ars campozia fuit necessaria: q̄ campoz p̄ cambiū tali piculo subuenire pōt. Et etiam p̄pter diuersitatē nūmisimatū quoz valor s̄m varia loca variatur. **H**inc est q̄ talis ars p̄mutationis p̄cedit. **U**n̄ dicit̄ Francisc⁹ de maronis in. iij. q̄ sicut ars mercatiois legitime facta est naturalis: et sicut mercatores sūt valde vtilēs: eo q̄ aliqua habēt i vna regione q̄ nō habent̄ in alia: sic etiā pecunie cōmutatores seu campozes sunt vtilēs: q̄ vna moneta currit in vna regione et nō in alia. Si ḡ q̄ rit̄ vtrū cābia artificialia sint licita: verbī gr̄a: cambiendo vel p̄mutando vnū florenū et inde recipiēdo vnū denariū vltra sortem. Ad hoc dicendū: q̄ lz quidā affirmare conent̄ talem p̄tractuz nō esse faciliter excusabilē: nec illum facientē esse bñ tutū: dicunt tñ alij et verius: q̄ licita sunt dūmodo debito modo exerceat̄: q̄d tñ rarissime p̄tingit p̄pter cupiditatē improbi lucratium. **U**nde p̄pter q̄ttuoz maxie licita reddunt̄. **P**rimo q̄ non hnt̄ mutui rōnez: eo q̄ p̄pter dilationē t̄pis nō sperat̄ lucrū et sic nō iteruenit in eis mutuū vñ vsura dici posset. **S**c̄do q̄ cāpsozi non reddūt̄ eadem fors i specie vel numero: q̄ tribuit monetā vni⁹ generis et recipit monetā alterius generis. **T**ertio q̄ s̄m Archidī. xliij. q. iij. c. j. in glo. non pōt dici emptio vel veditio pprie loquēdo: q̄ emptio et veditio pprie p̄sistit in rebus emptialib⁹ quaz p̄cia nūmisimate mensurant̄: sed h̄ genus fit in sola p̄mutatione nūmisimat⁹ diuersoz generū: et ideo simplex p̄mutatio dici pōt q̄ licita ē: nisi cambiētes de diuersis generibus nūmisimatuz charistia inducere intendāt. **Q**uarto deniq̄ q̄dam nō indocte putant̄ b̄ licere rōne interesse: scz p̄pter labores et

expensas salarioꝝ p̄sionũ ⁊ similibũ: q̄ cam
p̄sor subijt p̄pter hanc artē: quapropt̄ etiã
ex ea viuere p̄t: quia dicit apl̄s. j. *Coꝝ. v.*
q̄ nemo militat stipendijs suis vnq̄. Non
enĩ teneor incassum in alioꝝ vtilitatē labo
rare: nam laboris itineris ⁊ expensaz ha
benda est ratio: vt extra d̄ voto. c. magne:
licita sunt ergo talia cãbia: dũmodo cũ de
bitõ moderamine fiant ⁊ discretũ ac mode
ratũ lucrum dũtaxat recipiant. Sed quia
vix ē possibile q̄ exercentes talia cãbia ab
vsuris ⁊ simplicibũ deceptionibus imunes
sefe seruare p̄ualeant: ideo cunctis in foro
consciẽ dissuadendũ est: quia q̄ tangit pi
cem inquinabit ab illa: ⁊ occasio proxima
facilime mouet ad lapsũ. Frequẽter enim
eis accidit q̄ monetã v̄ rem aliã ab igno
rantibus ⁊ inexptis: aut simplicibus citra
p̄ciũ cõdignũ ⁊ vltra moderatũ lucrũ recl
piunt: ⁊ tũc semp ad restitutionẽ obligant̄
in iudicio anime. Taceo de rasuris ⁊ alle
uatiõib⁹ monetaz ⁊ de similib⁹ hanc ar
tem cõcernentib⁹: de quibus aliqua supra
facta sunt. Hic incidentaliter queri p̄t:
vtx habēs aliquã monetã quã timet futu
ro tẽpore minorãdã p̄suetõ p̄cio fm̄ status
legis positivẽ v̄ dñi terre: nec volēs illam
mutuare p̄pter hunc timorẽ: nisi cũ condi
tione q̄ sibi reddat aliã moneta in equali
p̄cio in quo nunc est ip̄a moneta scz tẽpore
mutui debeat vsurari⁹ censeri. Ad hoc re
spõdet Alex. de alexan. q̄ multis videtur
illud eẽ vsurariũ: alijs autē videt̄ q̄ nõ: ⁊
ad hãc opinionẽ declinat Alex. cui cõcor
dat sanct⁹ Bernardin⁹ in tractatu de p̄tra
ctibus: ⁊ istoꝝ ratio est triplex. Prima est
quia aliud ē mutuo sperare lucrũ: ⁊ aliud
ē vitare dãnũ: primũ enĩ fieri nõ potest si
ne iniuria dei: qui hoc phibuit Luc. vj. di
cens: Mutuũ date nihil inde sperantes.
Nec etiam sine iniuria pximi cui mutuũ
gratis dari debuit. Qui autē vitat dãnũ
suũ deo nõ facit iniuriã: cũ hoc nulla lege
reperiat phibitũ. Nec etiã pximo facit in
iuriã cũ nõ ledat proximũ qui p̄riũ euitat
dãnũ: sic q̄ magis q̄rit vitare dãnũ q̄ lucz
p̄rium acquirere. Secunda ratio est: quia
debitor nõ min⁹ accipit tẽpore mutuatõis
q̄ reddere tenet̄ tẽpore solutionis: nec etiã
am erat verisimile q̄ illa moneta ex seip̄a
minus eẽt postea valitura q̄ valebat tem
pore mutuationis: cum eius minoratio v̄
villificatio nõ accidit rõne dilationis tem
poris: sed potius ex voluntate legislatorũ.

Tertia ratio est qz debitor nõ accipit pecu
niã vt seruet eam vsqz ad tẽpus q̄ verisimi
liter erat min⁹ valitura: s̄ vt vtatur ea sta
tim vel saltẽ in tpe breui quo valorẽ suũ ad
huc habeat: si ergo redderet mutuũ tem
pore minoratiõis ip̄ius monete q̄tũ ad va
lorẽ: tunc posset contingere q̄ cui⁹ accepto
mutui beneficio min⁹ redderet q̄ accepit:
q̄ videt̄ min⁹ equũ fm̄ fraternã charita
tem. Secunda vero cãbia dicunt̄ realia:
qz vt plurimũ realiter deducunt̄. Ad cui⁹
evidentiã queri p̄t: vtx campsor aliquid
accipiẽs eo q̄ pecuniã quã sibi h̄ soluo mi
hi faciat alibi in loco distantĩ numerari:
puta in roma v̄ in venetijs vsurã p̄mittat.
Ad hoc dicẽdũ q̄ ibi nõ est vsura: quia vbi
nulla interuenit rõ mutui nulla p̄t ibidez
esse vsura. Itã fm̄ oēs doctores vsura pro
prie non cõmittit̄ nisi in contractu mutui:
Mutuũ autem dicitur quãdo aliquid me
um fit p̄ aliq̄d tempus tuũ: ⁊ ideo necesse ē
q̄ solũ in illis rebus quib⁹ mutuũ interue
nire p̄t vsura cõmittat̄: quas Alex. de ha
les distinguit i triplici genere. Quedã em̄
mutuant̄ sub certo numero: sicut pecunia
quedã sub certa p̄dere sicut aurũ: ⁊ q̄daz
sub certa mensura sic granũ: vinũ: oleũ ⁊ i
his solum p̄prie cõmittit̄ vsura. Cui⁹ ratio
est: qz sole res circa quas consistit mutuũ
habet a natura v̄ arte sibi constitutũ valo
rẽ quem transcendere minime possũt nisi vi
tiose cõtra naturam v̄ arte agat̄. Ad id
q̄ obijcit Sanfre. dicẽs vsurã etiã cõmit
ti posse in alijs reb⁹: puta si p̄ pecunia mu
tuata recipiã equũ v̄ p̄dium ad vsũ ⁊ simi
lia vltra sortẽ vsura est: vt ptz. xliij. q. iij. c.
pluriqz. Cui⁹ respondendũ est: q̄ distinctio
fieri debet inter vsurã q̄ ab vsurario exigi
tur vltra sortẽ seu vltra mutuũ datũ: q̄ p̄
prie dicit̄ vsura: ⁊ res i qua dicta vsura cõ
mittit̄ que est ip̄m mutuũ: vt equ⁹ v̄ ager:
de quo gignit̄ ip̄m lucrum. Itã si ponde
rat̄ illud q̄ mutuo datur: cui p̄prie ⁊ vere
accedit vsura: tũc semp illud consistit in
tribus p̄dictis. Si vero ponderatur p̄miũ
quod datur: tunc potest esse aliud a p̄dictis:
sed hoc improprie ⁊ interpretatiue dici
tur vsura. Reuertendo igitur ad p̄positũ
in casu p̄dicto campsor non tradit aliquid
mutuũ: sed potius recipit aliquid restituẽ
dũ tempore futuro in certo loco. Et ideo si
vitiũ aliq̄d ibidem est erit aliud ab vsura.
Unde p̄ generali regula tenendũ est q̄ q̄/
cũqz aliquid ab altero recipit nihil sibi dã

B

do nisi tempore solutionis vel redditiōis accepti: nō cōmittit vsurā ratione talis accepti. Pro quo sciēdū q̄ trib⁹ rationibus in talibus licite potest interuenire lucrus. Primo ratiōe custodiē seu depositi: vtpu- ta si absq̄ periculo ⁊ labore deportiōis de vna terra in aliam reddit mercator: cum p- prio lucro depositū vl' equalens. Exempli grā. Ep̄s pergens romā deponit ī anther- pia mille coronas alicui mercatori habētī romē tabulā pecunie: mercator autē acci- pit ab ep̄o coronas viginti vt p̄fatas mille sibi reddat indēnes romē: in tali nanq̄ ca- su nō cōmittit vsurā. Verūtāmē fm quos- dā ibi ē indecēs ⁊ turpe lucrū maxime pro- pter duo. Primo qz mercator ille sine peri- culo ⁊ expensis ac etiā sine labore deporta- tionis facit eas ep̄o reddi in roma. Secun- do qz anteq̄ reddat illas: pōt ex tradit' si- bi in antherpia lucrari mercationib⁹ suis: ⁊ sic videt esse turpe lucrū licet nō sit ibi- dē vsurā: vnde fm quosdā nō tenet ad re- stitutiōnē qz vere seruitit ep̄o in aliq̄ equi- ualenti: licet absq̄ suo piculo ⁊ labore: idō indecētia talis lucri nō cōtinet simpliciter indecētia vl' iniusticiā: s̄ potius quandam equalitatē. Et huius opinionis ē Lau. p̄ Jo. de ligna. dicēs q̄ iste casus licit⁹ ē nō solū ppter periculū qd̄ plerūq̄ subit: s̄ etiā vt subueniat salarijs ministroꝝ ⁊ pensio- nū: ac vt nō frustra ponat opas ⁊ sudorem in alioꝝ vtilitatē. Satis etiā p̄cordat san- ctus Bernardin⁹ ī tractatu de p̄tractib⁹s vbi dicit. Credo saluo meliori iudicio: qz qsi tali cābientī qui de hoc facit artē imminet circa hanc artē expense pensioꝝ operariū salarioꝝ factorū ⁊ discipuloꝝ: insup circa pericula ⁊ labores sicut plerūq̄ talib⁹ con- tingere solet: qz tunc nō obligat ad restitu- tiōnē. Secus aut de eo qui hāc exercēs ar- tem p̄pterea non imminet sibi pericula: nec habet inde labores nec expensas ex quib⁹ rōne interesse posset inde lucꝝ sumere fm Bald. etiā eē de plus pe. c. j. Done casum qz mutuo campsoꝝ in antherpia centū pro- xc. que mibi dari faciet romē: talis quideꝝ p̄tractus ē licit⁹ iuregentiū ⁊ necessari⁹ ac naturali rōne inuent⁹: eo qz campsoꝝ subijt picula maris ⁊ dāna nuncioꝝ. ff. de x. ob. l. qui romē. s̄. calūniertis. Qz si campsoꝝ pl⁹ aliquid lucrā: ex iusticia qd̄ ⁊ licite lucꝝ sumit: qz industria accedit rei licite: vt no. ff. ad. l. fal. l. si heres. Licitū ē etiā numerā ti decē pacisci qz reddant nouē tm̄ qz minu-

ere sortē nō est pctm̄: augere autē sic. Et est textus notabilis. ff. si cer. pe. l. roga. s̄. si ti- bi. Scdō rōne patrie pōt in talib⁹ casib⁹ in- teruenire lucꝝ tam ex pte dantis q̄ ex par- te recipientis: cui⁹ ratio est: qz moneta cō- munit̄ plus valet in terra p̄p̄is q̄ alte- na: ⁊ ideo si pura ⁊ sola rōne cambij pro- pter monetā plus valentē ī p̄p̄ia patria q̄ aliena lucꝝ interueniat: nō credit ibidem vsurā. Exemplū primī casus: Si q̄s coloni- ensis mille coronas francie intēdebat fer- re parisius ⁊ ibidē cambire vl' expendere: inueniēs autē campsoꝝ in patria sua tabu- lā cambij habētē parisi⁹ cui tradit easdē quasi parisius eas cābiens ac p̄sequens ad forū cambij illi⁹ tradēs: tūc si nihil ali- ud intēdit nō est ibidē vsurā licet p̄ eisdeꝝ coronis plus recipiat q̄ colonie valeant. Si tamē p hoc qz eas colonie prius tradi- dit ⁊ postea parisius recipit lucꝝ intende- ret acquirere: tūc illa traditio mutui rōnē indueret ⁊ vsurā esset. Exemplū autē secū- di sumendū ē cōtrario mō: qd̄ tamē frequē- tius accidit: verbī grā. Parisius existens indigeo pecunia in colonia: do tibi parisi⁹ centū coronas ⁊ tu mibi facias cōsignare p litteras tuas in colonia centum ⁊ quin- decim florenos renenses: tunc licet tm̄ lu- creris inde scz qnq̄ florenos cū centū coro- ne faciant. cxx. florenos: tamen talis p̄tra- ctus ē licitus: tū qz est quedā pmutatio nū- mismatis ad nūmismā: nō rōne pecunie q̄ de se fructū nō parit: s̄ rōne patrie superue- nit lucꝝ: tum qz est ad vtilitatē vtriusq̄: ne- qz enī sine tali cambio mercantie exerceri possūt: tū etiā rōne interesse: sicut de expē- sis rōne custodiē dictū est. Concor. Jo. de lignano ⁊ Lau. Tertio rōne monete pōt in- teruenire lucꝝ: nam quedā sunt monete q̄ nō solum ī patria p̄p̄ia sed quasi vbiq̄ ma- torem habēt valorē seu cursum q̄ alie mo- nete: ita qz verisimilit̄ tales monete citius ascendent in valore: vel saltem diminiutio valoris illarum min⁹ est formidabilis: talē igit̄ pecuniā habens ac in thesauro recon- dere deliberans: posset ab alio requisitus ad vendēdū in eo casu recipe de eadē pecu- nia aliquid vltra cōmunē valorē tūc oc- currentem. Verūtāmē fm Alex. lombar. si monetam emens dat plus ppter tēporis dilationē vl' min⁹ ppter t̄p̄is anticipatiōnē tūc p̄tract⁹ nō ē licit⁹: p̄sertim si sic emens cōiter lucret: qz videt eē mutuū indirectū Si tamē esset pbabile dubiū: tūc rōne du-

hij pbabiliter vel cōmuniter accident? cō/
 tractus excusaretur. Hic queri potest:
 vtrū mutuans certam monetam quā veri
 similiter credit tēpore solutiōis magis va/
 liturā: tandē recipiēs eandē summā eius/
 dem monete iam facte maioris valoris cō/
 mittat vsurā. Ad hoc dicendū q̄ si verisile
 erat q̄ p̄ciosior fieret: tunc si creditor erat
 pecuniam seruatur? nō cōmittit vsurā. Si
 vero nō esset seruatur?: tūc si debitori liber
 tatem aufert se liberandi cōmittit vsuram:
 quia se voluit exonerare et debitorē onera
 re. Si deniq; talē libertatē nō aufert: tunc
 nō est vsura si nō habz intentionē corrup
 tam scz si magis vellet q̄ debitor ante tem
 pus solueret ne oneraret. Tertio deniq;
 cambia dicuntur casualia que noīant a qui
 busdam cambia grossorū: de quibus dicit
 sanct? Bernardin? de cōtractibus q̄ cele
 brat hoc modo. Indigeo in florentia decē
 libras grossorū et ibi recipio p̄ illis a cam
 psoze. c. r. vj. florenos aut plus vl minus:
 fm q̄ tūc plus vl min? in florentia valent
 decē libze grossorū: debine ad vnū mensē
 teneor sibi tm̄ restituere quantū infra decē
 dies a die tractus valebūt decē libze gros
 sorū in venetijs: que licet aliquando valent
 minus: tm̄ cōmuniter valēt plus: et ideo ex
 ercent ista cambia vt sic lucent qui cōtra
 ctus est oīno illicitus vtpote existēs tra
 ctus mutui cum intentione recipiendi vl
 tra sortē ponens se vt in plurib? in lucro: et
 ideo dubiū nō excusat ibidē ab vsura: hec
 breuiter patent de cambijs. Ad laudē.

De vsura quid sit et cur obligat
 ad restitutionē: ac vtruz in aliqua
 lege vel aliquo casu cōcedit vsura
 vel permittitur: Sermo. XL

Non furtū facies.

n. Exo. xx. Merito dicit. ps. lvij.
 de vsurarijs obstinatis. Furoz
 illis fm̄ similitudinē serpētis:
 sicut aspidis surde obturantis aures suas
 que nō exaudiet vocem incantātium. et c.

Usurarius em̄ merito aspidi cōparat: qz
 ad vocē predicatorū et p̄fessorū obturat au
 res suas: ne forte alliciat ad restitutionē:
 obturat inquā fra id est cupiditate trena:
 et cauda id est spe vite longioris et amore re
 linquende posteritat?: cuius pecunia silis
 ē morisib? aspidis: qz percussus ab aspide q̄si

delectat? in somnū vadit et p̄ suauitatē so
 poris morit: eo q̄ tunc venenū latent per
 omnia membra diffundit. Sic qui recipit
 sub vsura pecuniam sub tēpore quasi bene
 ficiū sentit: s̄ vsura per omnes facultates
 eius decurrit et totas indebituz obligatas
 auertit. Ad cui? cautelam salutiferā pri
 mo queri potest quid sit vsura. Ad hoc re
 spōdet Ambro. xliij. q. iij. c. pleriq; dicens:
 Qd̄cūq; sorti accidit vsura ē: siue sit pecu
 nia siue esca vestis spēs ligna seruituz: vt
 p̄ in omnib? capitulis eiusdē q̄stionis. Et
 accipit hic sortē p̄prie p̄ debita quantitate
 rei mutuate in materia occurrenti. Et sub
 intelligit ex pacto vl etiā intētionē p̄cedē
 te p̄comitāte vl subsequēte put pri? expo
 sitū est: vñ p̄mittit vsura sola intētiōe cor
 rupta ex pte creditoris: qui non mutuasset
 p̄ncipalitē nisi p̄pter spem lucri: in quo ca
 su tenet creditor totū sic receptū restitue
 re quacūq; intētiōe illi dederit debitor: vt
 est de vsur. c. consuluit: in glo. Unde dicit
 Alex. de hales in. iij. pte sūme in expositio
 ne euāgelicoz p̄ceptoz: q̄ fm̄ humanas q̄
 dē leges sola volūtas nō facit vsurariū: qz
 lex humana manū cohibet nō animū: sed
 fm̄ legē diuinā que cohibet animum: sola
 voluntas facit vsurariū. N̄ si queritur
 cui applicabitur restitutio mētalis vsure. Re
 spōdet ad b̄ Antho. archiep̄s flozē. in tra
 ctatu restōnū di. q̄ aliq̄ dicūt acceptū vltra
 sortē i vsura mētali tm̄ illi restitui nō debe
 re q̄ dedit: qz volūtarie illō a se abdicauit:
 nec tm̄ sibi retinere d̄z: qz s̄ legē dīnā acce
 pit: s̄ erogari d̄z paupib?. S̄ qz illa r̄sio
 min? sufficiens videt: iō magis dicēdū ē: q̄
 si mutuū recipiēs dedit illō ex liberalitate p̄
 modū doni: tūc recipiēs s̄ certitudinalr
 sciēs nō tenet restituere nec ē paupib? da
 re ex p̄cepto s̄ ex cōsilio: s̄ tm̄ tenet de sua
 corrupta intētiōe penitere. Qd̄ si dedit rōne
 mutui p̄ncipalr: tūc non abdicauit illō a se
 volūtarie s̄ p̄ditionate: ne. s. mutuas repu
 taret se grauātū et aliter i gratū et sic alia vi
 ce nō inueniret mutuū: et tunc d̄z restitui qd̄
 dedit mutuātū. Et d̄z i directorio iuris: q̄
 vsurari? mētalis iducēdus ē in foro peni
 tētiāli vt restituat p. c. consuluit: est de vsur.
 Et subdit q̄ l̄z i foro iudiciali nō ē punien
 dus tāq; vsurari?: tm̄ i foro ecclie iudicā d̄
 ē male agere: et iducēd? ē nō p̄pellēdus: vt
 sic accepta restituat: qz q̄ ad deum reuera
 vsurarius ē: hoc in glo. in dicto. c. consu
 luit. Verūtm̄ potest sperare mutuas illud

ad quod tenet mutuū recipiens: quod in consimili casu necessitatis tenetur sibi dare mutuū: etiam si prius illi non mutuasset: non tamen licet hoc sperare ex vi mutuū sed tantū ex charitate mutuū accipientis: quia mutua beneficia charitatem accendunt: tamen si hac intentione mutuū traderet: tunc illi meritorium non esset: quia non poneret in deū finem suū: contra illud. Luc. vj. Mutuū date nihil inde sperantes: scilicet ab homine sed a deo. Secundo queri potest: quare usura est peccatū et obligat ad restitutionē. Ad hoc dicendū sicut Alex. de alexan. quod hoc est propter multas rationes. Primo quia facit contra naturā mutuate rei scilicet pecunie que non parit fructū. Secundo quia facit contra finem intentionis pecunie: nam ut dicitur. j. Politice. pecunia fuit inuenta ut per eam fieret commutatio rei inter vendentē et ementem propter necessaria vite: et non ut pecunia pecuniaz augeat sicut facit usurari⁹. Tertio quia facit contra naturā contract⁹ mutuū qui debet esse gratuit⁹: iuxta illud. Mutuū date nihil inde sperantes. Quarto: quia possidet sine titulo: quia dominium illi⁹ non transfert. Titulus autē hic vocat iustum initium vel causa possidendi: ut emptio venditio vel donatio. Ad cui⁹ evidentiam sciendū quod tribus modis transfert dominium. Vel enim transfert per naturā ut in successione: quando scilicet res deuoluit a patre per mortē in filios: quod non est in usura vel dolo liberalitatis mere: ut in donatiōe: quod etiā non est in usura quando precedit intentio vel pactus interponit aut exactio subsequit: vel fit translatio ratione iuris: sicut equitate in venditionibus et permutationibus: quod etiā non est in usura. Insuper quia res mutuata statim fit illius cui mutuat et eius stat periculo: hic valde iniquū est quod ex re aliena stante alteri⁹ periculo velit habere lucrum. Porro sanctus Tho. scda 2. q. lxxviij. sup hac quōne rñdet dicens: quod accipe usurā pro pecunia mutuata est sicut in iustū: quia vendit id quod non est. Pro quo sciendū quod quidam res sunt quarū usus est ipsarū rerum consumptio: sicut vinū consumit eo utendo ad potū: et triticū ad cibū: unde in talibus non debet seorsum computari rei usus ab ipsa re: sed cuiusque conceditur usus ex hoc ipso concedit res: et propter hoc in talibus per mutuū transfert dominium. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinū et seorsū usum vini: bis venderet eandem rem: vel venderet id quod non est: et sic manifeste peccaret per

iniusticiam. Et simili ratione committit iniusticiā qui mutuat vinū vel triticū: petens sibi duas recompensationes: unam quidem restitutionē equalis rei: aliam vero precium usus quod usura dicitur. Quedam vero res sunt quarū usus non est ipsa rei consumptio sicut usus dom⁹ est inhabitatio non autem dissipatio. Et ideo in talibus seorsū potest utriusque concedi: puta cum quis tradit alteri dominiū dom⁹: reseruato sibi usu ad aliquod temp⁹ vel econuerso: et propter hoc homo licite potest accipere precium pro usu dom⁹: et propter hoc petere dominiū comodatā: sicut patet in conductiōe et locatione dom⁹. Pecunia sicut per philosophum. v. eth. 1. j. principaliter est inuenta ad faciendas commutationes: et ita proprius et principalis usus eius est ipsius consumptio vel distractio sicut in commutationibus expedit: et propter hoc sicut se est illicitū pro usu mutuate pecunie precium accipere quod est usura: et tenet ea restituere sicut alia iniusta. Et addit Alex. habes in. iij. parte sume in tractatu preceptorū decalogi in expositione sexti precepti quod si eo modo quod licet concedere equū vel domū pro lucro: posset etiā concedi pecunia vinū triticū et similia in quibus usura committitur. id est quod usu suo principali consumit vel distrabunt: tunc non esset usura si concedens aliquid recipet ultra sortē. Nam in locatione non transfertur dominium ei⁹ quod locat: quod si fieret in pecunia et alia re fenebrā: utpote quod tamen concederet ad pompā et ostentationē nec ad alium usum: tunc liceret ultra sortē recipere: quia non transferret ei⁹ dominium. Preterea si usus pecunie vel similitū rerū in quibus usura committit in se pareret fructū in locatiōe ubi manet dominium circa concedentē: tunc etiā liceret pro ea recipere ultra sortē: licet etiā talia non deteriorarent: quia pro usu vasorum auri et argenti potest aliquid recipi in locatione licet non deteriorantur: ut dicit Richar. Tertio principaliter queri potest: utrum in aliquo casu tract⁹ usurarius ab aliquo iure vel lege sit processus vel permissus. Ad hoc dicendū sicut magister Bernardus de senis ordinis heremitarū quere citat Jo. an. in suis mercurialibus in regula petri: quod duobus de causis malū permitti potest. Prima est propter bonū quod inde oritur. Secundo propter malū malū quod inde vitatur: quod tamen permisso admittit in lege vel iure civili: non autem naturali diuino vel etiā canonico. Unde dicit glo. ex ne de. vel mo. in. c. iij. quod multiplex est recompensatio. Quandoque enim compensatur minus malū ut maius evite-

tur: et hec compensatio penitus inhibetur: xliij. di. c. q. ait. vbi tangit de Roth q. tra- dere voluit filias ne ommitteret vitium sodo- miticum: qd ibidem prohibet nisi forte fieret in vna eademq. psona: vt. xliij. di. c. j. r. ij. tunc ei min⁹ malum est eligendum: vt ibidem psequit^r longo pcessu. Quisq. vero maluz ppenfas ppter seqlam alicui⁹ boni: vt cu quis com- mittit furtu vt pascat paupes vl subtrahit vxori debitu ppter pntentiã: vel facit co- tra votu vel matrimoniu vt aliq. christia- na efficiat: ois talis ppenfatio inhibet: vt in dictis pcordantijs: r plane pz. xxx. q. j. c. nosse. xxxij. q. iij. c. no snt. xxxij. q. v. c. si dicat: q. tria capitula sunt multu notanda. Quisq. pinde ppenfas damnu corpale pro- pter bonu spiritali: r hec ppenfatio simi- liter prohibet: vt. lv. di. c. si euãgelica. Quisq. pterea copensat danu corpale ppter bo- nu corpale: vt cu femina amittit florẽ vir- ginitatis vt ei recopensef i fructu sobolis: r hec no reprobaf: vt. xxxij. q. v. c. tuc sal- uabif. Quisq. et relaxatio iur^r eccliaf^r re- copensat p acquisitionẽ aliquoz: r hec si- milit^r admittit qh scz e tm ius eccliaf^r. xxxij. q. iij. c. ipa pietas. v. ite inquit. donatiste. Quisq. deniq. illicita coio alicu- ius recopensatur p acquisitionẽ plurium: vt. ij. q. j. c. multi. Ex quib⁹ oib⁹ colligi po- test q ius canonicu vl eccliaf^r no admit- tit q sub ppenfatione boni malu sit facien- du id est illud qd est de genere maloz: qd als eet malu nisi canonis aucte excusaret^r vt pz p pstraria signata. Ad euidentiam ho pmissiois legis ciuilib^r q scz vsuras ex- erceri pmittit sciendu e fm magistrũ Ber- bar. vbi supra q triplex est pcessio iuris. Prima est pcessio iuris remouẽs pni: io- ne r dimittẽs pena: fm que moduz scribit^r beat⁹ Greg⁹. angloz ep⁹: vt habet di. iij. c. deniq. vbi subdit. De ipa vero die domi- nica. s. quadragesime hesitam⁹ quid na di- cendu sit: cu ois laici r seculares illa die plus solito r ceteris dieb⁹ accurati⁹ cibos carnu appetant r nisi noua quadã au dita- te vsq. ad medias noctes se ingurgitet: no aliter se hui⁹ sancti tẽporis obseruationem suscipe putat: qd vtiq. non rationi s volu- ptati: imo cuidã cecitati mentis ascribẽdu est: vnde nec a tali psuetudine auerti pos- sunt: r lo cu venia suo instento relinquẽdi sunt: ne forte peiores exigant si a tali psue- din e phibeant. Et em ait Salomõ. Qui multu emungit elicit sanguinem: hoc ibi.

puct. 30

Hec g indulgentia fm Greg⁹. in dicto. c. fu- it simplex pmissio p solã indulgentiã pene nec loquit^r ibi de venia culpe: r hoc modo p simplicẽ pmissionẽ pcedit ius ciuile con- tractu vsurariu: qz no punit eũ r hec vide- tur fuisse intentio Aug⁹. quãdo dicebat in li. de li. ar. Videf mibi legẽ istã que popu- lo regendo scribit^r recte ita pmittit: r di- uinã puidentiã vedicare sicut Justinian⁹ impator pmisit vsuras ceteras r sexage- simas. De quo dic Alex. de hales. in. iij. p- te: q iustinian⁹ pmisit copatiua pmissione leuissimas vsuras: qz vidit homines impe- rij sui esse prauos r pronos ad dandum ad vsurã: r sic pmisit min⁹ malum vt euitaret manus malũ: sicut etiã leges pmittit mere- trices. Ratio hui⁹ e: qz licet iura ciuilia re- periant^r etiã in lege naturali fundata sicut omnia alia: tum qz ius ciuile officiu habet a lege nature dirigere. s. in cõmune bonuz fm qz pgruit huane societati ciuili viuẽti fm que modũ coe bonũ hz nutriri: r serua- ri r pmoueri p legalẽ iusticiã r p ciuilem amicitia: r hoc solũ officium sufficit ei. Et qz in vsurario ptractu sit volũtas recipien- tis ad vsurã pditionata saltẽ licet no abso- luta: ex quo no ptingit p eam euidentẽ pre- dictam amicitia impediri: ideo p aliqua p- bitionẽ r pena tali ptractui desinit obuia- re: relinquẽs eũ diuino iudicio puniẽdu. Ex his etiã pz q lex ciuilib^r pncipaliter r p pene pminationẽ illa vitia phibet q pos- sunt impedire domesticã r ciuile amicitia. Ius ergo ciuile se hz vniformit^r ad omnes casus vsure fm hanc pmissionẽ: qz in omi casu pmittit. Ius ho naturale diuinũ r ca- nonicũ vniformit^r se hnt negatiue ad omis casus vsurarios: qz pari rone sic in vno ca- su sic r in quolibet phiberi debet: cum de- sut natura vsura sit mala. Et huius senten- tie e Jo. an. in mercu. in regula: petm arti. iij. Et i hoc etiã pcor. cõiter oes doctores. Cũ em aliqui casus a doctorib⁹ eximi vidẽ- tur ab vsura: tuc no intelligendu e q i illis casib⁹ comittat^r vsura: sed q in eis pma fa- cie dũtaxat aliquid simile pcurrit. Cũ eni vt dicit Alex. de hales in. iij. pte. Usura d se sit quid malũ: io ipa remanẽte sub rone illiciti r mali: nullo mō cadit in ea dispen- satio: vt clare pz extra de vsu. c. sup eo. vbi subdit Alex. papa. iij. Cum vsuraz crimẽ vtriusq. testamẽti pagina detestet^r: super b dispensationẽ aliquã posse fieri no videm⁹: qz cũ scriptura sacra phibeat p alteri⁹ vi-

D iij

ta mēiri: merito plus phibendus ē q̄s nē
etiā p̄ redimenda vita captiui vsuraz cri/
mine inuoluaf. Ex quib⁹ verbis colligif
primo q̄ nō est aliqua dispēfatio posita in
vsura. Secūdo q̄ nec p̄ sustētatiōe vidua/
rū pupilloꝝ v̄l quozūcūq; alioꝝ aliquo mo/
do licitū sit dare mutuū ad vsurā: sic qui/
dam falsissime fabulant: ar .j. q. j. c. nō est
putāda. xxxij. q. viij. c. vnico: p̄sertim cum
b̄ nō liceat p̄ redemptiōe captiui. Et si q̄s
dicat q̄ etiā ecclia pmittit. i. nō punit vsu/
rā scz occultā ⁊ palliatā. Dicēdū q̄ hoc ve/
rū est in foro p̄tentioso: eo q̄ nō pōt omia
corrigere: punit tñ in foro p̄scientioso: ⁊ p/
hibens detestaf in multis locis ⁊ vsuram
manifestā acriter punit vt postea videbit.
Insup licet ius ciuile relinquit vsurarium
p̄tractū phibendū ac puniendū iuri diui/
no ⁊ canonico: q̄bus magis incubere vide/
tur: ip̄licite tamē etiā phibet vbi dicit: q̄
sacre leges nō dedignaf imitari sacros ca/
nones: sp̄aliter in matrimonijs ⁊ vsur: vt
in au. vt clerici apud p̄p̄ios ep̄os: col. vj
ij. q. iij. h̄. hinc colligif. Et hec patent extra
de noui ope. nun. c. intellexim⁹: in glo. Sz
fm̄ canones nō p̄t exigi: q̄ nec fm̄ leges.
Dicit impator se amplecti quattuor cōcilia
vniuersalia adeo vt p̄ ea suis legibus dero/
get: ⁊ sic mādanit seruari ea q̄ in Niceno
p̄cilio phibita sūt: q̄d est vnū de illis quat/
tuor. In quo p̄cilio phibita est etiā vsura:
vt plane p̄z dī. xlviij. c. qm̄: ⁊ sic in hac p̄te
leges oēs abrogate sunt. Secūda h̄o ē con/
cessio addēs phibitiōe: que idē ē q̄ per/
missio tollens impedimentū: fm̄ quē mo/
dum inter nos iudei habitātes in sui rit⁹
obseruātia pmittunt: ita q̄ liberā habeāt
licentiā obseruādi ritus eoz ⁊ festa: vt pla/
ne p̄z. xlv. dī. c. qui sincera: vbi phibet eos
in talib⁹ impedire. Sed hāc p̄cessionē ius
ciuile nō indulget vsurario p̄tractui: quia
nō tollit impedimēta p̄tra p̄tractū vsura/
rū q̄ facit ius canonicū v̄l statuta ciuitatū
aut dñoz p̄tra eundē turpē p̄tractū. Ter/
tia deniq; ē p̄cessio p̄stans fauorē ⁊ subuē/
tionē atq; iuuamē fm̄ quē modū ecclia p/
mittit clericū a seculari ptāte q̄nq; occidi.
Que p̄cessio se h̄z per additionē ad scōaz:
quēadmodū secunda ad primā. Itā in ista
p̄cessione nō tm̄ subtrahit cōminatō pene
sic in prima: nec tm̄ tollit impedimētū per
q̄d occisio clerici posset ip̄ediri sic in secun/
da: s̄ etiā p̄staf iuuamē: q̄d non fiebat in
p̄dictis. Clerici enī qui morte dign⁹ est ec/

clesia degradat ⁊ punit: tradēs illum i mā/
nus iudicis secularis vt occidat: iux̄ illud
j. Coz. v. Ego iudicauī tradere h̄mōi ho/
minē sathane i interitū carnis vt sp̄s sal/
uus fiat. Deniq; licet q̄dā doctores iur̄ cl/
uilis dicāt: q̄ fm̄ leges vsura pm̄issa est: ta/
mē hodie p̄ clem. de vsur. c. ex graui. h̄. fi.
hoc teneri phibitū est: vbi habet q̄ tenēs
hanc opiniōe q̄ ad vsurā dare nō sit pec/
catus tanq̄ hereticus iudicari ⁊ puniti de/
bet: fm̄ Antho. de butrio super rubrica de
vsur. in fi. Ad laudem dei omnipotētis.

De malis tpalibus ⁊ vsura pro
uenientibus ⁊ etiā corporalibus.
Iur etiā ius ciuile nō punit sz ius
canonicū acriter punit: Ser. XLl.

Non furtum facies

Exo. xx. Viso vtcūq; q̄ nulle le/
ges nulla iura velint admittere
pestē hanc pessimā vsurarie pra/
uitatis. Jam p̄sequēda est huius detesta/
tionis rō que citius agnoscif dum infini/
ta mala que exinde sequūtur subtili⁹ inue/
stigent. Quoz numerositas ad maiorem
euidentiā ad tria genera maloz ē reducen/
da: que scz in populis ex vsuraria prauita/
te cōsueuerūt supuenire: maxime si publi/
ca sit: q̄ sūt mala tpalia: corporalia ⁊ sp̄ualia.
Primo nāq; p̄tingunt exinde multa ma/
la tpalia: vt plane p̄z p̄mo i pignoz destru/
ctione: cū multa pignora q̄ publico vsura/
rio danf. s. vestes lane ⁊ linee ac alia sup/
pellectilia cōsumunt a tineis: roduntur a
murib⁹: vel destruunt alijs diuersis mo/
dis. Secūdo p̄z in pignoz p̄scriptiōe: qz
sepe contingit q̄ p̄ mutuo pign⁹ ponēs in
breui sperat illud redimere nec tamē cessat
transire tempus: p̄stolabit̄ annus: ⁊ sic su/
p̄uenientib⁹ impedimētis quottidianis tā/
dem in p̄scriptiōe transit: ⁊ sic ad minus
p̄cium perdit. Tertio p̄z in denarioꝝ aut
substātiarū cōsumptione: qz vsura paulatī
pecunias ⁊ substātiās ciuiū aufert ⁊ gre/
gat sibi: ⁊ p̄ p̄sequens quottidie p̄ hoc au/
gmentant̄ numero pauperes ⁊ mendici:
debilitant̄ ecōtrario mercatores ⁊ mecha/
nici: ⁊ per cōsequens paulatī deperit quo/
tidianū lucrū artiū ⁊ mercantiarū. Quar/
to p̄z in denarioꝝ ac diuiciarū reductione
ad vnū locū p̄sertim extraneū. Itā pigno/
ps.

ra p̄scripta plerūq; transmittere solent ad alias partes vbi charius v̄dant̄. Deniq; regulare est q̄ quāto diuicie ac denarij ad pauciores ⁊ pauciora marsupia reducunt̄: tanto peioris status ciuitatis ⁊ terre iudicium est: sicut nature deficientis ⁊ in breui morituri hominis apertissimū signū ē: cuius calor naturalis extremitatib; membrorum derelictis ⁊ solū ad cor ⁊ ad ipsa interiora reduci videt̄: vnde vitium vsure plerosq; tanta replet insania: q̄ eos senos ⁊ impios reddit nō solū ad alienos sed etiā ad proximos consanguineos etiā fratres quos videns habere domū vel aliam rem gratam in dolo subuenit mutuo: rē concupitā pro pignore recipiens: excrescēteq; fenore videt̄ fratrem nō posse pignus redimere: iuridice rem ip̄az inuadit ⁊ fratrem fraudulēter spoliat. Tanta est etiā auditas hui; vitij q̄ gloriatur vsurari; se spoliasse ⁊ excoiat se pauperes ⁊ mendicos. Ad quē David ait per increpationē. Quid gloriaris in malicia: id est in pecunia male acquisita: q̄ potens es iniquitate. i. in vsuraria prauitate tota die id est incessanter iniusticiā id ē iniustū contractū ⁊ lucrum cogitauit lingua tua id ē cogitationes expressit formādo verba iuxta cupidinez cordis: sicut nouacula acuta fecisti scz opere dolū. Tria nāq; considerant̄ in nouacula. Primo occultat aciem in se: sic vsurarius occultat i corde suo malaz intentionē. Secundo priusq; radat acuiē super lapidē oleo vinctū: sic adulatō maliciosa precedit vsurarium contractum. Tertio cū ea abradunt̄ pilli: id est paulatim auferunt̄ bona temporalia quasi insensibiliter: ⁊ ideo vsurari; fur dicit̄ artificiosus imo latro perniciosus. In cui; argumētuz dicitur Matt. xxi. q̄ iesus intrauit i templū dei ⁊ eiecit omnes ementes ⁊ v̄dētes in templo ⁊ mensas nūmulariorū subuertit ⁊ cathedras vendentiū colūbas ⁊ dixit eis: Scriptū est scz Esaie. lvi. Domus mea domus orationis vocabitur: vos autē fecistis illam speluncā latronū. Spelunca vero latronū dicitur esse locus vbi aggregantur spolia que rapiunt̄. Ecce quia domin; nūmularios vocat latrones: qui p̄ munusculis fructuū ⁊ cōsimiliū pecuniā mutuo dabant vt offerent̄ in templo. Nimirū cuius aliquo modo furib; ⁊ raptoribus veteriores sint: ⁊ hoc quadruplici ratiōe. Primo ratione familiaritatis: peior enī ⁊ detestabilior est fur ⁊ latro domesticus q̄ alien;

Hinc domin; ad iudam. Si inimic; meus maledixisset mihi sustinuissem ⁊c. Nulla ē enim ad nocendū efficacior pestis q̄ familiaris inimic;. Secūdo rōne assiduitatis: eo q̄ vsurarius semp die noctuq; hoīes exspoliat: in pascha: in parasceue sancta: i misarū solennijs: ⁊ nunq; ab hac preda repit̄ otiosus. Tertio rōne sagacitatis: qz cū maior malicia rē alienā vsurpat q̄ fur vel raptor: eo q̄ compellit voluntatē eius q̄ mutuum recipit ad consentiendū in talē rāpinam: ac per hoc simulat nullā iniusticiam inferre proximo suo. Quarto rōne securitatis: quia rem alienā vsurpat sine timore vsurpationis ⁊ eā detinet sine timore repetitionis: etiā si public; vsurari; fuerit. Fur autē ⁊ latro hoc sine timore facere nō possunt. Hic incidētaliter queri pōt: cū vsurarius sit fur ⁊ latro vt dictū est: cur iudex secular; patiat̄ eos viuere: nō autē fures ⁊ latrones: cū enim vsurarij publici manifeste sint mali ⁊ iniusti videt̄ iudex facere cōtra p̄ceptū illd. Exo. xxi. Maleficos ne patiaris viuere. Ecōtra vero iudex eccliaisticus se plus intromittit de pena vsurarioꝝ q̄ alioꝝ furū. Ad hoc respōdet Alexā. de hales in. iij. parte in expositione euangelicoꝝ p̄ceptoꝝ: q̄ iudex secularis rempublicā gerit quātuz ad temporalia: ⁊ iō quis vsurari; sit fur: tamen qz fur ē domestic; ⁊ nō furat p̄ violētā: ac etiā qz ex illi; furto puenit aliqua vtilitas reipublice q̄tū ad temporalia: p̄ter h̄ vsurarios pmittit viuere cū tñ alios fures puniat. Eccliaistic; autē iudex se plus intromittit de penis vsurarioꝝ: qz subtili; respicit ⁊ psequit̄ eos p̄ter dānuꝝ spūale qd̄ accidit i vsura. Et qz vsurarij de inhonoratōe ⁊ p̄ceptu dei sibi fecerūt officii ⁊ modū viuēdi. Vñ intm̄ hāc pestē detestatur ecclia. q̄ etiā prohibet p̄ mutuo q̄cūq; x̄o palliatōvl̄ interpretato: in q̄ dūtaxat vsura p̄tigere p̄t dare vilissima munuscula fructuū vl̄ escay aut etiā qd̄cūq; comodū: lz v̄deat̄ minimū phibet vltra sortē deducere i pactū: reputas illd̄ tāq; detestabile furtū ⁊ iudicās de necessitate salutis oīno restituēdū: vt sic penit; elidat caput. i. initiū hui; lamee. Altoqn̄ sic iquet; cācer q̄libet tpe die hora ⁊ puncto fen; vsurarij sbam pauper; rodit: ⁊ qd̄ mirabili; ē cūcta illi; bona dētes h̄re videt̄. Nā nūmi illi; dētes h̄nt: silr frumēta: vinū: oleū ⁊ silia: qz p̄ mutuū comedūt alioꝝ egenoꝝ domos vineas vestes segetes arua: ⁊ cūcta illoꝝ bōa consumūt

Imo qđ crudelē ē: 3 medunt eorū carnes ⁊ ossa bibūt ⁊ sāguinē eorū: vt ī psona taliū merito dicat Job eiusdem. iij. Qui me comēdūt nō dormiūt ⁊ p̄ multitudine eorum 3sumit vestimentū meum. Hic queri potest: vtz ergo nō liceret alicui mutuati deducere ī pactū cū eo cui mutuat: qđ scz alio tēpore 3similē sibi mutuationē faciat: p̄sertim cū equū esse videat: vt seruitiū pro seruitio ⁊ gram p̄ gratia reddat: vt extra d̄ testa. c. cum in officijs. Et in glo. ff. de peñ. here. sed ⁊ si. 3. 3suluit. Et per 3sequēs licetum videt qđ hoc in pactū deducat. Ad h̄ respōdet glo. si. in. c. si feneraueris. xiiij. q. iij. qđ p̄ gratia mutui īmpensa nō pōt iuste exigi amplior grā aut aliud qđ grā. Nam si ex debito iusticie grā exigat: gratia nō est grā sed potius grē venditio vel grē cōmutatio dici debet. An dicit Alex. de hales: ī iij. pte qđ mutuans quidē illud sperare pōt ad qđ accipiens obligat: qđ in 3simili casu necessitatis tenet accipiens similē mutui illi dare qđ dedit ei: etiam si prius nō dedisset: nō tamē hoc potest ex vi mutui s̄ ex charitate mutui recipientis. Mutua nāq; beneficia charitatē accēdūt. Cōcedi potest igit qđ mutuās in cōsimili casu mutui sperare valeat ab eo qđ mutui recepit: qđ ad h̄ aliqđ obligat: si tamē hac intētionē mutui tradit nō est sibi meritorū: qđ nō ponit deum finē mutui: qđ si in pactū deducit iā est usurariū. Idem sentit Tho. scđa 2^a: q. lxxv. viij. dicēs: qđ quicūq; ex pacto tacito vl̄ expresse p̄ mutuo aliquid acceperit cui⁹ precii pecunia mensurari posset peccat cōtra iusticiā: sicut qui p̄ mutuo pecuniam accipit ultra sortē: potest tñ exigere p̄ mutuo recōpensationē eorū que pecunia nō mensurāt: puta beniuolentiam ⁊ amorē quasi ex debito. Sed tali debito nō cōpetit ciuil obligatio p̄ quā inducitur necessitas vt non spōtanea recōpensationē fiat: hec ille. Bal. aut de perusio. l. de usur. l. j. dicit qđ obligatio usurarū ideo phibita est: quia talis obligatio aut dicim⁹ qđ 3bitur re aut 3sensu. Si dicim⁹ qđ 3trahit re: hoc ē falsuz. ff. fcer. pe. l. rogasti. 3. si tibi. Si vero dicim⁹ qđ 3trahit 3sensu: h̄ ē iniustū: qđ oīs obligatio relatina requirit extremū eq̄pollēs. Qđ sic p̄bat: debitor qui p̄misit usuras h̄z dominū vsus: qđ usura nō 3sistit nisi ī reb⁹ mutuabilib⁹ in quib⁹ vsus rei nō distinguit a dominio rei: ⁊ sic indebite fit. Et si dicat qđ nō p̄stat eā p̄ re s̄ p̄ bñficio.

Ad idē qđ remuneratio beneficij huius a iure naturali nō ē taxata nec ab aliqua ratione intellecta: quapropter deducere voluntatē ad necessitatē ⁊ obligationē informē: nō ē fm̄ metas iusticie naturalis. Et ideo apud Aristotelē vsure dicunt omne naturaliter phibitū lucy. Et itez dicit phs. j. poliē. qđ vsuraria acq̄sitiō pecuniarū ē maxie p̄ter naturā. Lōcor. Host. cū p̄dictis. Ad idē etiam Tho. qđ hō sperare pōt ex mutuo rē cui⁹ vsus sine p̄cio int̄ amicos 3cedi solet. Scđo p̄ncipalr 3tingūt ex usura multa mala corporalia: qđ figuratiue distinguūt ī. iij. genera malorū. Apocal. vj. vbi Johānes ī aptiōe q̄rti sigilli vidit. Et ecce equ⁹ pallid⁹ ⁊ qđ sedebat sup eū nomē illi mors: ⁊ infern⁹ seq̄bat euz: ⁊ data ē illi ptās sup q̄ttuor ptes terre interficere gladio ⁊ fame ⁊ peste ⁊ bestijs fere. Equ⁹ pallid⁹ ē auarus usurari⁹: sedēs desup ē diabol⁹ auaricie ⁊ usurarū que a dño māmona vocāt in euangelio ⁊ nomen illi mors: qm̄ illius inuidia mors introiuit in orbē terrarū ⁊ infern⁹. ⁊ c. Ad cui⁹ euidentiā sciendū qđ auar⁹ vsurarius recte per equū pallidum designat p̄pter quattuor. Primo p̄pter transformatiōnē illius. Ex quo enī amor naturā habet transformandi amantē in amatū: quis dubitet vsurariū ī pallore auri cordialit̄ transformatus. ps. lxxvij. Et posteriora eius id ē sensuales effectus in pallore auri. Tanta namq; cupidine ducitur qđ semp̄ aurū sitit esurit: cogitat: ruminat ⁊ somniat: qre merito auaricia vocatur ab aplo idolorū seruitus. Unde Eccl̄s. v. Auarus nō implebitur pecunia. Et Bern. Nō plus satiabitur cor hoīs auro qđ corpus aura. Hinc qdam ait. Crescit amor nūmi quātuz pecunia crescit. Cui⁹ rō est: qđ potus pecunie nō ponitur ibi vbi cōsistit sitis auari: sic vinū in dolio nō sedat sitim corp̄is: sic nec aux in archa sedare potest sitim mentis. Scđo propter nimīā sollicitudinē quā amplectitur in 3gregando p̄pter insatiabilem eius cupidinē: que nimīz sollicitudo nō sinit eum quiescere nec vigilando nec dormiendo: ⁊ sic in se marcescit. Eccl̄s. iij. Unum est ⁊ secundū nō habet filiū: non fratrem: ⁊ tñ laborare nō cessat: nec satiant̄ oculi ei⁹ diuitijs nec recogitat dicens: Cui laboro ⁊ fraudo aīam meā bonis. Tertio p̄pter nimīū timorē ⁊ angustīā in 3seruādo. Timor em̄ facit exteriora mēbra pallida reducēs sanguinē ad interiora: nā tāta qñq; misera tenacitate

stringit: q̄ dū q̄d de sua substantia expen-
dit q̄si oculū pdidisse videat. Insuper oēs
domesticos vicinos ac supueniētes fures
suspiciat ⁊ raptōres: nulli cōfidit: nulli fa-
uet. Et ideo dicit Prover. xv. Cōturbat do-
mū suā q̄ sectat avariciā. Quarto p̄p̄ ni-
miā tristitiā ⁊ merorē i amittendo: q̄ tristi-
cia lima ē totius nature: quia spūs tristis
exiecat ossa. Eccl̄s. v. Est ⁊ alia infirmitas
pessima quā vidī sub sole: diuitie p̄suatē i
malū dñi sui: p̄cūt enī i afflictioē pessima.
Sup̄ hūc igit̄ equum sedet diabol⁹ tanq̄
iniquus possessōr q̄si freno miserū auarū ad
volitū circūferēs: ac p̄ eū tanq̄ p̄ impiū in-
strumētū p̄missione diuina q̄ttuor in terra
plagas exercēs: q̄ data ē illi p̄tās īterfici-
endi: primo gladio: q̄ cupiditas est vene-
nū charitatis: nam ex actib⁹ x̄tuoſis gene-
rat̄ habit⁹ bon⁹ et tā generat⁹ ex his dila-
tat̄. Sic s̄m Alex. de hales: mutua benefi-
cia charitatē accēdūt: ⁊ ideo p̄ ea fraterne
dilectiois habit⁹ vel generat̄ si aberat: v̄l
si aderat dilatat̄. Ecōtra x̄o act⁹ dādi mu-
tuū ex spē lucri generat̄ habitū cupiditatē
ac generatū adauget ⁊ dilatat: ita q̄ tādē
aīam trahit in quādā voraginē insatiabi-
lis appetit⁹. Deficiēte igit̄ charitate ac in-
ualeſcēte cupiditate generant̄ odia: p̄tialit̄
tates: guerre: rixe: ire: inuidie: homicidia
⁊c. vt docet multiplex experientia. Secun-
do data est illi p̄tās īterficiēdi fame. Id ē
defectu eorū que natura req̄rit. Hā vsura-
ri⁹ in hac pte reputat̄ homicida: q̄ paupe-
ri aufert necessaria. s. cibū potū vestimētū
lectū ⁊ cetera mobilia: insup domū agrū ⁊
p̄sequens totū victum ⁊ sic aufert illi vi-
tā: q̄ dicit̄ Eccl̄i. xxxiiij. Panis egentium
vita pauperū ē: ⁊ q̄ defraudat illum hō san-
guinis ē: qui aufert in sudore panē q̄si qui
occidit p̄ximū suū. Si ḡ dñs in iudicio cō-
dēnaturus est eos q̄ p̄ximo suo nō subue-
nerūt: q̄d putas dicitur⁹ ē vsurarijs q̄ tāta
auiditate a paupib⁹ rapuerūt. s. vestimētū
de nudis panē de famelicis ⁊c. q̄ ex penu-
ria faciūt infirmari: sanos īcarcerāt ⁊ ex-
cruciant liberos: fures latrones meretri-
ces: lenones ⁊ siles maleficos faciūt: ac
tanq̄ lupi rapaces de bonis imo de carni-
bus miserorū satiare se satagūt. Profecto
ḡ tales vniuersi mūdī machina vindictaz
acclamabit ⁊ dēnabit: qm̄ oīs rex natu-
ra subuenit hōīs indigētie gratis et quā-
tū i se ē cōmunicat illi dona sua: sol: luna:
stelle celi clementia ⁊ oīa q̄ in eis sūt. Hinc

dicit Augu. Iudiciā maximū diuine boni-
tatis est: q̄ qlibet res cogit dare seipam ⁊
tñ oīa sua beneficia nō v̄dunt homini: s̄
illa gratis impendunt. Non sic vsurarius
neq̄: sed etiā deū suū p̄ minimo v̄deret si
cut alter iudas. Tertio data ē illi p̄tās no-
cēdi peste ⁊ q̄ttuor bestijs terre: quia tales
publici vsurarij q̄ semp viuūt in p̄tumeliā
⁊ p̄tēptū sui creatoris: puocant ad vindī-
ctā diuinā iusticiā: cū maxime p̄pter p̄ctā
notoria q̄ totā inficiūt christianitatē diuer-
se mortalitates ⁊ plage p̄tingere solent: si-
cut in lege veteri p̄t̄ in multis locis: p̄ser-
tim in adoratiōe vituli q̄ fuit figura auari
vsurarij. Itē i Saul q̄ sue cōsulēs auaricie
gabaonitas īterfecit ⁊ iusurandū q̄si sub
specie cuiusdā religionis p̄pter q̄d in isrl̄
missa fuit a dño fames trib⁹ annis: quosq̄
Dauid in regem sublimatus vindictā ex-
ercuisset huius sceleris. Ad laudem dei.

De tertio genere malorū q̄d pue-
nit ex vsuraria prauitate sc̄z malo-
rum spiritualiū: quibus p̄ eos infi-
niti maculant̄: Sermo XLII

Non furtum facies

Exo. xx. Expediti de duob⁹ ma-
lorū generib⁹ q̄ solēt euenire mul-
tiformiter ex vsuraria prauitate: p̄sertim si
publica fuerit. Jam tertiuū gen⁹ p̄sequimur.

Haz tertio p̄tingūt ex eo multa mala spi-
ritualia: q̄ vorago q̄dā est oīm vitiorū: ⁊ s̄
primo in seipō: secundo in p̄ximo. Haz in
seipō nutrit vitam opprobriosam ⁊ odibi-
lem: tum p̄pter inerciam: quia p̄ vsuraz si-
bi tollit operositatē omnis debiti modi p̄-
curandi sibi licita lucra: necessitās seipm̄
ad indēbitos modos lucrādī cōtra legem
dñi dicentis Gen. iij. In sudore vul. t. ves-
pa. tuo: tū etiā p̄pter maliciā q̄ sequit̄ in-
ercia: q̄ vt dicit̄ Eccl̄i. xxxiiij. Multā maliciā
docuit oclositas. Ad tantā itaq̄ maliciā
ducit̄: q̄ aīam suā i tāta sublimitate crea-
tam: tāto p̄cio redēptā ⁊ ad tātā gl̄iam or-
dinatā etiā vilissimo denario venalem ha-
bet: in̄ illud Eccl̄s. x. Auaro nihil ē scele-
stius: h̄ enī ⁊ aīaz suā venalē habet. Tum
deniq̄ p̄pter detestabilē infamitā: iuxta il-
lud Prover. ij. Qui relinquūt iter rectuz
⁊ ambulāt p̄ vias tenebrosas: q̄ letant̄ cū
male fecerint ⁊ exultant in rebus pessimis
quoz vie puerse ⁊ infames gressus eorū.

Pro quo sciendū q̄ fm̄ leges tales usura-
rij sunt infames q̄ exercēt improbū fen⁹ .i.
qui post terminū etiā de usurario p̄uentu
cōputant ⁊ exigūt fenus qd̄ vocāt usuras
vsuraz: vel etiam qui exercent vsurā cete-
simā: ita q̄ in capitate anni vsura adeq̄tur
forti: vt ptz. iij. q. vij. c. infamis: in fi. ⁊. C.
quib⁹ ex causis: in fa. l. improbū. Scdm̄ le-
gem aut̄ canonicā in q̄libet vsura peccatū
mortale cōmittit et infamiā incurrit gene-
raliter: vt ptz. vj. q. j. c. infames. Speciali-
ter tamē infames sunt si publici sūt usura-
rij: ita q̄ ⁊ eoz testaments ip̄o iure sūt irri-
ta. Et multa alia de eis ponūt li. vj. d̄ vsu-
ris: de q̄bus postea videbit̄. Preterea vi-
ta hec opprobrijs plena generat filiam ne-
quiorē se que vocat̄ impenitētia. Inē oēs
enī peccatores difficili⁹ ad verā penitētiā
reducit̄ improbus usurarius: ⁊ hoc p̄pter
tres rōnes. Primo quia usurarius repit̄
maxime indispositus ad veraciter penitē-
dū: quia semp̄ aut̄ pd̄igus est aut̄ auarus.
Si pd̄igus est non retinet vnde reddat: si
auarus est non potest induci vt reddat: pe-
riculosior est enī cōditio nolentis q̄ nō va-
lentis restituere: cum illud ex malicia hoc
ex impotētia cū culpa mixta originem ha-
bet. In tantū tamē excusat̄: qz ad impossi-
le nemo tenet̄. Inanis ē enī actio credito-
ris quā excludit inopia debitor̄: vt extra
de restit. spol. c. ij. Auarus autē rarissime
nisi in mortis articulo satisfacere q̄rit: simi-
lis vasculo terreo in q̄ pueri denarios po-
nunt: cum iam cupido nūmi incipit ill̄ blā-
diri: de quo nisi frangat̄ extrahi non pos-
sunt. Sic usurari⁹ nisi i articulo mortis fu-
erit non restituit: ⁊ qd̄ execrabili⁹ est raro
etiam in mortis articulo debite restituit: ⁊
sic i tota vita sua remanet indispositus ad
penitēdū. Secūdo quia usurarius ex illa
indispositione ducit̄ vltērius ad indurati-
onem: quia cōsiderans ad statū salutis se
puenire non posse nisi restituat aliena pro
suo posse: qd̄ tamē p̄ficere non queat: nisi
se ⁊ suos in multa paup̄tate ⁊ inhonorabi-
litate relinquat: potius deliberat in pecca-
to suo pseuerando q̄ iniusta restituēdo se
⁊ suos exheredare: ⁊ sic pseuerando in ma-
lo p̄posito cor eius indurat̄ ⁊ tra dominū
⁊ omne bonū: non suscipiens inspiratiōes
p̄dicationes exhortationes obiurgatiōes
vel cōminationes. Et implebit̄ in eo illud
Job. xlj. Cor ei⁹ indurabit̄ q̄si lapis ⁊ stri-
get̄ q̄si malleatoris incus: q̄ scz quāto pl⁹

malleo p̄cīf̄ tāto durior efficit̄. Tertio ex
induratiōe venit ad obstinationē ⁊ p̄tem-
ptū dei ⁊ p̄prie emēdatiōis: in x̄ illud Pro-
uer. xliij. Peccator cū i pfundū maloz ve-
nerit p̄tēnit. s. resurgere p̄p̄tā. Mira et
detestāda aliq̄z vsurarioz obstinatio q̄ vi-
detur excedere quodāmodo obstinatiōez
Iude. Judas enī p̄mo penituit d̄ patrato
scelere lz̄ indebito modo: sc̄do p̄ctm̄ suum
p̄fessus est dicēs: peccauī tradēs sāguinē
iustū: tertio p̄cium restituit qd̄ p̄ christi p̄-
ditiōe recepit: ⁊ tñ veniā nō meruit: qz illā
nō q̄siuit. Quid ḡ scelerī⁹ est vsurarijs im-
pijs ⁊ obstinat⁹ q̄ nec penitēt de vsura nisi
forte q̄ numis modicū lucrati sunt: qz si pe-
nitere vidēt nō tñ p̄fitēt̄ ne ad satisfactio-
nem a p̄fessore cogant̄: qz si p̄fitent̄ talem
requirunt p̄fessozē q̄ nō habet p̄sciētā nec
sciētā: ne p̄ cautionē debitā satisfacere co-
gant̄: s̄ simplici v̄bo p̄mittūt ignaro p̄fel-
sori satisfacere: quā tñ p̄missionē cōmuni-
ter nō seruāt: ⁊ sic dec̄ue q̄ c̄tes decipiūt̄:
qz regula iur̄. ē li. vj. nō dimittit̄ p̄ctm̄ nisi
restituat̄ ablatū. In cui⁹ argumentū sunt
ip̄o iure excōicati: q̄tū ad tria. s. qz non de-
bent recipi ad cōmunionē altaris: nec de-
bent recipi ad ecclēsticā sepulturā si i hoc p̄ctō
decesserint: vt ptz. ex̄ de vsur. qz i oib⁹. Ec-
ce q̄ detestabilis ē vita vsurarioz: q̄ insup-
certa testimonia tenēt eterne damnatiōis.
Tota nāqz sacra pagina veteris ⁊ noue le-
gis ingeminat cōtra eos sn̄iaz d̄anatiōis.
Et p̄fertim p̄s p̄sciūs secretoz dei in mul-
tis locis. Inimicū cū ⁊ ip̄i certa p̄uilegia ⁊
autētica instrumēta sue d̄anatiōis secū de-
tinēt: ita qz nullū crimē inuenit̄ qd̄ tam pa-
tēter ⁊ apte defert l̄ras eterne mortis sicut
usura. In q̄libet enī instrumēto et i q̄libet
pticula libroz in q̄b⁹ vsurarij p̄tract⁹ p̄scri-
bunt̄: vsurari⁹ pticulare p̄uilegium habet
qd̄ illū ad eternū supplicium obligat: sicut
tot habet p̄uilegia q̄t vsurarios p̄tract⁹ fe-
cit: ex q̄ ptz qz multū certificatus ē d̄ gebē-
na. Sc̄do p̄ncipaliter vsura ē vorago et
sentina oīm vitioz in p̄rimos: qz morbus
ē multū p̄tagiosus. Nō si graue piculū re-
putat̄ diu p̄uersari cū leprosis: incōpabili-
ter tñ piculosius est diu p̄uersari cū usura-
rij: qd̄ nos p̄hpudor experientia q̄tidiana
docet. Nā vsurarij ad palliandū artis sue
scandalū ⁊ detestabilē maliciā sepius inul-
tant nobiliores potentiores ⁊ ditiores ip̄i-
us cōmunitatis vt ab eisdez honorati ⁊ in

gratia habiti nec ab alijs despiciat: unde fit qd vsq ad hec tēpora tantū excreuit vsu raria labes qd de ea iam nullus est rubor: nullus timor: nullus etiam grauitatis respectus inter christianos remansisse videtur. Sed vt dicit Hier. vj. A maiore vsq ad minore omnes auaricie student. Si miles: si baro: si diues: si p̄potens omnes sibi mutuo comparant vel impignorant castra villas officia et similia: ita qd hodie vix aliquis inuenit̄ imunis: multo tamē lachrymabilis ē qd ibidez subinfer: a p̄pheta vsq ad sacerdotē cuncti faciunt doli: id ē dolosam vsuram: dum scz multiplices contractus simulata calliditate frequentāt. Siquid mirū: cum olim vix inueniebatur vsuras exercens nisi forte occulte: qd si de tali veridica et publica fama divulgabat. tāto respectui extunc habebatur qd oīa bona sua bona diaboli dicebant: nemo attulit ignē d̄ domo ei: nemo salutabat: s̄ ad ei⁹ occursum multi expauescebant. Hūc p̄pudor honorant: pmouent: comitiua magna sociantur in plateis: copulant in coniugio cū nobilib⁹ parentelis: sepeliunt in cimiterijs et quādoq; i ecclesijs: et eorū cōuersatio inf̄ homines qsi vnus ex illis: et ex hoc infiniti pestis huius cōtagio maculant: imitādo defendendo: p̄sulendo: subueniēdo: auxiliū p̄bendo adulando: alijsq; diuersis modis p̄ticipando. Ex quibus liquet qd null⁹ est improbi⁹ fur vl̄ raptor q̄ vsurarius: qd multas animas deuorat: et hoīm facultates exhaurit: vt dicit li. vj. d̄ vsur. c. vsuraz voraginē: unde talibus vsurarijs p̄cipue manifestū se p̄ticipes aliquo modo cōstituentes: multa sp̄ualia mala et damna incurrūt: que specialiter ad tria malorū genera reduci possunt. Prīmū gen⁹ malorū sp̄itualium qd incurrunt sunt mortales offensiones. Nam q̄cunq; sine legitima causa: id ē sine necessitate iusta recipiūt ab eis mutuū mortaliter peccāt. Hic queri p̄t: vtrū licitum sit accipere mutuū sub vsura: p̄sertim cum h̄mōi cōsentire videat̄ efficaciter cooperari in vsure vitio. Ad hoc respōdet s̄ctus Tho. sc̄da. 2. q. lxxvij. qd inducere hominē ad peccādūz nullo modo licet: vti tñ alterius peccato ad bonū est licitū: qd de vti⁹ omnib⁹ peccatis ad aliq̄d bonum. Ex quolibet enī malo bonū aliq̄d elicit: vt dicit in encheridion. Ad cuius euidentia sciendum s̄m Alex. d̄ hales: in. iij. pte: qd quis occidere hominē sit peccatū in se: nō tamē

s̄m se: quia quandoq; licet: dare tamen ad vsuram ē peccatū in se et s̄m se: quia nunq; in aliquo casu licet. Et sic dñs homicidiaz p̄hibens: in aliq̄b⁹ tamē casib⁹ homicidiaz cōcessit: vsurā autē p̄hibens in nullo casu eandē admisit. Ex quo patet: qd inducens alium ad exercendū fenus in nullo casu a mortali p̄t excusari. Si ergo q̄s sine peccato mutuū recipe voluerit s̄ vsura absq; mortali culpa duo sunt illi necessaria. Pr̄mo qd ille qui mutuū p̄stat non sit a recipiente inductus ad tale mutuū prestandū: sed qd mutuans a seip̄o paratus sit ad dandū tale mutuū: alioquin mutuanti cooperaret̄ ad exequendū iniusticiam: cum tota vis contractus ex vtriusq; concordī cōsensu manifeste p̄cedat. Secundo qd q̄ mutuū suscipit: ad hoc ob legitimam causā p̄bam et necessariā cogatur: quia velle qd p̄ximus mortaliter peccet vt ipse suam expleat affectionem inordinatam vel non necessariam p̄uā et impium esse iudicatur: vno ergo istorum duorum deficiente mutuū accipiens sub vsura mortaliter peccat semp. Exemplum primū licet homo p̄stitutus eēt in extrema necessitate: tñ aliū inducere ad mutuandū sub vsura esset peccatum mortale: quin potius liceret illi necessaria p̄ vita p̄seruanda violēter rapere: qd ad te mutuū alium inducere: eo qd lege nature omnia sūt cōmunia in extrema necessitate. ff. de le. rho. l. ij. §. cum i eadem: in textu et glo. Propterea taliter accipiens nō peccaret qui tamē mortaliter peccaret aliū ad tale mutuū inducens. Ideo tenet homo velle pot̄ in edia mori q̄ animā p̄ximī sic velle interimere. Exemplum etiā qd mutuū accipit vt ludat vel inutiliter expendat in non necessarijs: aut vt emat aliqua non necessaria: semp mortaliter peccat. Tertium qd addendū ē qd scilz in necessitate mutuū accipiens sub vsura mutuanti non p̄sentiat in peccatū vsure voluntari⁹. s̄ inuitus eo vti⁹ ad necessitatez: nec ei placeat vsuraz exactio sed tñ mutuatio que bona est. His ergo trib⁹ p̄currētib⁹ licitū est recipe mutuū sub vsura: qd tūc licet p̄tract⁹ talis mutuū fiat ex vtriusq; p̄sensu: non tñ ex consensu mutuū recipientis in quātum est vitiosus: nisi tñ p̄ accidēs: vt dicit August. qd aliud ē bene vti malo et aliud male vti bono. Bū vti malo nō ē p̄ctm s̄ bonuz: cū s̄ etiam deus agat dum pmittit cōmitti mala: et inde elicit iusticie bonuz sed male

vti bono pctm̄ est: sic bene vti vsurarij malo bonū est. Atq̄ aut̄ homo illo bene dum p̄ sua necessitate mutuū q̄rit: ⁊ absq̄ vsura habere nō pōt: nō illi⁹ vitio delectat⁹ s̄ solū necessitate coactus: p̄ quāta tñ necessitate licitū sit non facile diffiniri pōt: sed recurrēdū ē ad iudiciū p̄bi ⁊ experti viri. Non enī necesse ē expectare extremam necessitatē sed etiā pōt quis vitare notabile dānū scandalū discidiū turbatiōez ⁊ silia. **¶** Q̄ aut̄ hoc licitū sit p̄bri pōt exemplis p̄ simile. Dicit enī Augu. in epla ad plebicolam querētī: vtrū licitū sit vti iuramento illius q̄ falsos deos iurat: in q̄ manifeste peccat eis diuinā reuerentiā adhibens q̄ aliud ē inducere idolatrū nō solū vt iuret sed etiā vt p̄ idola iuret: atq̄ aliud ē reclpere iuramentū p̄ idola factū ab idolatro: nolente aliter iurare aut aliud iuramentū firmum non reputare: primū quidem illicitum est: scōm autē licet: quia homo tunc vtitur malo bene: p̄pterea iudex hominē cōpellere pōt vt iuret p̄ falsos deos: vel iudēum vt iuret p̄ suam legem v̄ fidem d̄ veritate dicēda: si non pōt aliter credito: re habere suam pecuniā: quia tūc vtitur malo bene. **Concor. Rich. in. iij. ⁊ etiā Tho. vbi supra: q̄ addit exemplū de eo qui incidit in latrones cui licet eis manifestare et dare bona que habet vt mortem euadat: q̄ tamē bona latrones diripiendo deū offendūt ⁊ primum sicut fecerūt decē viri dicētes ad israhel: noli occidere nos q̄ thesaurū habemus ī agro vt dicit̄ Mt̄. xlj. Secūdo peccant mortaliter recipiētes eorum oblatiōes in ecclia: et ad restitutionē obligant̄: ac ab officio interim suspēdūt: vt eo. ti. c. quia in om̄ib⁹: et in glo. Tertio peccāt om̄es mortaliter q̄ scienter eoz elemosynas recipiūt vt faciant illos ad restitutionē impotentes: saltem de certis male ablatiis nisi aliqua legitima causa excusetur vt postea videbit̄. Similiter om̄es peccant grauiter q̄ p̄bent vsiliuz auxilium fauorem vel aliqd̄ quodcūq̄ aliud p̄cipiū scienter incurrunt p̄nt iam videbit̄. **¶** Secūdū aut̄ genus maloz spiritualiū quod incurrunt sunt ecclesiastice maledictiōes: p̄ quo sciēdūz q̄ ecclia sancta determinat esse grauioris culpe vsuras efficaciter autēticare q̄ vsuras accipe. Et ideo licz vsurarios manifestos excōmunicet dūtaxat minori excōmunicatiōe: vt p̄tz extra de vsur. in plerisq̄ capitulis: ⁊ tactū ē supra: tamē**

efficaciter autēticātes easdem excōmunicat maiori excōmunicatiōe: vnde in clem. de vsur. c. ex grau. ponunt̄ sex excōmunicatiōes maiores cōtra efficaciter autēticantes vsuras. **¶** Primo p̄tra dominos potestates capitaneos rectores cōsules iudices cōsiliarios aut quoscūq̄ alios officiales qui decetero statuta facere scribere vel dictare p̄sumpserint: q̄ ab vsurarijs vsure exigī possunt. Secūdo p̄tra eos qui ad soluendū vsuras ipsos debitores cōpellunt. Tertio p̄tra iudices qui iudicare p̄sumpserint q̄ vsurarijs vsure soluātur. Quarto p̄tra eos qui de p̄dictis directe vel indirecte operā dederint q̄ vsure solute nō repellantur. Quinto p̄tra eos qui statuta ī vsurarum fraudē hactenus edita: de libris cōmunitatū infra tres mēses nō deleuerint cum tamē hoc facere possint. Sexto cōtra eos qui ip̄a statuta seu vsuetudīes effectū vsuraz habētes obseruare quoquo modo p̄sumpserint. Ecce om̄es supradicti p̄pter fauorem vni vsurario manifesto cōcessum maiori excōmunicatione sunt irretiti. **¶** In sup̄ in detestationē hui⁹ criminis districte p̄cipitur li. vj. de vsur. c. vsura ⁊ voraginē. **¶** Q̄ nec collegium nec aliqua vniuersitas vel singularis persona cuiuscūq̄ sit dignitatis conditionis aut status alienigenas ⁊ alios non oriundos de terris ipsoz publice pecuniam fenebrem exercentes aut exercere volētes ad h̄ domos iterris suis cōducere vel conductas habere aut als habere permittāt: sed huiusmodi vsurarios manifestos omnes infra tres mēses de terris suis expellant: nunq̄ aliquos tales de cetero admissuri: nemo illis ad fen⁹ exercendum domos locet: vel sub alio titulo q̄ cūq̄ concedat. Qui vero contra fecerint si p̄sone fuerint eccliaſtice patriache archiepiscopi ⁊ episcopi suspensionis: minores vero p̄sone singulares excōmunicationis: si autem collegium seu alia vniuersitas interdīcti sententiam ip̄o facto se nouerint iursuros: quam si per mensem animo sustinuerint indurato: terre ipsoz q̄ diu ī eis idem vsurarij cōmorantur extunc ecclesiastico subiaceant interdīcto. Ceterum si laici fuerint per suos ordinarios ab huiusmodi excessu omni cessante priuilegio per censuram ecclesiasticam compescantur: hoc ibi. **¶** Ultra hec etiā precipitur ibidem. c. q̄q̄. **¶** Q̄ lz vsurarij manifesti ī vltima voluntate d̄ vsur. q̄s receperūt satisfieri mā-

strumenta publica perficere: quia periurus
quātācūq; penitentiā egerit testificari nō
potest: vt extra de testa. ex pte. r. c. vl. Sūt
enī infames quib⁹ omnes actus legitimi
sunt interdicti: vt ibidez. c. licz ex quadā.
Verūtamen si in instrumēto facta ē exp̄ssa
mentio de vsura: tunc notari⁹ nō tenet ad
restitutionē: qz tunc non efficacit̄ coopat̄
nisi esset consuetudo p̄ talia instrumēta in iu
dicio cogere debitores ad soluendas vsu
ras: tūc enī obligaret. Similiter testes si
scilicet vsurarijs instrumentis consenserint
esse testes peccant: r obligant̄ satisfacere
s̄m distinctionē q̄ facta ē de notarijs cū cō
stet instrumentū sine testib⁹ nō obtinere ro
bur: r sic huic lucro causā p̄stant efficacē.
Sexto sensales r mediatores huius dete
stabilis tractus: s̄m Heral. obdoñ. si stāt
p̄ illis qui mutuo indigent ex causa p̄ba
bili: r ab illis mutuū p̄curant qui pati sūt
omnib⁹ dare: tunc non peccāt nec ad resti
tutionem obligant̄: quia cum pximo suo
bñ vtunt̄ vsurarij malo. Si tamen mutuū
querūt p̄ his qui nō egent sicut quotidie
fit in depositis r tractib⁹ ac similib⁹: vel
etiam si pximū mutuaie nō intendentem
ad vsuram inducūt ad mutuandū: tunc in
vtroq; casu mortaliter peccāt: male vtēdo
vsurarij malo: ar. extra d̄ hominē. sicut dig
num. s̄. qui vero: non tamē obligant̄ ad re
stitutionē. Si deniq; stant p̄ parte vsura
rij in lucro: tunc non solum mortaliter pec
cant: sed etiā tenent̄ in solidū si ad hoc sic
sunt coopati q̄ absq; illis vsuraria p̄statio
minime facta fuisset. Ratio autē p̄dictorū
sumi potest ex p̄ho. ij. et̄b. vbi ait: q̄ mediū
cōpatum extremis sapit naturaz extremo
rum: mutuū etiam gratuitū impediētes
s̄m Rodon. restituere obligat̄ eo q̄ impe
diunt indebite pximoz utilitatē impediē
do scz ne mutuū gratis des̄ ab his q̄ pati
erant gratis mutuaie: vel quos inducunt
mutuū dare sub vsuris: vel etiam volētes
facere tractus modo licito impediūt r re
ducunt factum ad vsurariū contractū r in
iustum r sic in talib⁹ p̄stant causam effica
cem ad impiū lucrum. Septimo consilian
tes r ad mutuandū sub vsura cōcedentes
ac p̄ hec duo alios ad fenerandū inducen
tes qui non fuissent als̄ feneraturi tenent̄
in solidum. Si tamē als̄ erant feneraturi:
tunc ad restitutionē non obligant̄: nisi in
quātū ad eos puenit: r hec est securioz opi
nio. Dicunt tamen alij q̄ in neutro casu te

nent̄ nisi inquātū ad eos puenit. Sicut cui
qs̄ societate tractat cū alio ad fenus exer
cendū: vel etiā cū qs̄ vsurario dat pecuniā
p̄ lucro p̄cipādo. Tales autē monent̄ ad
hoc sentiēdū p̄pter differētiā q̄ est iter ra
pinā vel furtū ex vna pte: r inē vsuram ex
alia pte: penes voluntariū r inuoluntariū:
ex q̄ differētia habet ortuz q̄ in his casib⁹
potior ē p̄ditio vsurarij q̄ furis vel raptor
is. Nam qz furtū r rapina p̄petrant̄ tra
dñi voluntatē: ideo p̄stans ad b̄ aliq̄ modo
causā efficacē tenet̄ ad restitutionē: etiam
si nihil ad eū puenit. Non sic autē dicunt
eē i vsura vbi iteruenit voluntariū mixtū:
in cui⁹ argumentū in furto r rapina iura
tribuūt spoliatis actioez s̄ eos q̄ rapine et
furto causā dederūt efficacē: lz ad eos ni
hil puenit: non autē dat̄ actio cū ad eos ni
hil puenit in vsura. Qz si mutuauit vsura
rio nō ad fenerandū s̄ alia de causa: tūc s̄m
Huil. distinguendū ē: qz aut bonafide mu
tuauit vt ex illo mutuuo comodū suū face
ret: ac licite lucrādo ex illo se liberaret: et
tūc recipe pōt qd̄ liberalit̄ mutuauit: etiā
si als̄ ad soluendas vsuras non sufficeret.
Si vō causa non iusta vel aliq̄ inhonesta
mutuū dedit: vt ad ludendū r silia: tūc nō
pōt repetere si nō ē als̄ soluendo. Octa
uo socij r factozes ad vsurā stātes ad dan
dū mutuū in vsurarioz p̄sona ita q̄ apud
eos residet p̄ncipalis auctas vsurarioz:
s̄m Heral. obdoñ. tenent̄ ad restitutionē:
nisi p̄ncipales restituāt: eo q̄ ad h̄ causā p̄
stant efficacem. Sicut famuli vsurarioz vel
mercatoz q̄ p̄ eis i mercātijs r tractib⁹ ven
dūt r̄ps̄: vbi als̄ male p̄ eis lucrāt: s̄m Ro
don. si i p̄sona p̄ncipalis hoc agūt ad resti
tutionē obligat̄: cū huic impio lucro cau
sam p̄stāt efficacē. Seruitozes autē q̄ ad so
lam actualē r manualē traditionē mācipa
ti sunt ita q̄ ip̄i nō taxant̄ p̄ciū vsurarium
vel impioz tractuū: nec cū eis pactū con
trahit̄ de vsura quis̄ ip̄is p̄tib⁹ et pecu
niā tradētib⁹ fiat: lz inq; tales mortaliter
peccāt: tñ ad restitutionē non obligant̄: si
absq; oī inductioe pecuniā tradūt: nec eā
postea coacte exigunt. Si tñ p̄ litigia co
actua vsuras exigerēt vel lucra tractuū im
pioz: tūc tenent̄ ad restitutionē oīm q̄ eo
rū ope de talib⁹ acquirūt: qz tunc efficacit̄
coopant̄: r i hac snia p̄cor. Heral. obdoñ.
r Huil. Preterea de mercēnarijs vsurari
ozū r alijs ql̄itercūq; seruitib⁹: dicenduz
q̄ si vsurari⁹ nō est soluēdo: sed q̄cunq; ha

bet p usuris obligata sunt: tūc dīstīnguen-
dū est. Aut enī illis seruiūt in reb⁹ licitis
et honestis: et tunc si ppter substantie dīmī-
nutionē usurari⁹ nō fit magis impotēs ad
soluendū: licite pfit recipere mercedē cōdig-
nam: et hoc ideo: quia utilitas quam inde
psequit^r usurarius ex ope illo: cū mercede
merito cōpensat: et ppter mercedē mercē-
narijs datam paupior⁹ minime dici pōt: cū
loco mercedis cōmodum habeat operay.
Et idem dicendū est de his qui vēdūt usu-
rarijs merces suas: quia si recipiunt dena-
rios de lucro usuray rependūt econuerso
merces eiusdē valoris: hinc nō faciunt eū
magis impotentē ad satisfaciendū: nisi sub-
esset alia causa. Si vero tales seruitores et
mercēnarij seruiunt usurario in illis in q̄-
bus eum ad satisfaciendū faciunt impotē-
tem: vel magis impotentē: dum salariū re-
cipiunt: tunc licet non peccent ei seruiendo
in reb⁹ licitis et honestis: imo ex hoc quā-
doq̄ merentur apud deū: tamē salariū seu
p̄cium non possunt recipere: eo q̄ iam oīa
bona illius sunt obligata: et ex hoc faciūt
eum magis impotentē: ac p̄sequens pre-
stant causam efficacem ablata non restitu-
endi: cuiusmodi sūt medici barbītonsores
et silles. Faciāt q̄ eadē grat⁹ aut oīno absti-
neant: nā lz in h̄ casu nō p̄fit acceptare sala-
riū ab usurario: tñ i extrema necessitate ei-
dem amore dei ex ip̄a lege nature et ex di-
uino p̄cepto subuenire tenent: dicēte dño
Luc. xx. Diliges p̄ximū tuū sicut teip̄m.

Hic tñ generalit^r aduertēdū ē s̄m Alex.
lombard. q̄ illi quibus aliquid debetur ex
contractu v̄l quasi: aut ex maleficio vel q̄-
si possūt recipere quod sibi debetur ex hu-
iusmodi rebus: dum tamen rem usurariā
furtiuam vel raptam non recipiant in spe-
cie sua: quod quidē in usura verum ē s̄m
eos qui tenent q̄ in usura dominiū nō trās-
fertur: cuius opinionis fuerunt Alexan-
de hales: Bonauen. Scotus. Richar. Hu-
go. et Ray. Cōtrarie v̄o opiniones fuerūt
Gof. ti. de decimis: et Bar. bri. extra d̄ de-
cimis: ex trāsmissa: licet hoc non dicatur ex-
p̄sse: et glo. xiiij. q. iij. in. c. si quis: et Tho.
Scdm primaz igitur opinionem recipi nō
debent in solutionē res usurarie: quia pōt
debitor qui eas dedit cōtradecere et eas re-
petere creditori. Ad intellectum autē hui⁹
sententie sciendū est: q̄ maleficio hic ac-
cipitur p̄ quocunq̄ crimine: vt furtum ra-
pina homicidiuz et huiusmodi. Sed quasi

maleficiū dicit^r quādo est nocumētuz p̄ter
p̄positum vt cum iudex per imperitiā ma-
le iudicat vel cum de domo alicuius aliqd
est eiectuz quod nocuit transeuntib⁹ v̄l v̄-
cinis: vt insti. de obli. que ex quasi delictis.
nas. in principio: et per totum. Contractus
aut est s̄m Guil. vltro citroq̄ obligatio ex
voluntate partium surgens vt emptio: v̄-
ditio: locatio: cōductio mutuū et similia.
Sed quasi cōtractus est obligatio qua q̄s
obligatur alicui ex aliquo officio vel facto
licito vel honesto: licet non interueniat ex-
pressa volūtas vtriusq̄: vt tutela cura ali-
orum negotiorum gestoz et huiusmodi: q̄s
uis enim pupillus habēs tutorem aut pu-
bes aut furiosus habēs curatorem: aut il-
le cuius ignorantis gerit quis negociū nō
exp̄sse straxerit: nihilomin⁹ tñ h̄mōi tutor
curator et negotioz gestor obligat q̄si con-
traxisset. Cōcor Alric⁹. Nono p̄sanguis-
nei p̄ximi familiares amici seu alij quicū-
q̄ tenentur ad restitutionē si de bonis ip̄s
us usurarij comedunt bibunt seu dono v̄l
quocūq̄ alio modo recipiunt v̄l i alienos
vsus cōuertunt: et hoc est verum si usurari-
us nō est soluendo: id ē si oīa bona que
habet non aut vix satisfactioni seu restitu-
tioni sufficiūt: licet etiam habeat aliq̄ licite
cōquisita: eo q̄ oīa bona sua sunt restitu-
tioni obligata: et p̄dicti causā efficacē pre-
stant ad nō satisfaciendū. Si quis v̄o dubi-
tat vtr̄ alter sit soluendo: tunc si res adhuc
extat: satisfacere debet restituendo: ne p̄ re-
tpali suaz aīam in letale dīscrimen ponat:
q̄ cū q̄s dubitat vtrū res sit de rapina vel
aliter iniuste acq̄sita: tūc s̄m Alex. de hal.
h̄ de reb⁹ alienis semp̄ regulare esse debet:
q̄ hō rē talē restituere obligat: q̄si. s. p̄scia
dictat q̄ res sit aliena: seu cum cē dubitat
alienā: siue obtinuerit pemptioez siue per-
dationē. Decimo munera i elemosynam
ab eis recipiētes tenēt ad restitutionē. Si-
cut sūt p̄mo ecclīastici recipiētes oblatioez
ab usurarijs manifest^r indistincte tenētur
ad restitutionē: etiā si usurarij eēt soluen-
do: et talis donec satisfecerit ad arbitrium
ep̄i manet suspensus ab executione officij
sui: vt ex de vsur. c. q̄ in oīb⁹: i fi. Q̄d p̄in-
de statutū ē: vt ecclīa se palā ostendat dete-
stari usurariam prauitatē leuius esse: iudi-
cans oblatioez recipere a meretricib⁹: caue-
at igit^r ne iterim talis celebret q̄ fieret irre-
gular^r s̄m Hosti. lz s̄m Archidiaconū decre-
tum illud ē tñ ferende snie et non late. Se

cundo cuncti recipientes elemosynas ab eis
 q̄s sciunt ad restitutionē impotētes v̄ sal
 tem p̄ b̄ fieri impotētes: q̄d tñ sane itelligē
 dū est de certis eo q̄ de incertis pōt elemo
 synā facere. *Lōcor. Alric⁹. Notādum ē tñ*
q̄ quis vsurarij nō essent solūdo q̄tū ad
certa: nihilomin⁹ excusant religiosi ⁊ p̄di
cātes q̄ vadūt vt ad p̄nāz ⁊ satisfactioez
illos inducāt: licz de vsuris v̄ iniustis co
medant: maxime si apud alios cōmode in
uentri nō p̄t: siue inducāt illos ī p̄dicati
one generali siue ī psuasiōe speciali: vt eē
de sen. ex. c. cuz ex volūtate. §. j. Q̄d Ray.
intelligit esse vez: si de correctione spes p̄
habilis habeat: et si p̄pter eoꝝ expensas
nō subtrahat vsurario facultas restituen
di ī magna pte. Lōcor. Archid. et Hostiē.
 Tertio rectores vel pueros plaz domo
 rū siue sint p̄sone religiose eccliaſtice vel se
 culares: q̄ q̄nq̄ sub pallio pietatis ac com
 munitis maiorisq̄ boni: passim vsurarioꝝ
 vel similiū bona siue hereditates suscipi
 unt: imo plerūq̄ tles in p̄silijs v̄ p̄fessioi
 bus ad h̄ iducūt: vt ī p̄ias causas illas di
 stribuāt impediētes ⁊ causā efficacē tribu
 entes: ne certa certz valeāt satisfieri: p̄p̄
 q̄d ad totūz illud ad q̄d talē causam p̄stite
 runt satisficere obligant in iudicio suarū
 animaz. Ad laudem dei.

De alijs generib⁹ hoīm. s. dome
 sticoꝝ q̄ cū vsurarijs tenent ad re
 stitutionē: Sermo XLIII

On fur. fac. Exo.

n xx. Septā materiā ī fmōe p̄cedē
 ti p̄sequēdo d̄bis q̄ cū vsurarijs
 obligāt ad restitutionē si ip̄i non restitue
 rint: sciēdū ē q̄ v̄ndecimo vxores vsurari
 orū tenent ad restitutionē. Ad cui⁹ euidē
 tiā notādū est fm̄ Alex. lomb. q̄ si marit⁹
 ei⁹ ē solūdo: tūc si sūt aliq̄ bona d̄ iusto et
 sepata sūt de iniustis: d̄ illis expēdere seu
 viuere pōt. Si x̄o sūt ita mixta cuz iniustz
 q̄ discerni nō p̄t: tūc adhuc de illis expē
 dere pōt dū ī mēte habeat viuere d̄ iustis.
Lōcor. Rodon. ⁊ addit: q̄ lz de re habita
de vsuris v̄ furtis comedere nō possit sci
enter ultra casū necessitatis extreme: si tñ
res empta fuerit de vsura pōt inde come
dere etiā sine casu necessitatis extreme: q̄
si vsurari⁹ nō ē solūdo: v̄tpote qz nihil ha
bet nisi de vsuris: vel qz oīa bona sua pro
vsurz restitūdis sūt obligata: etiā si eēt

plura lz q̄dā habeat d̄ iuste acq̄sitis: tunc
 fm̄ Seral. ob dōn. distinguendū ē: qz si ta
 lis habeat aliq̄ bona q̄ nō sūt empta v̄ ha
 bita de vsur. ⁊ dos vxoris ibi fuerit prius
 q̄ vsure p̄dicte: pōt et debet inde sustētari
 dato q̄ vir eius nō eēt solūdo. Si deniq̄
 si ē ibi nisi res habita d̄ vsurz: ac vsure fue
 rūt ibi prius q̄ vxoris ip̄i⁹ dotes: tūc ip̄a re
 stituere obligat q̄cqd̄ ex illis reb⁹ accepit
 qz p̄stat viro causā efficacē ad nō restituen
 duz. Q̄d sane intelligit: qm̄ dotes vxoris
 nō pariūt fructū licitū: vt ē pecunia q̄ for
 sitan v̄tīf ad exercēdū fenus. Nā si fruct⁹
 sufficiētes haberet de dote v̄ p̄afernalib⁹
 p̄ oīb⁹ q̄ expēdit: tūc ī nullo tenet vt vide
 bit infra. Nā talis vxor vsurarij iniustis
 bonis vtendo p̄pter quinq̄ pōt excusari.
 Primo p̄pter p̄curationē agēdo scz cau
 sam expoliatoꝝ monendo virū ⁊ inducen
 do p̄ posse ad restituēdū: tūc enī nō tenet
 de his q̄ expēdit eo tpe quo p̄ restitutione
 faciēda fideliter laborauit: etiā si restitu
 tio non sequat: ar. xj. q. iij. qm̄ multos: eē
 de sen. excō. inter alia: nam q̄ v̄tiliter alte
 rius negociū gerit etiā absentis ⁊ ignorā
 tis licite recipiat expensas. Non tamē fm̄
 Rodon. de talib⁹ viuere pōt p̄ totū annūz
 p̄pter vnam ammonitionē vel duas: sed
 q̄dū instat oportūns horis ⁊ tēporibus.
Lōcor. Hosti. Scdo p̄pter recōpensatiōez
cum scz illi tantū restituit quātū de suo re
cipit: sicut p̄tingit in fructib⁹ dotis vel pa
rafernaliū: vel quia vxor lucrosa est ⁊ recō
pensat in laboribus ⁊ mercantijs et nego
cijs lucratiuis: qz tunc vir ex parte vxoris
nō fieret impotentior ad restitutionē. Di
cit enī Alexan. de alex. q̄ si in domo mari
ti habet fructus sufficientes de dote v̄ pa
rafernalibus p̄ suis necessitatib⁹: ⁊ p̄ om
nibus que expendit: tunc in nullo tenet.
 Et licz p̄cipit de bonis vsurarijs vel iniu
 stis in vsu vite quodidiane: tamē excusari
 pōt p̄ talem recōpensatiōē fructū. Dos
 autē est q̄d dat viro p̄ onere vxoris: para
 fernalia x̄o q̄cqd̄ mulieri aduenit p̄ter do
 tem. Tertio p̄pter restauratiōez: v̄tpote:
 qz cū dolore q̄si coacta necessitate p̄cipit d̄
 bonis iniustis ⁊ p̄ponit se restauraturā in
 postez: dūmodo ad h̄ facultatē se habitu
 rā p̄babilif credat. Quarto p̄pter ignoran
 tiā qz si rē q̄ v̄tīf nō credebat eē vsurariāz
 vel iniuste acq̄sitā nec causā habebat hoc
 sciēdi: tūc excusat p̄pter ignorantia facti.
 Quinto. p̄pter necessitatē: qz semp potest

excusari p necessitate co:porali qñ remedi
um aliud inueniri nō pōt: qz nec vir pmit
teret eā mēdicare: r sic necessitate cogente
nō restat aliud refugiu: faciat ergo tūc taz
facto q̄ pposito oēm modū sibi possibilem
recōpensandi bona illa iniusta: saltē i mor
te si nō pōt in vita. Duodecimo vsurario
rū ples r familie domestice: de quibus fm
Beral. obdosi. distinguēdū ē. Aut enī vsu
rari⁹ ē soluēdo r habet aliq̄ vltra ea q̄ sol
uere r satisfacere obligat: tūc de his viue
re possūt cū illa distinctiōe q̄ iam in h̄ arti
culo posita ē d̄ vxore. Aut vsurari⁹ nō ē sol
uēdo: r tūc quicquid p suo victu aut aliter
acceperint satisfacere obligant: qz illū ad
restituēdū faciūt ipotentē: r ad h̄ causam
pstant efficacē. Pōt tamē excusari propter
qñq̄ rōnes de vxore iā positas. Verūtāmē
ultima ratio magis excusat ples qñ sūt in
tali etate q̄ alit̄ pmode viuere nō possunt.
Min⁹ autē excusat familiā cōducticiā que
pōt apud alios acq̄rere sumpt⁹: min⁹ enim
obligati sūt vsurario: r iō p̄sulendū ē q̄ ab
hmōi seruitijs se penit⁹ abstinēat: si saltem
alibi seruitiū adipisci valeant. De quibus
generaliter talis regula dari pōt: qz si vsu
rari⁹ ex eoꝝ seruitijs nō cōsequit̄ aliquam
utilitatē in subsidiū restitutiōis faciende:
r fuerit nō soluēdo: tunc hmōi seruientes
mercedē snā accipe nō possūt: imo tenētur
ad restitutiōē eoꝝ q̄ apud ipm̄ p̄sumpse
rūt. Similiter etiā si seruiert̄ ip̄is in illici
tis r inhonestis. Hic incidentalit̄ primo
queri pōt. Pone casū: pater sortis expēdit
cētū libras grossoꝝ in studio p filio suo vt
doctor efficiet: cū tamē nihil haberet nisi
lucꝝ de vsuris: moriente ergo patre dimit
tit filio tm̄. cc. libras grossoꝝ cum tm̄ habe
ret sexcētas: querit̄ vtz de pdictis centum
libris teneat̄ sortes ad restitutiōē. Ad h̄
dicendū qz si parer ei⁹ nō erat soluendo qñ
filiū nutrebat in studio: tūc distinguēdus
est. Aut enim sortes credebat qz pater eius
sibi de bonis licitis p̄uideret: r tūc ratiōe
bonafidei de rebus p̄sumptis satisfacere nō
tenet sed solū de extantib⁹. Aut nouit pa
trē d̄ vsuris oīa possidere: v̄l veresimiliter
credebat: r tūc ppter cōsciam lesā quā ha
bebat in vtendo alienis reb⁹ tenet ad re
stitutionē fm̄ ius diuinū. Et in similibus
idem est iudiciū. Secundo queri potest:
vtrū illud qd̄ donatur vni filio in vita pa
tris teneat̄ hoc cōmunicare fratrib⁹ post
mortē patris. Ad hoc respondet Job. de

pla. insti. per quas perso. nobis acqui. in
prin. Qz si filio donat̄ aliquid b̄ficio vel
occasione seu contemplatione patris tāq̄
ex causa p̄pria v̄l immediata: tūc censef pe
culiū p̄fecticiū: r hoc tenet cōmunicare
fratrib⁹ post mortē patris. Secus autez si
pater sit causa remota r mediata: vt si de
dit filio eo qz patern⁹ eius sit r multū dili
git: v̄l si fill⁹ noticiā habuit v̄l amiciticiā cū
aliquo domino cōtēplatiōe tamē patr⁹ sui.
qui dñs eo qz sibi filius seruiuit plus eum
diligit q̄ patrē: r ideo filio donauit h̄: cer
te tūc erit peculiū aduenticiū. Et hanc di
stinctionē facit text⁹. ff. p socio. l. i. sociū q̄
in eo: in fine. Ad hui⁹ autē intellectū sci
endum est qz q̄druplex inuenit̄ peculiū.
Primū scz dicit̄ castrense: qd̄ scz donatur
filiofamilias a parētibus v̄l alijs occasio
ne militie: v̄l ip̄e acq̄rit in militia. Secūdu
vero dicit̄ quasi castrense: qd̄ scz filiofam
lias acq̄rit ex aduocatōe v̄l alio officio pub
lico: similiter qd̄ obuenit filijs existentib⁹ pre
byteris v̄l clericis ex officio suo. Et i quo
libet dicto peculiō pat̄ nihil iuris habet: h̄
fili⁹ potius in eo censef paterfamilias. ff.
ad macedo. l. j. §. vlt. r. l. ij. r. c. de inoffi. te
sta. l. si. Tertiu aut dicit̄ p̄fecticiū: qd̄ scz
de reb⁹ patris eoꝝ occasiōe aduenit vt fru
ctus siue lucrū. Et in hmōi peculiō fili⁹ ni
hil iuris habet h̄ pater plenā p̄rietatē h̄z:
vt insti. p quas p̄so. no. acqui. §. si. Quar
tū deniqz dicit̄ aduenticiū: qd̄ scz ex aliq̄
alia causa filio aduenit: puta a matre v̄l ab
alia persona extranea: seu etiā de alijs ope
rib⁹ aut laborib⁹ suis r in hoc peculiō ser
uat̄ filio p̄rietatē: r si pater p̄moriat̄ filij
est: patre tm̄ viuente h̄z pat̄ in eo plenū vsu
fructū: ita qz de eo fili⁹ nec testari potest:
vt exp̄sse p̄z li. vj. de sepul. c. licet pat̄. in fi.
multomin⁹ habet fili⁹ aliquā p̄tātē i boīs
q̄ pater h̄z nisi qz de eis debeat alt. vñ si p̄
ter volūtātē patris accipet: rē alienā cōtre
ctaret: r sic furtū cōmitteret. Tertio de
niqz q̄ri pōt: vtz filius mercando r lucran
do cū pecunia patris illā p̄tē lucri q̄ attri
buit̄ p̄sone sue: dicit̄ aduenticiū: vt nō tene
atur cōicare fratrib⁹ post mortē patris Ad
hoc respondet Jo. de pla. vbi supra. qz dice
tur aduenticiū: vt qz medietas lucri cedet
sibi: qz cū vnus ponit rem: alter industriā
lucrū debet esse cōmune: vt. ff. p socio. l. j. r.
l. si nō fuerit. Exempli gratia: si fili⁹ ex cen
tū habitis a patre: lucrat⁹ est alia centum:
debet primo de centū lucratis habere. l. i. r.

de alijs. *L. 7. l. 1.* pro sorte diuidere debet cū
fratribus. *Tredecio* filie usurarioꝝ nup-
te ac eoꝝ mariti: de quibꝰ queri potest: utꝰ
gener raptoris vel usurarij recipere potest
cum filia dotem de bonis eius. Ad h̄ bre-
uiter dicēdū est cū distinctiōe. Aut enī pat-
er cū filiam dotauit erat potēs satisfacere de
usuris et alijs iniustis: nec ppter dotē factꝰ
est impotēs: tūc gener dotē recipiens non
tenet ad restitutionē illiꝰ qđ recepit: sꝰ usu-
rarius efficeret postmodū impotēs. Cuiꝰ
ratio ē: qꝫ cū usurariꝰ dotē dedit: verꝰ dñs
illius erat et sine ip̄a potens ad satisfacien-
dū remanebat: et sic gener dotē recipiens
nōdū dedit ei cām efficacē ad nō restituē-
dū: et licet impotēs postea factus ē: hoc tñ
nō est ex culpa recipientis. Nec tñ sane in-
telligunt dūmodo nō recipiant rem ip̄am
usurariā vt domū vel fundū in solutione
usure receptū. Aut talis pater cū filiā do-
tauit erat vlt saltē efficiebat impotēs ad re-
stitutionē: et tunc s̄m *Asteñ. l. iij. ti. iij. p.*
rodoñ. licet dos nō pueniat ex cā lucrati-
ua sed accipiatur ppter onera matrimonij
supportāda: tñ si talis veritatē senties aut
ignorātia crassa ductꝰ straxit eū filiā: non
pōt de rebꝰ h̄mōi recipere dotē: licet d̄ sub-
tilitate iuris ciuilibꝰ q̄ tam stricte nō respi-
cit p̄sciam aliter forte dici posset. Qđ si du-
ctus erat ignorātia p̄babilis: tunc aliqꝰ do-
ctores excusare sūt conati: straria tñ opi-
nio videt̄ verior et securior. Cuius opinio-
nis est *Alex. de alexan.* qui dicit qꝫ postqꝰ
gener scit qꝫ dos accepta necessaria sit ad
soluendū usurā et ad alia debita: tūc redde-
re tenet: nec potest talē dotē cū bona p̄scia
retinere eo qꝫ omnia bona sua fuerūt iam
obligata restitutioni: et in hoc cōcor. multi
solennes doctores. *Mimirū* cū s̄m *Job. de*
pla. insti. de act. 5. rursus: si filia dotat̄ in
fraudē creditorum: talis dos a creditoribꝰ
reuocat̄: et gener eis tenet ad restitutionē
ff. si in frau. cre. l. si. 5. j. et. vj. Addit etiam
sanctꝰ *Bernardinꝰ* i tractatu de restituti-
onibus qꝫ tali filie posset etiā dari tale reme-
diū et cōsiliū: qꝫ si pater eius haberet suffi-
cientiā ad restituendū certa de quibꝰ con-
stat cui sūt restituenda: ad q̄ soluēda pater
principaliter obligat̄: tūc talis dos si par-
ua est in totū: si vero magna ē in ptē de in-
certis restituēdis posset p̄ diocesānū tali fi-
lie p̄ modū elemosyne s̄m discretū iudiciū
assignari. Preterea: si cessante h̄ remedio
mulier dotē restituere velit et vir p̄hibeat

tunc ip̄a est in statu salutis: dūmodo p̄po-
nat qꝫ si vir p̄moriat̄: q̄primū potuerit re-
stituere: qꝫ si ip̄a p̄uenerit ad diē mortis: tūc
vocatis marito et filijs vlt heredibꝰ publi-
ce p̄stetur eis qꝫ dos sua de usurꝰ ē: et eis
obsecret et obtestet̄ qꝫ illā restituant. Qđ si
vir vult dotē restituere et vxor prohibeat:
tūc s̄m quosdā viro sufficit ad excusationē
qꝫ ip̄e nō p̄cipiat de bonis illiꝰ et qñ possit
illā restituere p̄ponat: si aut̄ vterqꝰ cōcor.
in nō restituendo tūc ambo remanent i sta-
tu dānationis. *Hic* incidentalit̄ primo q̄
ri pōt: utꝰ maritꝰ expellere possit vxorem
remittēdo eā ad domū patris: ex q̄ pat̄ nō
soluit sibi dotē p̄missam. Ad hoc respōdet
Bal. ff. de cōdi. ob cām. l. si donaturꝰ: qꝫ sic
qꝫ maritꝰ nō debet decipi nec vxorē habere
re sine dote: vt p̄t. *xxx. q. iij. vbi dicit. c.*
Nullū sine dote fiat p̄ugiū et iuxta possi-
bilitatē fiat dos. et ex de donati. inter vi. et
vxor. c. p. vestras. Secōdo queri pōt: vtrum
mulieri adultere cuiꝰ occasiōe facta ē sepa-
tio cohabitatiōis: teneat vir vlt eiꝰ heres
reddere dotē. Ad hoc rñdet *Jo. de pla. in-*
sti de publ. iudi. 5. Item lex iulia: qꝫ nō: qꝫ
mulier p̄bato adulterio p̄dit dotē q̄ cedit
lucro viri. *L. de iure dotiū. l. si dotē.* Et ex
de dona. inter vi. et vxor. dicit̄. *c. plerūqꝰ:* qꝫ
si mulier ob cām fornicatiōis iudicio eccle-
sie aut p̄p̄ia volūtate a viro recesserit: nec
recōciliata postea sit: eidē dotē vlt dotalit̄
um repetere nō licebit. *Glo. sup. illo x̄bo:*
iudicio eccle. als eā p̄uare nō licet etiam
si nota eēt fornicatio vt ex de diuor. porro.
et. c. ex lris. Et plura vide i dicto. *c. plerūqꝰ*
in glo. Ecōtra x̄bo vt habet ex de dona. inē
vi. et vxor. c. j. mulieres cū p̄ aliq̄ licita cā a
viris p̄p̄is fuerint separe: totaz dotē viri
reddere tenent. Qđ si q̄rit̄: utꝰ q̄ talis
restitutio dotis fieri d̄z in p̄tineti. Ad hoc
rñdet *Jo. de pla. insti. d̄ act. 5.* fuerit antea
qꝫ si dos p̄sistit i pecunia vlt alijs mobilibꝰ
tūc maritꝰ vlt heres eius dilationē h̄z anni
vniꝰ. Si x̄bo p̄sistit i mobilibꝰ restituī debz
incōtinenti post solutū matrimoniū vlt ce-
lebratū legitime diuortiū. Et nota qꝫ licet
maritꝰ vlt eiꝰ heres dilationē habeat vt nō
teneat restituere mobile nisi infra annū: sic
sūt naues iumēta et silia: tñ fructꝰ interim
p̄cepti ex ip̄is vt pensiones nauū iumēto-
rā et similiū non lucrat̄ sibi: s̄ habet interi-
cōmodū mediij t̄pis et tenet restituere vna
cū rebus post annū. Secꝰ autē est in eo qđ
lucrat̄ cū pecunia quam p̄ dote restituere

debet: sep illud lucy sibi acquirat. Et sic intelligit Salicet^o et Angel^o. L. de rei vxo. actio. l. j. i. s. exactio. Porro licet infra annu maritus vel ei^o heres non tenet restituere res mobiles dadas in dote tenet tamen interim vxore alere si non habet unde se alat ut notat in dicto. s. exactio. Ad tamen intelligit Bal. vsq; ad decem quantitate alimentorum: et abinde supra debet fructus vxori restituere. Similiter dicendum est de rebus immobilibus vxoris quod si vir vel heres non restituit eas vxori statim post solutum matrimonium vel celebratum diuortium: tunc post mortem in huiusmodi rebus tenet etiam ad fructus.

¶ Si vir aut heres non habet tamen quantum sibi solum sufficiat: tunc omnis ordinata charitas incipit a seipso nisi esset artifex ut alium de sibi possit acquirere victum. Verumtamen in his et multis alijs si esse consuetudo laudabilis est seruanda est. Ad intelligentiam autem eorum que dicta sunt sciendum est quod donatio propter nuptias est illud quod sponsus sponse donat quando ab ea dote accipit: ut eo. titu. nuper. Dos autem est quod viro datur a muliere pro onere quod de matrimonio sustinet: et tam diu durat quam diu et matrimonium: sed eo soluto soluitur et dos: quod sine eo esse non potest: ut. ff. de iure do. l. iij. et est dos quasi proprium patrimonium mulieris. ff. de mino. denique. s. sed utrum in si. Tamen quam diu stat matrimonium manet dominium dotalium penes vxorem: ita quod si voluntatem viri non potest inde facere elemosinam nisi si eo modo quod dictum est supra: ubi agit de elemosyna. Alii generaliter in tribus casibus maritus lucrat dote vxori. Primum ex pacto ut si pacifera de tota dote vel ei^o parte post vxoris mortem lucranda: ut. L. de pac. puen. l. ex morte. in prin. et in aut. ibi posita. Secundo cum deficiente liberis et propinquis vxoris mortua fuerit intestata: tunc vir succedit vxori et lucrat dote et conuerso: ut. L. vbi vir et vx. l. j. Tertio lucrat ex lege: ut si propter adulterium mulieris fiat diuortium: ut supra dictum est. Hic quidam potest ponere quod propter adulterium vxoris facta separatione thori mulier dote amisit: post hoc iter eos probata sanguinitate separentur omnino: nunquam quid mulier dote repetere potest cum non fuerat matrimonium et persequens non commisit adulterium. Ad hoc dicendum quod glo. i. c. plerumque. ex de dona. in fine vi. et vx. logo processu arguens ad utramque partem cum multis allegacionibus: tandem concludit quod ipsa dote repetere non potest. Cuius ratio est secundum Lau. quod licet postea appareat quod non fuit matrimonium: tamen nihilominus puniri debet propter

intentionem cum ope subsecuto: fecit ei quod potuit: et de biga. c. nup. et c. vl. ff. de adul. si vxor. s. j. Et subdit glo. predicta istud verum credo: principium enim considerari debet in talibus et non exitus ut per hoc ceteris audacia delinquendi auferat: nam si hoc esset tunc falsum posset committi in probatione impedimenti. Cōcor. Hostiē. Lau. Hoff. Bull. et Jo. vbi licet priora opinio magis benigna appareat: tamen secundum glo. non est extendenda licentia propter delictum. Denique in alijs casibus exceptis iam dictis redditur dos ad mulierem et donatio propter nuptias ad vxorem: nisi sensus obtineat consuetudo approbata: ut patet ex de dona. inter vi. et vxor. c. donatio. s. sane. Plura autem essent dicenda de hac materia que gratia breuitatis omitto: quorum quidam qui voluerit noscere potest ex summa pisana in verbo: dos: breuiter annotata videri.

De quinque vltimis hominum generibus qui cum usurarijs ad restitutionem obligantur: Sermo. XLV

Non furtum facies.

Exo. xx. Et vsq; in fine contagiosa pestifere usure infectio non patenter ostendam: materiaz

in persecutione duorum sermonum precedentium vtriusque declarata breui stilo concludamus.

Quartodecimo igitur tutores curatores et menses ac alij quicumque sine mandato gerendo negocium alienum et sic per alios fenerando tenentur ad restitutionem secundum Alex. lomb. et rodon. quod casus efficaciter ad tale lucrum prestiterunt. Ad cuius demeritum prior sciendum est: quod triplex est tutela. scilicet testamentaria quam prius dat tutorem in testamento: et legitima quam sine lege defertur: nam cum nullus est tutor per testamentum: tunc qui prior loco deberet huic ab intestato succedere tutelam illi tenet suscipere. Ad datiuam: ut quando nullo tutore dato in testamento nec extantibus sanguineis idoneis iudex ex officio dat tutorem: et durat tutela vsque ad. xiiij. annum completum ipsius pupilli: et inde incipit cura quam durat vsque ad. xxv. annum completum. Notandum tamen quod clerici non coguntur recipere tutelam sed possint alicui succedere ab intestato: quis in laicis est prior: ut. L. de legi. tute. au. sic hereditas. Prout tamen clerici recipere legitimam tutelam: secundum Jo. di. lxxxvi. c. si. si volunt Episcopi autem et monachi tutelam legitimam recipere non possunt: ut in au. de san. epi. s. deo amabiles. Tamen secundum quosdam illi auctoritati derogatur per illud di. lxxxvi. c. peruenit: vbi satis

patet q̄ possit recipere legitimā: licet nō datt
 uam v̄ testamentariā: vbi etiā ostenditur
 q̄ ad cōmunē tutelaz miserabiliū persona
 rū omnes clerici v̄ monachi tenent: cū scz
 eis cōmittit ab his quoz̄ interest. Quod
 etiā p̄. lxxxviii. di. c. j. r. c. ep̄s guberna
 tionē. *Lex de tutore* qdā dicta sūt superi
 us vbi agit de gerentib⁹ aliorū negocia q̄
 hic replicare superfluum iudico. *Queri*
 tamē pōt p̄mo. Donec q̄ tutor pecuniā vsu
 rariam pupillo tribuat nihilq̄ illi dicat q̄
 sit lucz vsurariū: demūq̄ lapsu tēporis p̄
 testes illud fuisse lucz vsurariū: vtrū pu
 pillus teneat credere r̄ illd̄ restituere. Ad
 h̄ dicendū fm̄ quosdā q̄ non: p̄sertim si de
 bonis nō habuit al̄s cōgruū fructū v̄ emo
 limētū. Nō ē: qz̄ pupillus nō approbat qd̄
 tutor fecit: nec tutor aliqd̄ de vsuris dixit
 tēpore quo dicere debebat: nec pupill⁹ al̄s
 iustū lucz v̄ emolimētū de suis bonis ha
 buit p̄pterea p̄ suo interesse pōt illud reti
 nere r̄ ip̄e tutor obligat h̄mōi lucz restitui
 eret r̄ sic penā sustineat infidel̄ dispensatio
 nis sue. *Secundo* queri pōt: vtz̄ tutores
 v̄ curatores aut matres que licet nō fece
 runt p̄tractus vsurarios p̄ pupill⁹ v̄ filijs
 tamē p̄ illis vsuras exigūt r̄ recipiūt tene
 ant ad restitutionē. Ad hoc r̄ndet *Alexā.*
lomb. q̄ tales obligant restituere si ille cu
 ius noīe acceperūt nō est soluendo: vel nō
 vult satisficere. Hoc etiā sentit *Bar. brix.*
in. c. sicut nō suo. xlvi. di. vbi phibet ali
 quis vsuras exercere nomine alieno sicut
 nomine suo. Cuius ratio est: qz̄ facientē r̄
 consentientē par̄ pena constringit: vt. ij. q.
 j. c. notū: in fi. Et qd̄ grauius ē fm̄ *Inno.*
 si tutor noīe pupilli p̄dictas exigit vsuras
 tūc etiā post depositū officiū agi pōt con
 tra illū: vt dicto. c. si nō suo: in glo. *Ter*
tio q̄ri pōt: quid ergo faciet tutor a cōitate
 artat⁹ ad suscipiendā tutelā pupilli: q̄ mul
 ta habet suscipe d̄ vsur̄. Ad h̄ r̄ddet sanct⁹
Bernardin⁹ in tractatu de restitutionibus
 q̄ corā ep̄o ciuitatis r̄ ptāte v̄ lege prote
 stari debet: q̄ a debitorib⁹ nō exiget nisi ca
 pitale r̄ de vsuris se nō intromittet: r̄ de h̄
 fieri faciat publicū instrumētū r̄ sic euade
 re poterit dispēdium in vtroq̄ foro scz con
 scientioso r̄ cōtentioso. *Quarto* q̄ri pōt:
 vtz̄ oēs p̄dicti r̄ alij qui dederūt eam effi
 cacē vsuras exercēdā: possent inuitis illis
 q̄bus acquisite sūt aut ignoratib⁹ de eisdē
 accipere pecuniā ad q̄ritatem vsure acq̄site.
 r̄ his restituere quib⁹ debent. Ad h̄ r̄ndet

quidā q̄ sic: nec in h̄ cōmittūt furtū: cū illa
 pecunia vsuraria nō sit illoz̄: nam qz̄ per
 efficacem causam istoꝝ tale lucz iniustum
 deuenit ad man⁹ vsurarioꝝ r̄ ad restitutio
 nē obligati sūt isti meditatores v̄ eam effi
 cacem tribuentes iustū esse videt̄ vt q̄ cau
 sa illoꝝ iniuste sūt ablata de lege nature iu
 ste licentiā habeant illa satisficere: ne ip̄i
 de p̄rio satisficere teneat̄: qd̄ etiā *Chrys.*
 sentire videt̄. Et habet̄ extra de re. iur. c.
 Anūq̄d̄ p̄ quascūq̄ cās nascit̄ p̄ eadem
 dissoluit̄. *Unde* ad hoc p̄dicti vident̄ obli
 gati: r̄ in hoc gerūt vtilē curam suam r̄ il
 loz̄ qui illa iniuste detinēt. Qd̄ sane intel
 ligendū est in foro cōscientie: r̄ dūmō non
 sequat̄ aliud incōueniēs: de quo dictū est
 supra: vbi querit̄: vtrū quis p̄ furtū satisfi
 cere pōt sibij̄ cū cautelis ibidem positis.

Quintodecimo heredes tenent̄ ad resti
 tutionē: de quib⁹ generaliter fm̄ *Archid.*
 r̄ alios doctores canonistas ē dicēdū: q̄ li
 cet aliter fm̄ leges distiguat̄: tñ fm̄ ius ca
 nonicū tenent̄ indistincte heredes ad oīa
 debita defunctorū ī quoz̄ loca succedunt:
 siue heredes sint filij: siue extranei: siue ra
 ptoris siue alterius detētoris: siue talia de
 bita fuerint ex cōtractu: vt emptio vendi
 tio: locatio: cōductio mutuū r̄ silia: v̄ ex q̄
 si cōtractu vt tutela: gestio negocioꝝ: siue
 ex maleficio: vt furtuz: rapina: simonia v̄
 quasi ex maleficio: vt cū iudex ex impitia
 male iudicat: aduocatus male aduocat: r̄
 sic de alijs: v̄ cū d̄ domo est aliquid eiectū
 v̄ effusū qd̄ nocuit alijs: siue puenerit res
 illa p̄ qua debitū fuit p̄tractū ad heredes
 siue nō: siue l̄s fuerit p̄testata siue non: vt
 plene p̄. xvj. q. vj. c. si ep̄m: extra d̄ pigno.
 c. ex p̄sentū: in fi. ē de soln. c. j. ē de vsur.
 c. tua nos. ē de rap. c. in litteris. extra d̄ se
 pul. c. fi. Qd̄ sane tñ intelligit̄: si heredi
 tas sufficit: q̄ si hereditas non sufficit ad
 oīa debita p̄soluēda: tunc fm̄ *Ray.* in iudi
 cio anime licet heres nō fecit inuentarium
 nō tamē tenet̄ nisi iqtū sufficit hereditas.
 Secus aut̄ ē in foro iudiciali fm̄ *Jo. au.* in
 nouella vbi dicit q̄ si fecit inuētariū nō te
 net̄ vltra vires hereditatis: quo aut̄ ad iu
 diciū anime illud indistincte affirmat.

Pro cui⁹ noticia sciendū: q̄ inuentariū
 ē scriptura quā debet heres fm̄ leges in
 choare infra. xxx. dies a morte testatoris:
 v̄ postq̄ scit se eē heredē institutū: r̄ debet
 ibi scribere omnes res defuncti sub testib⁹
 r̄ dz̄ illam scripturā p̄ficere infra. xl. dies

de herede

vel infra annū si res sūt remote: & tūc non tenebitur creditorib⁹ ultra id qđ i hereditate fuerit inuentū: al̄s fm̄ leges tenere in solidū si nō fecerit inuentariū. Ad p̄dicta quoq; hoc addēdū est: qđ talis heres ultra hereditatē in anime iudicio tenet ad oīa p̄dicta q̄ dictus usurarius p̄ eo expendit: si saltē illa mala fide suscepit. Cui⁹ rō ē: qz per hoc ad nō restituendū p̄stitit causam efficacem quod verū est: si talia habuit eo tempore quo dicit⁹ usurari⁹ erat nō soluendo. Qđ si querit: quid si de duob⁹ heredibus usurarij alter fact⁹ est nō soluendo. Ad hoc dicēdū fm̄ Hosti. qđ alter obligat in solidū & hoc vsq; ad quātitatē q̄ ad eum de hereditate puenit. Cui⁹ ratio est: qz succedit in crimine: & etiā qz omnes res hereditarie sunt obligate: vt plane p̄z ē vsu. c. cum tu. §. si. Sexto decimo testamento rū executores qui plus deferniunt corpori q̄ anime: & oculo q̄ conscientie tenent ad restitutionem. Ad cui⁹ euidentiā sciendū: qđ sepi⁹ contingere solet vt relicta bona usurarij nō sufficiat plenarie ad soluenda debita vl̄ restituēda iniuste q̄sita: que tamē sciunt certis personis esse restituenda: ac nihilomin⁹ ne fun⁹ usurarij careat ecclesiastica sepultura cū ep̄o vl̄ curato de certa quantitate pecunie p̄ incertis puenit executor: vt sic licentiam acquirat sepeliendi fun⁹ in loco sacro: qđ & plerūq; perficit cum magna pompa: qua quidē p̄te amota reliqua bōa usurarij nō sufficiunt ad plenarie satisfaciendū de certis. Talis igit̄ executor cum det efficacem causā qđ hi qui deberēt h̄re certa de bonis usurarij nō possunt acquirere: tenent extunc in solidū de p̄p̄iis satisfacere: vsq; ad illā quātitatē quā p̄ incertis dedit ep̄o vel alteri etiā pauperi causa elemosyne: & hoc iō: qz christ⁹ nō succedit in pauperibus nisi qñ non reperiunt persone certe quib⁹ restitui debeāt certa vt quasi p̄ substitutionē christus succedere videat: ac si testator diceret. facio tales & tales heredes meos: quos si reperiri penit⁹ nō cōtingat: substituo mihi christus in pauperibus suis. Sed de hoc plenius postea videbit. Similiter de executorib⁹ testamētoꝝ visū ē supra. liij. p̄cepto. Decimo septimo detētores reꝝ emptarū de pecunia fenēbz tenent ad restitutionē. Ad cui⁹ euidentiā queri potest. Si ponat casus qđ usurari⁹ de usuraria pecunia emat equū p̄diū vl̄ domū: ac alteri liberalit̄ donet: efficiat qđ postmodū nō sol-

uendo: vt qui soluit vsuras cū effectū recipere posset rē emptā de vsuris a possessore: cui sic donata ē: ac vt possessionē recipēs in foro p̄scie restituere teneat. Ad B̄ respōdet Donal. in summa qđ licet p̄cium ex re furtiua redactū nō sit furtū: vt. ff. de fur. l. qui vas. §. vl̄. & vitia personalia nō transeant in successores: vt ē de fil. p̄sby. teroꝝ. c. ex transmissa: tamē i hoc casu pot̄ iste petere & ille tenet restituere: vt ē de vsur. cum tu. vbi plane p̄cipit in hoc casu p̄dia vendi sic emptā. Concor. Ray. Et huius ratio ē: quia i tali casu res succedit loco precij sicut ecōtra p̄cium succedit loco rei: vt. ff. d̄ p̄f. here. l. si rem & p̄cium: quedā tamē intellige fm̄ Sui. quādo rē talem habuit ex causa lucratiua: sec⁹ autē si emisset vel ex alia causa nō lucratiua & bona fide habuisset: vt nō credēs rē emptā de pecunia usuraria: vel credēs ip̄m usurariū al̄s habere vñ posset vsuras reddere. Concor. Hoff. Hosti. Specu. Et addūt Hoff. & Hosti. qđ si res illa lucratiua postea ad aliū ex illi cā puenire contingat: & ille vltim⁹ fuerit ille qđ vsuras soluerat seu repetere potuerat: tūc ille cui prius res data fuerit liberatur & cōtra eū nō posset agi civilit̄: vt. ff. de act. & obli. l. oēs debitores. fm̄ etiā Hosti. si res emptā de pecunia fenēbz p̄ tertiā personā puenit ex cā lucratiua ad eū qui dedit vsuras usurarius tñ minime liberat: vt. ff. de x̄bo. ob. inter stipulantē. Decimo octauo sūt eos ad sepulturā in casu nō concessio recipientes: ac etiam notarij & testes eoz testamētis assistētes: similiter & p̄fessionē eoz indebite audiētes vel absolūtes. p̄d̄o qđ sciendū qđ eos sic sepeliētes sūt ip̄o facto excommunicati: vt p̄z in clem. de vsu. c. eos. Audiētes autem in tali casu eorum p̄fessiones & absolūtes: ac etiaz testes & notarij peccāt cōtra p̄ceptum ecclesie positum in. c. q̄q; li. vj. de vsur. & vltra b̄ om̄s iam dicti tenent ad restitutionē omnium qđ receperunt ab eodem. Qđ si quidā usurarij nō sepeliunt sed illum sepelire simulāt: puta ponūt capsā honorifice vacuā i pheretrotro: ac si corpus esset ip̄ius usurarij: tūc nihilomin⁹ fm̄ Jo. an. & alios doctores substituent eis dē penis. Hic queri potest p̄iō vtq; usurario qui restituere habet ad salutem sufficiat qđ in periculo mortis p̄stitut⁹ cōdat testamētū super restōne male ablatorū ita vt recipi possit ad absolūtionē cōmunionē & ecclesiasticā sepulturam. Ad B̄

de reb⁹ emptis ex p̄ama fenēbz

(de eo qđ in articulo mortis iubet male abluta restituere)

rñdet Alex. lomb. q̄ oīno nō sufficit. Cui⁹
 duplex ratio dari pōt. Prima qz testm̄ est
 vltima sentētia voluntatis nostre de eo qd̄
 post mortē suam quis voluit fieri: cū enim
 testans hoc velit fieri post mortē: r̄ p̄ mor-
 tem locus penitētie nō sit: sine qua null⁹
 usurarius absoluti pōt: restat q̄ solū tāle te-
 stamentū cōdens: in statu salutis esse mi-
 nime pōt: p̄pterea oportet q̄ in vita resti-
 tuti velit: alis nō dimittit p̄ctm̄ nisi restitua-
 tur ablatū: vt dicit̄ de reg. iur. li. vj. vnde
 restō dūmodo possibilis fuerit p̄cedere de-
 bet omnē actū penitētie vt postea videbit̄.
 Secūda rō est: quia iusticia dei requirit vt
 ille satisfaciatur qui peccauit. Sicut igit̄ usu-
 rarius ē qui offendit: sic ip̄e satisfacere de-
 bet in quo offendit: qd̄ nō facit si faciēduz
 in testamēto reliquit. Unde generaliter si
 satisfacere cupit ita q̄ ei remittat̄ peccatū:
 quattuor obseruare oportet. Primus q̄ si
 pecuniam habz vnde restō fieri pōt: illam
 exponat restitutioni per amicū fidelē ante
 q̄ moriat̄. Secundo q̄ sub voce preconia
 solenniē p̄conizari faciat q̄ omnes a qui-
 bus per se vel per alios pecuniaz extorsit:
 veniant recepturi plenā satisfactionē. Et h̄
 quidem fiet tum vt his quib⁹ debet̄ restō
 plenius innotescat r̄ venire possint sua re-
 petentes: tum etiā vt scandalū qd̄ in publi-
 co p̄pter vsuras exercēdas ab eo multis ē
 relictū: hoc modo quasi in publica p̄nia de-
 leat̄ r̄ emendat̄: qz vt dicit̄ ex de pe. r̄ re. c.
 j. Manifesta peccata nō sunt occulta corre-
 ptione purgāda. Qz si talis usurari⁹ nō se-
 cerit publice s̄m Alex. lomb. nō deb̄ ei sa-
 cramētū nec ecclesiastica sepultura. Tertio
 si habet aliq̄ instrumenta vsuraz q̄ ea cas-
 set p̄ publicū instrumentū vel redigat ad de-
 bitū veritatē. Quarto si aliquid deficit ad
 explicādū vel debite obligādū: faciat fieri
 publicū instrumentū atqz debitā cautionē
 sic exprimat̄ l. c. quāqz. de vsur. li. vj. Et s̄z
 magnos vtriusqz iur̄ doctores fideiussor
 usurarij tenet̄ in solidum ad restōnem oīz
 vsuraz certaz r̄ incertaz. ac etiā male ab-
 latoz per usurariū extortoz: quantū se vi-
 res p̄dicte hereditatis extendūt r̄ hoc ha-
 bito respectu ad p̄dicte cautionis temp⁹.
 Nam licet tpe p̄sente cautōis p̄ncipalis eēt
 soluedo. demūqz facultates eius essent ex-
 hauste aliter q̄ in restōnibus p̄dictis: ni-
 hilomin⁹ fideiussor remanebit ad oīa obli-
 gatus. Et licet exceptio in op̄ie p̄sit p̄nci-
 pali: nō tamē fideiussor eius in dicto casu

Secūdo queri pōt de eo qui se spōte obli-
 gavit ad vsuraz restōnem credens vsura-
 rij bona ad hoc sufficere r̄ postea inuenit nō
 sufficere: vtz de suo p̄prio satisfacere tene-
 atur. Ad hoc rñdet sanct⁹ Bernardin⁹ in
 tractatu de restitutionibus: q̄ aut obliga-
 uit se distincte: puta si tm̄ haberet de bonis
 defuncti: r̄ tunc nō obligat̄ nisi p̄ tāto q̄-
 tum inuenit de bonis eius. Aut obligauit
 se indistincte: r̄ tunc si opus ē de suo p̄prio
 su plere tenet̄ ita q̄ integre soluat. Cui⁹ rō
 ē: quia seipm̄ p̄prij v̄bis illaqueauit: r̄ li-
 cet in intentiōe habuit se velle distincte ob-
 ligare quib⁹ nō exp̄ssit: nō tm̄ per hoc se pōt
 excusare: qz magis statur obligationi ex-
 p̄sse q̄ intentioni occulte: quā qz nō exp̄s-
 sit sibi imputet: quia p̄pter insipientiā suā
 suo iure creditores fraudari nō debent.

Tertio queri potest: vtrū per publicū in-
 strumentū ab usurario recipiens cautionē
 de restituendis vsuris r̄ male ablat̄ ad vo-
 luntatē suā possit itez sine p̄cto p̄missionē
 hanc eidē relaxare r̄ instrumentū cautionis
 reddere vel cassare. Ad h̄ respōdet sanct⁹
 Bern. vbi supra: q̄ si ille q̄ se prius obliga-
 uit r̄ nūc relaxationē petit ē cōpos sue mē-
 tis: r̄ hoc postulet ip̄ortune: pōt sine p̄cto
 instrumentū hui⁹ obligatiōis cassare: cū sa-
 lus ei⁹ eēt debeat ī manu sua nec teneat̄ hō
 salutē aīe ei⁹ cū p̄prio scādalo procuraret:
 nec etiā p̄pter hoc a vīculo debitoz rema-
 neret absolut⁹. Verūtamē sec⁹ esset si talis
 obligat⁹ eēt suo p̄lato. Deniqz aduertēdū
 ē q̄ si usurari⁹ nō pōt habere fideiussorem
 nec pignora: tūc s̄m Jo. an. iuret illa non
 posse habere r̄ iuret se facturū qd̄ cauet: r̄
 sufficit: maxime si hoc veresimile ē: vt ex̄ d̄
 dona. inter vi. r̄ vxor. c. p̄ litteras. His igit̄
 p̄missis deb̄ usurario penitētia r̄ nō prius
 sic p̄cipit̄ in dicto. c. q̄qz. Nā si quis aliter
 eum absolueret: thesaurizaret sup̄ seipm̄
 diuinū iudiciū: r̄ animā illi⁹ p̄cipitaret in
 pfundū inferni: nec ignorantia excusaret
 eum: vt ex̄ de iniur. r̄ damno dato. c. si cul-
 pa. Ad laudem dei omnipotentis.

Epilogatio de triplici vsura et
 in quibus committitur vel excusa-
 tur: Sermo XLVI

Non furtum facies

n Exo. xx. Eia iā tādē expediti vt
 ex pte de diuersis p̄tractib⁹ vsu-
 rarijs vt tenaci⁹ ip̄rimat̄ succincto stilo s̄m

gula peurrēdo breuē ad memoriā reuocemus. Pro q̄ sciēdū q̄ vsura ē h̄cqd̄ sorti accedit: siue sit pecunia esca vestis species lingua seruitiū: vt p̄z fere ī omnib⁹. c. xliij. q. iij. Et sub intelligitur ex pacto precedente: vel etiam ex intentione precedente concomitante vel subsequente. Et accipitur h̄ fors pro debita quantitate rei mutuate in materia occurrenti. scz pecunia: frumento vino: oleo ⁊ similibus. Et sic fors est capitale creditoris exp̄ssum vl' palliatum. Nec vsura cōmitti potest nisi circa sortē ⁊ capitale rerū mutuabiliū. Et hec vsura tā ex/ granda reputat: q̄ ius naturale diuinū ⁊ canonicū vniformiter se habent negative ad oēs casus vsurarios: qz parī rōne sicut in vno casu sic ⁊ in quolibet prohiberi debuit: cū de sui natura sit mala. Et hui⁹ sententie est Jo. an. in mercu. in regula pctm̄. Dicit etiam Alexan. de hales in. iij. parte sūme q̄ quis hominē occidere sit peccatū in se: nō tamē fm̄ se. Et ideo quādoq̄ licet occidere: qz domin⁹ in aliquib⁹ casib⁹ homicidiū cōcessit. Dare tamē ad vsurā ē peccatū in se ⁊ fm̄ se: qz nunq̄ ī aliquo casu licet: ⁊ sic nulla potest in ea cadere dispensatio: vt p̄z plane extra de vsuf. c. sup̄ eo. Tā tā nāq̄ ē illius feditas q̄ etiā in extrema necessitate quādo licet furari: nō licz aliū inducere ad mutuandū sub vsura. At igitur vsure vitiiū magis elucescat p̄mo notādū est q̄ in omni cōtractu ex hoc cōtingit vsura vel nō q̄ aliquis accedit sorti vl' qd̄ est de sorte: verbī gratia. Si quis possidet domū vel fundū vel huiusmodi fruct⁹ inde excrescēs de sorte est: ⁊ nō accedit sorti. Si quis igit̄ emit aliquā rem iusto precio res ip̄a secū portat sortē suam: ⁊ si qua prouenit inde excrescētia illa de sorte est: ⁊ nō accedit sorti. Et eodē modo cōtingit in locatione. Cōmodatū aut̄ si manet in sua natura nō recipit excrescentiā sortis: s̄ magis tūc in alio cōtractu transit scz in locatū. Ex quo relinquit̄ q̄ solū in mutuo lucrū accedit sorti: ⁊ ideo in hoc cōcordant om̄s doctores q̄ in mutuo nō licet accipere vl' tra sortē: ⁊ q̄ solū in cōtractu mutui veri vl' interpretati cadit vsura. Hinc. xliij. q. iij. c. putant: dicit quedam glo. q̄ sunt duo cōtractus qui d̄ sui natura sūt gratuiti. s. mutuū ⁊ cōmodatū. Mutuū em̄ si nō est gratuitū iam nō est mutuū sed vsura. Cōmodatū vero licz nō sit gratuitū tamen nō est vsura quīs desinit esse cōmodatum: sed si

quid recipit̄ pro re cōmodata ⁊ ē pecunia tūc cōmodatū transit in emptionē ⁊ venditionē. Si vero est alia res que datur p̄ car: tūc trāsit ī permutationē: q̄ si p̄ vsu rei pecunie recipit̄ tūc transit ī locationē: Si deniqz res alia recipit̄ tūc transit in cōtractū scz innominatū scz do vt des. Ex quo denuo relinquit̄ q̄ solū in cōtractu mutui cōsistit vsura. Et ideo tenendū est generalit̄ q̄ quādo cūqz dicit̄ vsura cōmitti ī aliquo cōtractu emptionis: venditionis: locationis permutationis ⁊ similitū: tūc semp̄ intelliguntur ibidē esse duo cōtract⁹. Exempli gratia: vendo tibi p̄ decē qd̄ vix valet octo: ⁊ hoc p̄pter dilationē solutiōis: tūc ē ibidē vsura ⁊ p̄ p̄sequēs duplex cōtract⁹. s. venditionis: ⁊ mutui: cui⁹ gratia precii adaugeat̄. Secūdo notādū q̄ triplex est vsura scz animi signi ⁊ pacti. Vsura vero animi ē cū q̄s p̄ncipaliter mutuū dat p̄pter spem lucri: ⁊ sic cōmittit̄ vsura sola intētiōe corrupta ex p̄te creditoris q̄ p̄ncipaliter mutuauit spe lucri: ⁊ tūc tenet̄ creditor ad restitutionem ex quacūqz etiā intētiōe debitor illi dederit: vt eē eo. ti. in. c. p̄sultit: ī glo. Quidam tñ distinguūt ⁊ meli⁹: dicētes q̄ si debitor aliqd̄ dedit ex sola liberalitate p̄ modū doni: tūc nō tenet̄ eidē restituere s̄ d̄z paup̄ibus dare nō ex p̄cepto s̄ ex p̄silio: ⁊ d̄z de intētiōe corrupta penitere. Si v̄o dedit ratione mutui p̄ncipalr: tūc nō abdicauit illd̄ a se volūtariē s̄ p̄ditionate: ne. s. mutuan̄s reputet se grauatū ⁊ alteri igratū: ac p̄pter s̄ als nō iueniret tale mutuū: ⁊ tūc restituit d̄z mutuātū: ⁊ p̄ h̄ saluari pōt̄ p̄trouersia q̄ vsat̄ inē doctores q̄ sumit̄ ex. c. p̄sultit: eē de vsuf. vbi d̄r in glo. q̄ lz tal̄ in foro iudiciali nō est puniēdus tanq̄ vsurari⁹: tñ in foro cōscie ⁊ ecclie iudicādus ē male agere: ⁊ inducendus ē nō p̄pellendus vt sic accepta restituat: qz quo ad deū reuera vsurari⁹ ē. Ex h̄ dicūt Scot⁹ in. iij. ⁊ Alexan. lomb. ī tractatu suo: q̄ lz talis vsura metālis cū culpa mortali fiat ad restōne tñ non obligat: Et adducūt exēplū de furto: q̄ si q̄s grat̄ liberalit̄ ī dono recipit̄ qd̄ furari p̄posuit: tūc licet talis furef̄ mēte nō tamē ope nec ad restōnē obligat̄. Sic qui ex cōcesso mutuo lucrari itēdit a debitorē tñ nihil exigit sed gratis datū recipit: quīs sit vsurari⁹ mente: tamē nō ē ope ita q̄ teneat̄ restituere. Ad qd̄ r̄ndet Jo. an. ī mercu. super regula pctm̄: q̄ inē illos duos casus p̄bat̄ eē magna dissimilitudo. Nā lz donatari⁹

in casu furti corrupta intentione habuerit: non tamen donatio causa ab eius facto: nec annexa est illi intentioni corrupte. Culus strari in mutuo cadit: quia cum ex bono charitatis gratis fieri deberet: fit principaliter ex spe lucri: cui vitiose spei effectus sequitur quod est lucrum: et ideo talis ad restitutionem obligatur: quia lucrum exinde sub tali intentione receptum est usurarium: et hec opinio vera est secundum Innocentium, Hostiensem, Archiepiscopum, et Ray. Patet igitur intuitu quod he due opiniones sibi concordari possunt per supradictam distinctionem: quam ponit Archiepiscopus florentinus in tractatu restitutionum. Nec autem intentionalis usura periculosior est quam illa que fit cum expressis pactioibus. Primum: quia in foro causarum minime repeti potest. Secundo quia propter suas subtilissimas palliaciones a multis avaricia cecatis cognosci non potest. Exempli gratia: ut unum casum ponam de pluribus. Si ematur fundus vel ager iusto precio ea conditione quod quicumque vendens ementi precium illud restituerit fundum vel agrum rehabebit: tunc ille contractus in se non est usurarius sed licitus: ut dicitur in glo. magna. in. c. questus: est de usuris. potest tamen ille contractus illicitus et usurarius iudicari scilicet si emptor sub specie emptionis intendit mutuare precium agrum: et per tale lucrum lucrifacere annuos fructus agrum: tunc enim usura iudicatur ex intentione: licet ab ecclesia secundum Archiepiscopum dia. ex hoc advenari non potest. Quod si simplici intentione agrum emit iusto precio parat tamen restituere venditori requirenti non est ibidem usura. Signum autem intentionis simplicis est quod dat iustum precium et intendebat emere possessiones vel redditus: ac etiam quod potest eligere fundum tenere quam precium recipere. Ceterum triplex usuraria intentio distingui potest in contractibus. Prima dicitur antecedens que viget antequam mutuum dat vel quando dat: quod proprie directe est contra mandatum dominicum: si tamen postea propositum mutaret ad regulam charitatis antequam ultra sortem reciperet: tunc gratis datum licite retinere posset. Secunda dicitur concomitans que scilicet mutuando non viget tamen si mutuum recipiens postea in mutui recompensationem aliquid dat: et mutuans propter eandem causam libenter hoc acceptat: tunc committit usuram habens corruptam intentionem concomitantem. Tertia dicitur subsequens: que scilicet tam mutuando quam solutionem recipiendo non viget: sed lapsu temporis cupidine prevalente vult mente et ostendit ore vel ope quod propter mutuum prius factum sibi fiat munus a manu a lingua vel ab obsequio. Et hi omnes non solum

committunt usuram et tenentur ad restitutionem sed etiam quicumque in ius talis mutui succedunt: ut filii vel heredes. Et hec est sententia Archiepiscopi. xliij. q. liij. c. j. Quod si queritur: utrum si non fuit intentio creditoris aliquid ex mutuo recipere et debitor aliquid dat teneatur creditor ad restitutionem. Ad hoc dicendum quod ex parte debitoris in remunerando in mutuantem triplex intentio distingui potest. Prima dicitur timorosa qua scilicet debitor timet displicere creditori quem credit velle remunerari: vel timet ab eo sibi mutuatam auferri: vel ne inveniatur iterum mutuare volentem si non remuneraret: et in similibus casibus. Unde si creditor hanc intentionem scit aut credit vel saltem verisimiliter credere deberet restituere debet accepta: tamen non tenetur restituere bona fide consumpta: secundum Hostiensem. Secunda dicitur gratiosa quando scilicet in remunerante respectus aliquis remunerationis interuenit: non tamen principaliter propter illud fit: sed magis ex gratia: et tunc creditor hoc credens non tenetur ad restitutionem. Tertia dicitur amorosa quando scilicet ex sola charitate debitor aliquid creditori donat: et si creditor taliter datum credit: restituere non tenetur. Quod si queritur Cur non potest equae bene retineri ab usurario mentali: cui debitor ex mera liberalitate et libertate facit recompensationem. Ad hoc dicendum quod hoc venit ex diuino precepto statuente edictum quod in mutuo nihil sperari debeat: cum quo precepto recipiens ad mutuum dispensare non potest: et quia talis recompensatio fit contra legem iuste principantis saltem in eo qui taliter mutuatur: ideo debitor recompensationem facere deliberans: licet quantum in se est mutuantem licite dare potest: tamen non potest sic libere dare quod taliter mutuas licite potest sic ultra sortem recipere: ut plenius superius in sermone ubi agitur de mutuo facto alicui committitur. Usura vero signum est cum pactum expressum non interuenit sed quedam signa intentionem animi manifestantia: puta cum mutuas insinuat verbo nutu vel signo quod cumque quod non mutuaret nisi lucrum aliquid speraret: siue cum post mutuum negat terminum vel iuramenti denegat relaxationem ei qui iurauit se non absentare et his similia. Talis enim non tamen quod accepit inde tenetur restituere: sed etiam illi tenetur restituere quod tali modo mutuum recepit: nisi canonicum aliud obstaret. Cuius ratio est: quia non refert quid ex equo pollentibus fiat: nam sicut non refert utrum quis alium gladio vel baculo interficiat: sic non re-

fert an xbo signo demōstratiōe vel circū/
locutione q̄s aliqd ostendat: vt ex de con/
san. r affi. c. tua nos. ff. si cer. petat. l. certū
est. Usura deniq̄ pacti fit cū pacto exp̄sso
de acq̄redo lucro vltra sortē. Et vt tangit
ex de excels. pla. c. inter dilectos: in glo. tri
plex ē usura. Prima dicitur usura cōmunis: et
ē illa q̄ in die vel septimana vel in mēse ex
cedit sortem: sicut pat̄ ibidē in textu de cle
rico ludente ad taxillos q̄ p̄cessit socio. xj.
p. xij. r sic p̄ma die potuit excedere. Sc̄da
dicitur centesima: q̄ sc̄z excedit sortē ī anno.
Tertia dicitur septupla vel sexagesima que
sc̄lz excedit medietatē sortis in anno. Cū
Justinian⁹ impator p̄misit vsuras centesi
mas r sexagesimas sc̄z leuissimas qz vidit
homīes imperij sui prauos esse r p̄nos ad
dādū ad vsurā: r p̄misit min⁹ malū ad eui
tandū malus: p̄misit inquā: id ē non puni
uit: vñ leges implicite p̄hibent vsuras vt
supra tactū est. Tertio notandū q̄ vsura
fm oēs doctores pp̄rie nō cōmittit nisi in
tractu mutui. Mutuū aut̄ dicitur q̄si aliqd
meū fit p̄ aliqd temp⁹ tuū: r ideo necesse ē
q̄ solum in illis reb⁹ quib⁹ mutuū interue
nire pōt vsura cōmittat. Quas Alexā. de
bales distinguit ī triplici genere. Quedā
enī mutuant sub certo numero sicut pecu
nia: quedā sub certo pondere sicut aurum
quedā etiā sub certa mēsurā sicut granum
vinū oleū r silia: in qb⁹ solū pp̄rie cōmitti
tur vsura: cui⁹ ratio ē: qz sole res circa q̄s
mutuū p̄sistit habēt de natura vl̄ arte sibi
cōstitutū valorem: quē trāscēdere minime
possunt nisi vitiose p̄tra naturam vel artē
agat. Ad Hanf. autē q̄ obijcit etiā in alijs
reb⁹ cōmitti vsuram posse vt in equo vel p̄
dio p̄ pecunia mutuata in pign⁹ recepto:
dicendum est q̄ distinctio fieri debet inter
vsurā que exigit ab vsurario vltra sortem
vel mutuū qd pp̄rie dicitur vsura: r in res
in qua cōmittit vsura q̄ est ip̄m mutuū vt
equus vel agrum d̄ quo gignit ip̄m lucy:
nā si ponderat id qd mutuo dat cui pp̄rie
r vere accedit vsura: tunc semp̄ p̄sistit ī tri
bus p̄dictis: si xbo ponderat p̄miū qd da
tur: tunc esse pōt aliud a p̄dictis: s̄ hoc im
proprie r it̄p̄tatiue dicitur vsura. Quarto
videndū est de interesse quō pōt admit
ti in tractib⁹. Pro quo sciendū: q̄ inter
esse fm doct. est qdaz euitatio dāni vel re
cōp̄satio dāni: vnde fm Tho. sc̄da. 2. q.
lxxviij. p̄ interesse: id ē p̄ occurrenti dāno
euitādo licitū ē pacisci cū alio recipere ali

quid vltra sortem absq̄ vltio vsure: ita q̄
pactum deducat cum eo cui mutuatur dam
ni recōpensationē per qd sibi subtrahitur
aliquid qd habere deberet: qz hoc non est
vēdere vsum pecunie vel mutuū sed dānū
euitare: recōpensationē tñ dāni qd p̄side
rat in hoc q̄ de pecunia non lucrat: non
pōt in pactū deducere: quia nō debet id vē
dere qd nōdū habet: r multipliciter impe
diri pōt ab habēdo. Deniq̄ qualiter vnus
quisq̄ pacisci pōt p̄ interesse dāni emergē
tis tam de p̄terito q̄ de p̄senti r de futuro
diffusus patet superius in sermone vbi la
tius agitur de hmōi interesse. Quōto no
tandum est de emptione r venditiōe ī qua
cōmittitur vsura plus vēdēdo p̄pter dila
tionem solutionis: aut minus emēdo p̄p̄
tempus anterioratiōis. Pro quo sciendū
q̄ si vendens petenti dilationem solutio
nis: auget p̄pterea p̄cium solutionis: non
tamē vltra terminū iusti p̄cij sc̄z rigidi gra
dus: de quo dictū est supra: tūc ex vi tractus
non cōmittit vsurā: qz talis nō vēdit
vltra iustum p̄cium quous non faciat grāz
remissionis p̄cij descēdendo ad gradū di
cretū vl̄ piū: qd libēter faceret si emēs sta
tim solueret. Nam aliud ē non facere gra
tiam aliquā pro eo q̄ facit gratiā expecta
tionis: r aliud est p̄pter expectationē sim
pliciter excedere iustum p̄cium. Insup hoc
generaliter tenēdū est q̄ tempus illud vē
di potest qd est p̄p̄rium p̄stitoris aut vendi
toris: tempus aut qd non est p̄p̄rium p̄stito
ris sed potius receptoris sicut est in omni
mutuo nunq̄ vendi potest. Et sic licz p̄p̄
tempus rem plus vendere aut min⁹ emē
re q̄ tempore tractus valeat: quādo nō ex
malicia p̄trahentiū sed ex p̄pria natura cō
tractus illud procedit. Exemplū p̄mi. Si
quis vendit equū non potest vendere tem
pus: cum in tractu fit translatio domini
ip̄ius equi r sic tempus est p̄p̄rium empto
ris: si vero vendit vsum equi tūc potest vē
dere tempus: quia tunc est proprium ven
ditoris eo q̄ non transfertur dominiū eq̄.
Exemplum secundi: vendis bladū ob al
terius rogatum in hyeme quando minus
valet: ponit illud vltra iustum p̄cium: qz
seruare proponebat et disponebat illud in
estate quādo pl⁹ valet. Et econtra dici pōt
de emente: vnde si taliter bladum vēdens
non disposuit illud seruare: tunc vsurā cō
mittit: quia ex malicia cōtrahentis r non
ex natura contractus plus iusto vēdidit.

Sed de hoc superius visum est ubi agitur de augmentatiōe p̄cij propter dilationem. Similiter ius vel usus rex pro futuro tpe minus emi p̄t q̄ si p̄sentialiter traderet: et quāto ius futuroꝝ protendit in lōgiōra tēpora tanto ceteris parib⁹ emi p̄t minoꝝ p̄cio: q̄d sane intelligit in his rebus i q̄ bus ius rei differt ab ip̄a re vel ab actuali possessione et usu rei. Et sic pro redditibus ac possessionib⁹ et similib⁹ licet minus dare q̄ toto tēpore valēt in fructib⁹. Similiter ponat casus d̄ pecunia: q̄ creditor habeat ius p̄cipiendi a debitorē singulis ānis centum coronas vsq; ad .x. ānos: q̄ faciūt mille coronas: tunc tps illud est propriū debitoris et p̄t vendere creditori: ita q̄ i p̄mpto dabit tñ octingentas coronas. Sed b̄ latius patent sup̄ius ubi agit de diminutione p̄cij p̄pter anterioꝝationē solutiōis.

Sexto notādū est d̄ mutuo coactiuo simpliciter vel fm̄ quid: naz mutuū q̄d simpliciter fit ex coactione scz cōmunitate vel superiore cogente excusat ab usura: quia talis coactio multuz aufert de rōne mutui et p̄sequens de rōne usure: de natura nāq; usure est q̄ fiat in mutuo voluntario cum spe lucri: hoc autē mutuū est coactum sine spe lucri saltem p̄ncipaliter: et q̄d non ē licitum in lege: necessitas licituz facit: vt ex de reg. iur. Verūtāmē recta intētio necessario iungit coactioni: qz si cogi placeret illicitū fieret: eo q̄ coactio in voluntarium transiret. Similiter mutuū voluntariuz fm̄ quid excusari p̄t ab usura: verbi gr̄a. Si rem meam p̄ potētā vel iniusticiā occupaſti: vel mihi vim facis i rebus meis: vl̄ nō restituīs mihi rem mutuo p̄stitam locataz vel cōmodatam: aut etiaz non soluis mihi opas impensas aut alia quecuq; debita: vel non vis desistere ab iniuria mea nisi tibi mutuē centum: quo facto desistis iniuriari: et om̄ia p̄mittis restituere: hoc non est usura ex pte mea: cum nihil lucret: sed reddimo vexationē iniustam: mea recupo: et me defendo q̄d licet: ar. eꝛ de si. c. dilectus nec usurā cōmitto si p̄pter mutuū mihi soluas iustū debitū vel nō exigas iniustū debitū. Et b̄ latius patēt sup̄ius ubi agit de locationib⁹. Septimo notādūz ē de dubio vel piculo q̄d iteruenire p̄t i tractu mutui veri vl̄ interpretati: gr̄a cuius p̄t aliqñ aliqd̄ ultra sortē recipi: lz vt frequēter usura palliata se latenter imiscet. Ad cui⁹ euidentiā regule generales dari p̄t. Prima

ē q̄ in mutuis veris vel interpretatis spe lucri p̄ncipaliter factis: dubiū seu piculuz a fenore nō excusat: cui⁹ rō est: qz si p̄ncipaliter sunt spe lucri tunc usure vitiū est annexum: et ideo dubiū et periculū de sui natura nō tollit vitiōsitatē a tali mutuo. Scda est: qz dubiū et piculū non tollit usure vitiū: nisi dominiū et usus rei piclitantis cū qua lucrat ad lucrantē p̄tineat: quia ex re sua non aliena q̄s lucrari debet: cui⁹ ratio est: qz cū in actu lucrandi piculū mercium vel pecunie nullo respectu actus mercādi spectat ad ip̄m tradentē: sed solum ad euz cui res tradite sunt: tunc eo ip̄o rex usus et dominiū quo ad actū illū mercādi spectat ad eum solum cui⁹ piculo currunt: res enī p̄dit dño suo. Tertia est: qz dubiū vl̄ periculū a fenore nō excusat ubi i tractu causa tps nō p̄prij pl⁹ aliqd̄ sperat: cui⁹ rō ē: qz ibi semp̄ p̄sumit esse mutuū veꝝ vel interpretatiū cuz fit spe lucri p̄pter intercurrentes tps: d̄ q̄ dictū ē supra. In tractu igit̄ mutui veri vl̄ interpretati q̄druplex dubiū sine piculū interuenire p̄t. Primo in capitali et nō lucro. Scdo i lucro et nō capitali. Tertio nec in capitali nec in lucro. Quarto et in capitali et i lucro. De q̄bus sup̄ius dictuz est ubi agit qñ dubiū vel periculū excusat ubi diuersi casus specificāt. Octauo notādū est de mutuo in locatiōe aialiu. De quo dicit Alex. de alexā. qz duob⁹ modis ibi iteruenire potest frans usuraria. Primo qñ lucrū q̄d ex tali cōmissione puenit ortuz habet ex mutuo: vt si diues pauperi mutuat centū coronas ad emēda iumenta nutriēda ad lucrū vtriusq;: tale lucꝝ est vitiōsum: qz ortuz habet ex mutuo: hinc siue totū siue ptem mutuo tradit nunq; ex mutuo lucrū sumere p̄t. Scdo qñ excluditur piculū p̄ncipalis cōmissi a cōmittēte: siue qñ cōmittēs sibi taxat lucꝝ i tāta quātitate qz nō recōpensat labor et sollicitudo nutriētis fm̄ rectaz estimationem. Hinc Mo naldus in summa ponit regulam generalē dicēs: b̄ generaliter verū est qz ubi p̄babiliter dubitat: vtz p̄ditio vni⁹ sit deterior vel alterius ex forma cōditiōis vl̄ pacti adhibiti in strahēda societate nō ē peccatū: ubi autē ad arbitriū boni et experti viri grauat alterius p̄ditio: peccatum ē ex pte grauantis si sciēter b̄ faciat: et tenet ad restitutionē. Nō p̄t tñ dari generalis doctrina sup̄ hmōi traditiōib⁹ aialiu p̄pter varietatē traditiōnū et varios dolos q̄ sub tali

bus additionibus a quibusdam excogitantur eno-
miter: quibus non ultra medietatem iusti precij.
In quo casu non solum ecclesia sed etiam prout
quisque tenet ad restitutionem et si non iure
fori saltem iure poli. Et maxime quoniam simpli-
cem circumuenit: ut extra de emp. et ven. c. cum
dilecti. Ad laudem dei.

De decem preceptis mercatorum
que necessario sunt obseruanda: vi-
tam eternam mercari volentibus:

Sermo XLVII

Non fur. fac. Exo.

xx. Digressi paulolongi propter
varios euentus et casus mercatio-
nis et tractatus: tam cum gratia reuertamur ad
depingendum stilo copendioso vitam merca-
torum illorum: qui saluari desiderant: ne seducti in
ignorantia: de templo regni celestis eiciantur
foras intenebras exteriores. Multa namque
requiruntur in mercatore diuinis legibus et
humanis approbando. Primo requiritur po-
tissime timor dei in omnibus agendis. In quo
ut efficacius nutriatur tria sunt necessaria.
Primo ut missas et alia officia diuina fre-
quentare non desinat presertim in dominicis diebus
et festis: sumope cauens ne mercantiarum ne-
gocijs implicetur illis diebus: nisi quatenus pro-
missum repit: de quo patet supra in. iij. pre-
cepto heu quot mercatores inter fideles et in-
fideles longam moram trahentes: ac temporalibus
duntaxat lucris inhiantes: tamquam animalia irrationabilia
viviunt sine aliquo signo christi-
anitatis: quibus satis competit illud prover-
bium. xxx. Sanguis iuge due sunt filie dicentes af-
fer affer: tales enim sanguis iuge merito com-
parantur quia sine miseratione plerumque euiscerant
iniusticijs deceptionibus mendacijs et si-
milibus. Quorum due sunt filie. scilicet cupiditas et
voluptas: totum enim eorum studium circa hoc duo
versatur: vna congregat impie et alta dilapi-
dat superflue in comessationibus et ebrietatibus
in luxurijs et impudicijs sicut quotidiana
docet experientia. Secundo ut reuerentia loca sa-
cra nec presumat quoquo modo mercantias
exercere vel secularia quocumque tractare in locis
sacris et deo dicat: quia dominus ut ceteris timorem
incuteret et tales ardentissimum zelum ostendit:
cum ut habet Mat. xxj. Intrauit in templum et
eiecit omnes vendentes et ementes inde: dicens
eis de domo dei: vos fecistis illam speluncam
latronum. Et ideo multi eorum in ecclesia vel locis

sacris non emunt neque vendunt: vacant tamen
ibi frequenter perniciosis profanationibus
et uersationibus: vero christiano presertim in
talibus locis multum dedecentibus. Hinc ma-
ter ecclesia maximam diuinam offensam in talibus
considerans li. vj. de imu. ec. c. decet do-
mum: non solum prohibet in hominum locis fieri ne-
gociationes et nudinas ac fori cuiuscumque
tumultus: sed etiam quilibet ibidem esse debeat chris-
tiani uersatio plenarie prosequitur in fi. co-
cludens. Ne ubi est peccatorum uentis postulanda
ibi peccandi deest occasio. Tertio ut lucrum
mercantie querat intentione recta. Nam secundum
Alex. de hales etiam laico mercari non li-
cet: nisi propter duo. Primo propter necessi-
tatem: ut scilicet pro hoc sibi et sue familie prouidere
valeat rationabiliter: secundum additionem persone sue
et status sui: unicuique enim laico licitum est lu-
crari temporalia iuste usque ad decentiam status
et persone: et non ultra nisi causa pietatis: quia
quocumque superesse possunt tenentur in elemosy-
nas distribuere ut visum est supra in. iij. pre-
cepto. Secundo homo propter pietatem: ut scilicet iuste
lucrum quod pauperibus distribuatur vel in alias
pias causas ordinet. Aut si secundum Tho. scdm
2. q. lxxvij. intendit negociationem propter pu-
blicam utilitatem: ne scilicet res ad vitam ne-
cessarie desint patrie: et lucrum petit non
quasi pro fine sed quasi stipendium sui la-
boris condidendum pauperibus hoc enim
similiter dici potest pietas. Si tamen in eo ca-
su principaliter finem in lucro poneret secundum
Tho. illicitum est. Denique mercari propter sub-
stantias cumulandas et improbam cupiditatem
vel propter alium finem esse charitatem danabilem
est: quia tunc nitentur quod ea congregare quod dominus
precepit pauperibus erogare: ut patet. xlviij. di.
c. sicut hi: et c. oes. Et his quod de tribus merca-
torum fidelis adiungat: ut semper societatem preser-
tim familiarum aliorum indisciplinatorum pro posse
caueat: quia tales potissime sibi coniunctos
ad letale dispendium propter salutem pertrahunt.

Secundo requiritur fidelitas in sacro matrimonio:
nam ut dicitur. xxvij. q. ij. c. j. Illud matrimonium
est viri mulierisque coniunctio: glo. legitima vel
digna: indiuiduam vite consuetudinem reti-
nens: quia secundum Hof. hac intentione iungi debent in
matrimonio: ut nihil remaneat perpetuo. Et ideo
vir non potest votum peregrinationis longe uoue-
re et exequi sine licentia uxoris excepto voto
hierosolymitano quod processum est in fauorem
terre sancte et fidei christiane. Qui tamen si fra-
gilitatem uxoris et periculum absentie sue sense-
rit: tunc ei consulendum est quod ab impletionem voti

In propria persona p̄tuc cu3 disp̄satiōe papali
abstineret vel vxorē secū duceret: qz male/
dictū lucy qd tali dāno vxoris cōp̄satur.
Et s̄m Tho. i qdlibet. i tali casu n̄ ē s̄sulē/
dū viro q̄ crucem accipiat ⁊ vxorē dimittat:
qz necessaria nō debēt p̄termitti p̄pter
ea q̄ sūt p̄p̄te volūtatis. Viro nāqz neces/
sario iminet curā vxoris gerere: s̄ qd mix/
cū nō sufficit vix domi manere si voluerit
p̄tinere: vñ. xxvij. q. ij. c. Si tu abstinēs si/
ne vxoris volūtate tribuis ei fornicandi li/
centiā. i. occasiōē ⁊ pctm̄ illius tue impu/
tabilit̄ abstinentie: vide latt̄ sup̄ in. ij. p̄ce/
pto: vbi agit̄ de voto coniugum. Nōto igit̄
m̄n̄ se poterit vir elōgare ab vxore sine cō/
sensu illi⁹ vel cū piculo vtriusqz p̄pter mo/
dicū lucy tp̄ale: qz ex hoc sequūt̄ infinita
mala sicut q̄tidiana docet experientia. Hec
quot mercatores i lōginq̄s sine vxore mo/
rā trahētes: diuersis carnalitatib⁹ ⁊ spur/
cicijs sese coinquināt ⁊ p̄p̄ijs vxorib⁹ vio/
landi sac̄m̄ matrimonij causas multipli/
ces p̄stant: mercātiarū lucy cū meretricib⁹
execrabilit̄ p̄sumentes: q̄propter vt fre/
quēter a dño diuersis infortunijs flagellā/
tur: lz intelligere nolūt in postex̄ receptu/
ri grauius iudiciū. Tertio requirit̄ in
x̄bis veritas: vt scz nullo vtaf̄ mēdacio:
p̄sertim p̄nicioso nec iuramēto maxie piur/
rio. P̄ro quo sciendū q̄ in mercātijs om̄e
mendaciū p̄niciosū vel assiduū ē mortale
pctm̄: nam s̄m Tho. ⁊ Rich. Si mētientis
intentio ferē ad p̄ximī deceptionē vel no/
cumentū: nō solū q̄tū ad corpus ⁊ famā s̄
etiā q̄tū ad terrenā substantiā: lz nō pdu/
cat̄ ad effectū: est tñ mortale pctm̄: qz ex so/
la intentione peccati mortalis q̄s mortalit̄
peccat: ⁊ si pducat̄ ad effectū tenet̄ ad resti/
tutionē. Si x̄o non intēdit̄ p̄ximū decipe
sed se indemnē suare: tūc nō ē mendacium
p̄niciosū nec mortale pctm̄ nisi fuerit assi/
duū: tunc enī s̄m Hosti. eēt mortale pctm̄
sicut ebrietas assidua: sicut ptz. xxv. dis. 5.
alias: ⁊ Eccl. xx. potior ē fur q̄ assiduitas
viri mēdacis: p̄ditioez aut̄ ambo heredita/
būt. Et hoc mēdaciū incurrūt oēs q̄ ad de/
cipiendū p̄ximū p̄mentē loquunt̄: q̄ Jude
p̄ditōri merito cōpanf̄ vēdentes veritatē
p̄ pecunia: vt ptz. xj. q. iij. c. abijt: vbi dici/
tur: q̄ veritatē p̄ pecunia negāt deū pecu/
niā vendūt. Multū tñ detestabiliores sūt
q̄ mēdaciū p̄turijs a s̄firmant. De quib⁹ ait
Cassio. negociatores illi detestabiles esti/
māf̄: q̄ iusticiā dei miscōle p̄siderātes: p̄

pter imoderatū pecunie ambitū polluūt:
merces suas pl⁹ piurijs onerātes q̄ p̄cijs.
S̄z qdā mēdacia declinare volētes sophi/
sticis x̄bis vti p̄suescunt: tā astute x̄ba cō/
ponētes: q̄ ad plures etiā p̄trarios sensus
applicari p̄t: vt sic decipiāt ⁊ mēdacijs cri/
mē euadāt. S̄z his d̄r Eccl. xxxvij. qui so/
phistice loq̄f̄ scz ad decipiendū odibilis est
scz deo ⁊ hoib⁹: verūtñ sicut nō refert vtz
q̄s aliū interficiat fuste vel gladio: sic nō re/
fert vtz decipiat x̄bis mēdacijs vel sophi/
sticis: vtrū ve decipiat mēdacijs assertorijs
vel p̄missorijs. Et dicit Tho. in qdlibet
q̄ cū eadē sit in vtroqz fallēdi intētio: hinc
nō refert vtz q̄s verbo scripto nutu vel q̄/
cunqz facto decipiat. Quarto requirit̄ i
factis equitas: vt scz p̄ximū nō decipiat.
Primo in substantia rei emēde vl̄ vēdēde:
ne scz vēdat auricalcū p̄ auro: stānū p̄ ar/
gēto nec vnā rem p̄ alia: sic simplices de/
ceptiōe circūueniendo: nec ecōuerso a sim/
plici vēditore emēdo aurū p̄ auricalco de/
nariū ignoti valoris p̄ min⁹ iusto p̄cio no/
tabilit̄ excedēs eq̄tatē iusti p̄cij: qz tūc ob/
ligaret̄ ad restitutionē: ⁊ peccaret mortali/
ter. Sc̄do i quātitate: qz p̄cipit dñs Deus.
xxv. Nō habebis i sacculo tuo diuersa pō/
dera maius ⁊ minus: nec erit in domo tua
tua modius maior ⁊ minor: pondus habe/
bis iustum ⁊ vey ⁊ c. ⁊ hoc intelligendum
est de omnib⁹ rebus que vēdunt̄ in nume/
ro regula pondere vel mēsurā. Contra mā/
datum hoc etiam faciūt oēs merces suas
humectātes ⁊ etiaz denarios in pōdere al/
leuiantes. Tertio in q̄litate: ne scz vēdant
rē corruptā p̄ sana vel equū claudū aut in/
firmū p̄ veloci ⁊ forti ac silia: q̄ in oib⁹ fere
mercib⁹ solēt p̄tingere cū vēdūt iueterat̄
p̄ bene valenti: nam ex hoc maximū peri/
culū iminet apothecarijs ⁊ silibus merca/
torib⁹. Similiter cauere tenent̄ ne faciant
admixturas pegrinas p̄niciosas: q̄ x̄tutē
⁊ valorē rei notabiliter minuūt: ⁊ sic emē/
tes decipiunt: sed ve malicie tp̄is huius: i
quo fere i omni specie vendibili mixturas
viliores admittunt: put domin⁹ imprope/
rat Esa. j. dicens. Argentū tuum versū est
in s̄conā scz p̄ cōmixtionē stāni vel plūbi:
vinū tuū mixtū est aq̄. Et sequit̄ dira cōm/
natio. Quidā etiā quod peius est q̄ vēdē/
do ostendunt res sanas ⁊ tribuunt corru/
ptas: ostēdūt res bonas et tribuūt malas
vel saltem min⁹ bonas: ostendūt maiores
⁊ tribuūt minores: in his ⁊ silibus seipos

subdole q̄ritantes: vñ *De. xj.* d̄z in p̄sona
decepti: circūuenit me effraim ī negociati/
atione sua ⁊ in dolo dom̄ sue. Effraim cre/
scens interpretat̄ ⁊ signat mercatores q̄ per
maliciosas circūuētionē diuitijs crescūt.

Quinto requir̄ emēdi vel v̄dēdi liber/
tas: ita q̄ mercatores caueāt de p̄niciosis
quētionib⁹ inter se: sicut cōtingere solet q̄
queniūt p̄ter in h̄ q̄ tm̄ duo vel tres emāt
vel vendāt mercātā aliquā: vt sic min⁹ iu/
sto emāt vel magis iusto vendāt: vt sic ma/
gis lucrari possunt: ⁊ illi sunt detestabiles
p̄dones totā cōmunitatē spoliātes: q̄ dicū/
tur in lege monopoli q̄ cūctis bonis spoli/
ati mitti deberēt in exiliū: vt. *L. de mono/
pol. l. vna.* Similiter sunt q̄dā p̄occupatores
reꝝ venaliū q̄ nitunt̄ minus iusto emere ⁊
maius iusto v̄dere: detestabiles vtiq̄ rei/
publice: q̄ dicunt̄ in vulgari vorkouffer:
nō p̄pter p̄p̄riā necessitatē s̄ p̄pter impro/
bam cupiditatē talia frequētates: ac tāq̄
aucupes in foro et in vicis insidiātes: qui
grauiter peccāt: q̄ q̄libet venale vl̄ vsua/
le p̄pter p̄p̄riū cōmodū ⁊ lucrū faciūt cha/
rius emēti ⁊ vilius vendēti q̄ iustū sit s̄m
rectā cōmunē estimationē: multi etiā pecu/
niosi queritāt enīscerare paupes ⁊ ī neces/
sitatib⁹ s̄stitutos p̄pter quas sua vendere
cogunt̄ domos possessionē ⁊ alia mobilia
vel imobilia. Ex q̄bus h̄mōi sumūt occasi/
onē aliū circūueniēdo in emendo citra iu/
stū p̄ciū: p̄ q̄ regula generalis dari p̄t: q̄
si venditio vel etiā emptio p̄cedit ex p̄ba/
bili ignorātia vel ex mentis leuitate mani/
festa vel p̄sūpta: sicut p̄tingere solet ī ebr̄/
osis insipientib⁹ iuuenib⁹ p̄digis aut sil̄/
bus vel etiā ex quacūq̄ egestate aut alia
necessitate cōpellente: ⁊ ex h̄ taliter emens
aut vendēs iniuste deprim̄ in min⁹ v̄dē/
do vel magis emēdo: tūc talis cōtract⁹ nō
p̄cedit ex mera grata ⁊ libera volūtate et
sic militat nō solū p̄tra iusticiā s̄ etiā p̄tra
charitatē ⁊ p̄tra naturalē hoīs pietatē: q̄
de alioꝝ necessitatib⁹ q̄b⁹ ex fraterna cha/
ritate subueniendū esset captat sibi cōmo/
dū ⁊ lucrū: cū tm̄ in talib⁹ maior pietas ex/
hibēda eēt. Nō obijciat̄ p̄tract⁹ emēdi ⁊
v̄dēdi mere volūtari⁹ ē: nec de iure q̄s co/
git̄ rē suā vendere nec rem alienā emere ⁊
sic taxatio p̄cij reꝝ venaliū mere volunta/
ria est: ⁊ p̄ cōsequēs sortiet̄ ius ⁊ foꝝ mere
voluntariū. Ad h̄ dicendū q̄ lz de iure nō
cogit̄ rem suā v̄dere vel rē alteri⁹ emere:
tm̄ in actu ⁊ p̄tractu v̄dēdi vel emēdi tene

tur formaz ⁊ regulam iuris iusticie ⁊ eq̄ta/
tis debite s̄uare: nā ī actu v̄dēdi nō licet
ei rei sue p̄ciū iniustā ponere ⁊ accipere: q̄
tūc imponit nō vt simpliciē sue s̄ vt ī alteꝝ
cōmutāde: ⁊ p̄portionabilē dicendū ē de
emptione alioq̄n tenet̄ ad restitutionem.

Sexto requir̄ t̄pis non sui inuēdibili/
tas: ne scz t̄ps nō suū v̄dat p̄pter dilatio/
nē solutiōis p̄ciū in mercib⁹ augmētādo:
hoc enī oīno p̄hibet̄: ex̄ d̄ vsur. c. p̄suluit:
eo q̄ ē manifesta vsura: q̄ fiunt ibidē duo
p̄tract⁹. Primo venditiōis ⁊ rōne hui⁹ nō
cadit ibidē vsura. Sc̄do mutui: cum ex ter/
mino dato p̄ciū auget̄ q̄d nihil aliud ē q̄
ip̄i emēti mutuare p̄ciū mercātē iam em/
pte ac ex tali mutuo lucꝝ accipere: vt diffuse
dictū ē sup̄ius: ⁊ nihilomin⁹ aduertēdū: q̄
si absq̄ oīni dilatiōe solutiōis q̄s alicui v̄/
deret rem p̄ p̄cio adhuc ampliori q̄ fuit p̄/
cium p̄ncipale cū vsura sup̄adiuncta: non
esset ibidē vsure vitiū sed solū iniuste v̄dē/
tionis ⁊ iniusti p̄cij pactum: cui⁹ excrescen/
tiā restituere tenet̄: q̄d a maliuolis plerū/
q̄ solet attēptari charius v̄dēdo trāseun/
tibus aut rusticis aut ignaris q̄ māsuris
discretis ⁊ assuetis: ⁊ sic in his tendunt la/
queos deceptionis q̄b⁹ maxime subuenire
deberent h̄ficijs charitatis: q̄ dic̄ ex̄ de
emp. ⁊ v̄. c. placuit: statuit̄ p̄ciliū sacrū q̄
p̄sbyteri moneant plebes suas: vt hospita/
les sint atq̄ nō chari⁹ trāseuntib⁹ v̄dant
q̄ ī mercato v̄dere possint: vbi dicit̄ glo.
Bar. brix. q̄ ad h̄ p̄ excōmunicatiōē com/
pelli p̄t: vt. xlij. di. vbi dicit̄. S̄. Hinc etiā
Jo. euāgelista ī epla sua quēdā diotrepen 3. Job.
excōmunicat̄ q̄ nec paupes recipiebat ⁊ re/
cipientes de ecclia eiiciebat: h̄ ibi. Dicit̄ tm̄
Inno. q̄ excōmunicari possent si nō noto/
riū eēt ⁊ moniti emendare se nollent: h̄nc
etiā sequit̄ in. c. placuit: alioq̄n ad p̄sbr̄m
trāseūtes hoc referāt: vt illi⁹ iussu: cui⁹ hui⁹
manitate sibi v̄dāt. Septimo requir̄ ī
respectu p̄ximī charitas: p̄sertim ad illos
q̄ sūt eiusdē mercātē: ne nīmū querens q̄
sua sunt: cōmercatoꝝ suoꝝ p̄speritati iui/
deat: ac p̄ hoc puocet̄ ad diffamādas mer/
ces alienas: sicut q̄dam faciūt in maximū
dispēdiū salutis sue: q̄ merces alioꝝ iniu/
ste diffamāt: vt eos ī v̄ditiōe impediāt et
p̄p̄rias merces charius v̄dāt: q̄d ē mēda/
ciū valde p̄niciosū ex multis cōcurrētib⁹:
nā primo ē ibi negatio veritatis q̄d est ma/
lū. Sc̄do intētio fallēdi q̄d est pei⁹. Tertio
iniuria p̄ximī quem impedit a v̄ditiōe.

Quarto diffamatio proximi quæ p̄b̄ notat de iniusticia: et ap̄it ora alioꝝ ad disseminā dū hāc infamiā. Quinto deceptio proximi in vēdēdis et laudādis p̄p̄ijs mercib⁹ ac p̄l⁹ iusto vēdēdis: vñ talis ad multiplicē restitutionē obligat: vt p̄t̄z sup̄i⁹ vbi agit de emptiōe p̄ mēdacia. Hic tñ sciendum q̄ ex quo t̄p̄alia seinuicē ī diuersis impedire p̄nt: qz p̄speritas vnius aduersitatē inducit alterius: et charitas ordinata p̄l⁹ se diligere debet q̄ aliū: et amīcū q̄ inimicū p̄ pinquū q̄ alienū: bonum cōmune multoꝝ q̄ bonū vni⁹ p̄riuatū: ideo salua charitate et absqz veneno inuidie pōt ceteris parib⁹ fauere mercantiā p̄speritatē plus sibi q̄ alio plus cognato q̄ alieno et sic de alijs: et p̄ p̄sequens contristari de cōtrario dum alioꝝ p̄speritas sibi et suis nocuentū p̄stat: non tamē p̄p̄rie cōtristando de alioꝝ p̄speritate nisi inquātuz sibi et suis nocet: potius affectans p̄speritatem suis q̄ alienis: ac aduersitatem alienis q̄ suis: sicut magis obligatur diligere se et suos q̄ alienos: non tñ p̄pter hunc affectū debet aliquid iniuste moliri p̄tra alienū: qz hoc eēt iniquū nec quideꝝ actu nec affectu nec verbo nec signo. Octauo requir̄ legalitas ī seruando p̄missa et soluendo cōtracta debita: nec fidem irritam faciat cū socijs vel extraneis: naz fm̄ Tho. sc̄da. 2. q. cx. qui p̄mittit qd̄ est licitum et honestū: si animū implendi habet qd̄ p̄mittit non mentif: si tamē pbabiliter credere potuit adimplere se posse qd̄ p̄mittit: q̄ si causā credēdi non habet: mēdaciū p̄nciosum incurrit: vtpote q̄ in alterius dispēdiū vergit. **U** si nō pficit qd̄ fidelī mente promisit: infideliter agit animū mutando. **P**otest tamen excusari duob⁹ modis. **P**rimo si mutata sūt cōditiones ex pte p̄mittentis: vt quia fact⁹ est impotens ad implendū. **S**ecūdo si mutatae sūt cōditiones ex pte illius cui p̄missū ē vel etiā ex pte p̄missi: vt patet sup̄ius: vbi agit de emp. et ven. p̄ mēdacia. **S**i de nūqz qd̄ p̄mittit animū implēdi nō habet: tunc lz adimpleat postea: reus tñ p̄nciosi mendacij p̄missionisqz transgressor in voluntate iudicaf. **E**t generaliter notandū: qz quicunqz debitor ex malicia vel alia quacunqz culpa sua creditori suo nō soluēdo ī termino sibi p̄stituto p̄stat occasionē damni: oīno ad cōdignā satisfactionē obligat⁹ ē: vt p̄t̄z ex̄ de iniur. et dam. da. c. si culpa: verūtñ quicunqz frangit alteri fidē p̄missaz

et iuramenta p̄stita: nec ei etiā fides de necessitate seruāda ē: vt p̄t̄z extra de iureiur. c. iij. vbi ponit̄ casus d̄ cōpromissiōe facta inter regē francie et regem anglie quaz rex anglie non tenuit: et q̄rit rex francie vtruz ad implendūz ip̄e obligetur. **N**ūdet papa q̄ non obseruantī fidem nō est fides suāda: nec iuramentū aut fides data sub conditione obligat nisi cōditio seruet. **N**o requir̄ studiositas in agnoscedo et p̄cauendo p̄tractus vsurarios tā in emptiōe q̄ in vēditiōe aut locatiōe vel p̄ductiōe et silib⁹ in q̄bus vt in plurib⁹ se mutuū palliatū ītermiscet. **Q**uapropter argumētissima sollicitudine cūctas adinuentiōnes diuersoꝝ cōtractuū frequēter discutiāt: si forsitan ī eis inueniat qd̄ oculos diuine maiestatis offendat: verbī gr̄a. **I**n oīni emptiōe sollicite consideret: ne p̄pter vēdētis ignoratiā negligentīā incurrā paupertatē aut necessitatē aut p̄p̄ solutionis anticipatiōē min⁹ iusto soluat: qz oīs ignorantia et aliq̄lis coactio excludit simpliciter volūtariū. **I**n venditiōe silr̄ ne magis iusto vēdat: p̄pter solutiōis dilatiōē aut p̄pter aliā quācūqz causā nō legitimā. **I**n p̄tractib⁹ aut̄ societatis vel locatiōis diligēter caueat ne se in tuto et aliter in dubio ponat: aut ne pteꝝ suā pinguiorem faciat. **S**iliter in locatiōib⁹ opaz: ne min⁹ iusto p̄cio soluat: qz p̄cium sudoris et sāguinis ē: p̄sertim cum districte precipiat dñs **L**eu. xix. dicēs: **N**ō morabit̄ opus mercenarij tui apud te vsqz mane. **D**ecimo requir̄ religiositas christiane p̄fessionis corā deo in obseruatiā mādatoꝝ eius: et corā hoīb⁹ in honestate vite: sic p̄uidentes bona non solū corā deo sed etiā coram oīb⁹ hoīb⁹. **Q**d̄ vt mercator meli⁹ pficiat ter vel q̄ter in anno p̄fiteri assuescat: req̄rens ad h̄ cōfessorem exptum et timentē deum: cui p̄scientia sua debite prius examinata plene cōfiteaf: d̄ singulis dubiosis req̄rēs p̄siliū: qz nemo sapiens ī p̄pria causa: vtpote quē excecatur vel saltē obnubilat p̄uat⁹ affect⁹: sicqz cū multa p̄paratiōe ad min⁹ semel in anno sac̄m altarē accipiat: ac semel ad minus ī āno cū socijs suis rōnes diligēter cōscriptas reuideat: debita et credita testamētū et vltimā volūtate suā ī scriptis p̄paratam semp̄ autētime teneat: vt cuz venerit dñs vniuersoꝝ et pulsauerit p̄festim apiat ei: in mercantia tēporali merces requirēs eternas. **H**ec sunt igit̄ decem p̄cepta mer

catorum que si fidediter seruauerint vitam eter-
nam habebunt. Ad laudem dei.

De peccatis alienis:

De primo peccato alieno scilicet
iussionis: et quomodo in eo quis obliga-
tur ad restitutionem: Ser. XLVIII

Non furtum facies

N Exo. xx. Decimo principaliter in iu-
sticijs participantes obligantur ad re-
stitutionem nisi principalis actor iniusta resti-
tuat: quod nimirum participatio fieri potest noue mo-
dis sicut quod noue sunt aliena peccata que continentur in
his versibus. Iussio consilium consensus palpo re-
cursus. Participans mutus non obstant non
manifestas: quod enim tales tenent etiam ad re-
stitutionem ostendit Tho. scda. 2. q. lxxij. di-
cens: quod aliquis tenet ad restitutionem non solum
ratione rei alienae quam accepit sed etiam ratione iniu-
riose acceptationis: et ideo quicquid est causa ini-
uste acceptationis tenet ad restitutionem. Quod
quod contingit dupliciter. Primo directe. Et
tripliciter. Primo mouedo ad ipsam acce-
ptionem: et hoc vel precipiendo vel consulendo vel ex-
pense sentiendo vel etiam punitiose laudando
quod strenuum de hoc quod aliena accipit. Alio modo
ex parte ipsius accipientis quem. s. acceptat vel alius
qualitercumque auxiliium prebet. Tertio modo ex parte
rei acceptae: quod scilicet est furti vel rapine parti-
iceps quasi socius malefici. Secundo indirecte quod
scilicet non impedit cum impedire possit et debeat:
vel quod preceptum siue consilium furti seu rapinae
impediens subtrahit: vel etiam auxiliium quod posset
obstinere: vel denique quod post factum occultat:
vnde sicut sentientes fuerunt peccatorum participes: iu-
xta illud Roma. j. Qui talia agunt digni
sunt morte non solum quod faciunt sed et quod sentiunt
facientibus: sic etiam in certis casibus obligantur ad
restitutionem. Principaliter tamen restituere
tenentur qui sunt principales facto et sequenter
alij per ordinem debito tamen restituente dante passo
non tenentur alij restituere. Verumtamen principa-
les in facto et ad quos res puenit tenentur alij
restituere si dante passo restituerunt: et hec
generaliter intelligenda sunt in quacumque partici-
patione. Quibus promissis videndum est de singu-
lis. Primo namque iubetur aliquid malum vel iniu-
stum tanquam principaliter mouens princeps pecca-
ti quincies et ad restitutionem obligatur: hoc autem
iussio est superiorum ad suos subditos siue supe-
riores fuerint quantum ad suam familiam: siue
quantum ad quamcumque iurisdictionem publicam spi-

ritualis vel temporalis. Et primo quantum ad superiores
in domino temporalis: argumentum habemus in Da-
uid. ij. Reg. xj. qui literis suis poni mandauit
Aria ex aduerso belli ubi fortissimus erat
plius: et sic derelinqui: ut percussus iteriret:
quod et factum est: vnde per Atha prophetam nuncia-
uit ei dominus dicens: o Dauid ecce ego te unxi
in regem super israhel et erui te de manu Saul:
dans tibi uxores domus tui in sinu tuo: deditque
tibi domum israhel et iuda: quod si parua sunt hec:
adiicia tibi multo maiora: quare ergo contempsisti
verbum. i. preceptum domini ut interficeres Ariam
gladio filiorum Ammon: et accipes uxorem
ei? quod quod non recedet gladius de domo
tua usque in sempiternum: hoc tibi. Et in lege
veteri iubetur ad satisfactionem iumentum qui
escere: ne precipietis macule affectio: quia
sic iumentum quod in se peccare non potest in magi-
stro precipiente peccatum induceret: nam generaliter
superior qui iubet violare sabbatum perpetrare
furtum homicidium vel quodcumque aliud flagitium:
ita reus esse conuincitur apud deum sua iussi-
one: sicut ille qui proficit opere: nec tamen excusat
alter mandatum illud sceleratum exequens:
quia ut dicitur Act. v. Magister obedire oportet
deo quam hominibus. Hinc etiam dicitur Sap.
xvij. Simili pena seruus cum domino suo afflic-
tus est. Verumtamen si iussio fit ex affectioe et execu-
tio sequitur ex sola coactione: tunc magis
reus est precipiens quam faciens: quia voluntas est tanquam
formale ipsius mali: opus autem tanquam materiale:
et ideo dominus tenet reddere rationem de omnibus
peccatis que exinde sequuntur in seruus. Hic
igitur primo queri potest utrum legislatores con-
dentes statuta irrationabilia et leges ini-
quas: obligantur ad restitutionem si per eas ali-
quis iniuste suis spoliatur. Ad hoc dicendum quod
si sunt contra ius naturale quod continentur in iure
diuino et canonico: tunc ipso iure non tenentur
tales leges: vnde. viij. di. c. quo vero: dicitur
in si. dignitate vero ius naturale proua-
let consuetudini et constitutioni: quecumque
enim vel in omnibus recepta sunt vel scripte
comprehensa: si naturali iuri fuerint aduersae:
vana et irrita sunt habenda: hoc tibi: ut est
de iuramentis non seruandis: id quod patet extra
de iur. c. cum contingat: ubi ponitur casus
de viro qui alienauit res dotales et alias que
uxori donauit propter nuptias pro parte uxore et
alienationem sentiente: et ne postea uxore contra
alienationem veniret hoc pro iuramento fir-
mauit: post solutum autem matrimonium nititur
venire in contrarium: consultus papa respondit quod
lxx consensu mulieris non videatur in talibus

obligatori⁹ fm leges: vt. ff. de fun. do. l. Julian⁹: q⁹ phibet alienationez fundi dota-
lis: tñ mulier seruare debet hmōi iuramē-
tū: ne tali p̄textu viā p̄tingat plurijs aperi-
ri: tñ est vey si tale iuramētū sine vi t do-
lo sponte fuerit p̄stitum nec redūdat in al-
teri⁹ p̄iudiciū nec etiā obseruatū vergit in
salutis eterne dispendiuz: vñ li. vj. eo. c. ij.
tangit eundē casum vbi t subdit: qz tamē
qdam iudices seculares: mulieres p̄tra p̄-
fatas alienationes audiūt: q̄uis p̄stet eis
legitime de hmōi iuramento: nos aīaz pe-
riculis obuare volentes: eosdem iudices
ad obseruandū hoc ius canonicū p̄ locoꝝ
ordinarios ecclesiastica cēsura decreuim⁹
cōpellendos: hoc ibi. *Causa autē hui⁹ di-
uersitatis tangit in dicto. c. cum p̄tingat:*
in glo. vbi dicit q⁹ lex p̄siderauit qd sit vti-
le corpori t honestū: nam expedit mulieri-
bus saluas habere dotes suas: vt iueniāt
aliquos quib⁹ nubere possint. ff. so. ma. l.
j. sed canon cōsiderat vtilitatē anime. *Uñ
breuiter cōcludendo: cōditores statutorū
iniquoz vel legum: t eoz heredes fm Du-
randū: restituere tenēt totū illud quod ex
hmōi statutis t legibus iniuste p̄tingit au-
ferri: siliter omnes hmōi statuta vel leges
seruantes restituere tenēt omnia illa que
occasione obseruatiōis eoz iniuste lucrati
sūt: q⁹ si q̄ timore cupiditate vl̄ amore odio
vel al̄s iniq̄ sententiā tulerint ad plenariā
restitutionē leso faciēdā obuigant. ij. q. j.
c. in primis: vide longū p̄cessum vbi poni-
tur quāta diligentia debeat adhiberi i in-
quirendo veritatem t fm veritatē iudicā-
do ne sentētia cōtra infontē iniusta ferat.*

*Pro quo sciendum q⁹ iniusta sententia
dari pōt tribus modis. Primo ex malicia
puta p̄pter cupiditatez odium vel amorē:
vnde dicit Grego. t habet. xj. q. iij. c. quat-
tuor: q⁹ iudiciū cupiditate p̄uertitur dum
p̄mito animū alicuius corrupim⁹: odio dū
cōtra quēlibet aduersariū molimur: amo-
re dum amico vel p̄pino p̄stare cōtendi-
mus: t Augu. ibidē. c. sequenti. Quicūq⁹
autē p̄ sanguinitate aut amicitia aut hosti-
li odio vel inimicitijs in iudicādo ducit:
puertit iudiciū christi q̄ ē iusticia: t fructū
illī⁹ x̄tit i dānatiōis amaritudinē: vñ si ta-
lis cā q̄ indicat iniqua civilis ē: tunc iudi-
cans tenet ad restitutionē dānoz t punit
in triplo. Si x̄o criminalis ē: restituet dā-
na t p̄fiscationē p̄ter totius substantie sue
patiet: vt i aut: vt litigiatēs turēt. §. si q̄s*

aūt. *Qz si q̄s p̄miū recipit ab aliquo vt ve-
rā sentētia tribuat: ad restitutionē obligat-
tur illi a q̄ tam p̄nciose recepit: qz dicit ibi-
dem Aug. c. nō licet iudiciū v̄dere iudici:
t si liceat aduocato vendere iustū patroc-
nium t iuriscōsultori rectū p̄siliū: t. c. q̄ re-
cte. Sc̄do p̄tingit iniustū iudiciū p̄ ignorā-
tiā vel imprudētiā: t tūc punit⁹ ex q̄si deli-
cto arbitrio iudicis s̄ nō in solidū. l. j. ff. de
varijs: t exordi. cogni. t instiē. de obli. ex
q̄si delic. i p̄nci. t h̄ ponit Jo. an. in. c. cum
eterni. in x̄bo: p̄dēnatū: de sen. t de re iu-
di. li. vj. Tertio p̄tingit p̄pter metū: vñ di-
cit Grego. in dicto. c. quatuor: qd iudiciū p̄-
uertit timore dū metu p̄tatis alicui⁹ veri-
tatē loqui p̄timescimus: de quo dicit ibidē
Augu. c. q̄s q̄s metu cuiuslibet p̄tatis veri-
tatem occultat: iram dei sup se puocat: qz
magis timet hoīem q̄ deū: vnde si tale iu-
diciū fit p̄pter metū qui cadit in cōstantez
virū tūc lz peccat mortalit⁹ nō tñ tenet ad
restitutionē nisi tpe accepti officij vl̄ cōmis-
sionis dubitasset de metu inferēdo: qz tūc
nō excusaret a restitutionē dānoz faciēda
fm Bal. in. l. si. l. de pena iudi. q̄ male in-
di. Ad cui⁹ euidentiā sciēdū q⁹ metus ē
instantis vel futuri piculi causa iusta men-
tis trepidatio: vt. ff. e. l. j. Sed met⁹ cadēs
in cōstantē virū est q̄druplex. *Prim⁹ ē me-
tus mortis. Sc̄ds est cruciatus corpis: vt
p̄tz eē de his q̄ vi metusue causa sūt. c. cui⁹
dilecti: in q̄ ti. plura ponūt d̄ hac materia.
Terti⁹ ē met⁹ stupri. Et quart⁹ seruitutis:
v. ff. e. neq⁹ timore: t. l. isti q̄dē. §. j. ij. iij. cō-
cor. Tho. t Alb. addētes q⁹ nō refert vtrū
hec quatuor fiant in p̄sona p̄pria vel in p̄-
sona parentū vxoz vel liberoz. *Qz si q̄ris
vtrum alium metu cōpellens ad alienādū
rem suam: teneat ad restitutionē. Respon-
det Jo. de pla. instiē. de actio. §. Itē actio
d̄ eo q⁹ met⁹ causa: q⁹ talis tenet ad restitu-
tionē rei cū omni cōmoditate p̄cepta. l. me-
tū. §. si. nō tñ ē met⁹ sufficēs nisi trib⁹ his
p̄currentib⁹. *Prim⁹ q⁹ mine p̄tineāt acer-
bitatē facti: sicut ille d̄ quib⁹ iam dictū est.
Secūdo q⁹ si p̄sona potens ad exequēdum
minas. Tertio q⁹ minans p̄suevit exequi.
Sed quid de metu reuerentiali puta si vx-
or aliquam obligationem vel alienationē
cōtrahat de mādato vtri vel cleric⁹ de mā-
dato ep̄i. Respōdet Jo. de pla. q⁹ restituet
illud qd gestū ē tali metu reuerentiali offi-
cio iudicis: vt dicit glo. notabilis. ff. qua-
rū rex actio non datur: in. l. j. §. quo bono****

rante: & idē est si subditus nō al's alienatu-
 rus alienet rogatu superioris: qz rogatū su-
 perioris pceptū est: vt dic' glo. in verbo: ex
 hortamur. in cle'm. p'ma d' testib'. Et notat
 Inno. in. c. petitio. e' de iureiu. Secūdo
 queri pōt de illo p quo iniusta sentētia la-
 ta est: vtrū obligat ad restitutionē. Ad h'
 dicendū fm oēs doctores: q' si malā cōsciē-
 tiā habuit dū pendebat litigiū restituere
 tenet: nec eū sentētia defendit: sic dicit' de
 p'scrip. e' de p'sc'p. c. fi. vel si p falsos testes
 vel p falsa instrumēta vel falsas allegatio-
 nes sciēter obtinuit tenebit' in ppetuū: vt
 habet. L. ppter falsam allegatōez. l. j. §. fi.
 Q' si ante sentētiā nō habuit malā cōscien-
 tiā sed postea & nō appellauit: tunc sentētia
 ipm defendit: vt notat Hosti. in summa de
 sentētia. §. ij. in fi. & idē de p'scriptiōe cōple-
 ta dicunt Bern. & Hosti. extra de p'scrip. c.
 vigilāti. nisi p'sciētiā haberet remordentē
 quā remouere nō posset: qz tūc obligat re-
 stituere: ar. e' de simo. c. p tuas. ij. Theolo-
 gi tū dicūt & meli' quo ad forū cōsciētie: q'
 etiā post sententiā vel p'scriptionē si habet
 vel h're inceptit p'sciam q' res fuerit aliena:
 & cām credēdi habuerit: tenet ad restōem.
 De quo p Bern. in e' uagati. ad rep'mendā
 in verbo: p denunciātū. & p Bal. in aut. ad
 hoc. L. de vsu'. Et hoc exp'sse pbat: insti.
 de excep't. §. Item si in iudicio. & hoc tenet
 Inno. e' de iuu. eccle. c. qz pleriqz. Tertio
 queri pōt: vtrū laici cōdentes statuta in p-
 iudiciū eccl'asticē libertatis obligent' ad
 restitutionē. Ad hoc dicendū q' laici nihil
 disponere possunt de reb' eccl'asticis siue
 tpalib' siue spūalib': eo q' laicis sup eccle-
 sijs & viris eccl'asticis nulla ē attributa fa-
 cultas: & ideo si a laicis qd motu p'prio sta-
 tutū fuerit: etiā in fauorē & cōmodū eccle-
 siarū: nulli' firmitatis erit: nisi ab ecclesia
 fuerit approbatū: vt p'z exp'ssum e' de p'sti.
 c. eccl'ia. & i glo. vñ nō solū statuētes hmōi
 statuta vel leges s' eccl'asticā libertatē ob-
 ligant' in solidū: sed etiā qui cōditores in-
 duxerūt ad talē legē p'stituendū: statutarij
 & eoz heredes: cōsiliarij: scriptores iudicā-
 tes: & ea seruātes vel exequētes: vt vltra s'
 sunt ipso facto excōicati: vt p'z plane: extra
 de sen. excō. c. nouit. et. c. grauē. & conciliū
 Lateran. e' de iuu. eccle. in. c. nō min'. sub
 anathemate p'hibet ne onera imponāt ec-
 cl'is: nec sibi iurisdictionē eccl'iaz vsur-
 pent. Si tñ ep'us & clerus tantā necessitatē
 p'spexerint vel vtilitatem: vt absqz vlla co-

actiōe extimēt eis subueniendū: vbi laico-
 rū nō suppetūt facultates: possunt vtiqz si-
 biipsis onus imponere. Q' si laici cōtraue-
 nire p'sumpserint & cōmoniti nō destiterūt:
 excōicationē incurrūt nō restituēdi cōionē
 donec satisfecerint cōpotenter: & addit idē
 cōciliū in. c. aduersus. eo. ti. q' cōstitutioes
 & sentētie a talib' p'mulgate vel eozū man-
 dato inanes & irritē habeant' nunq' valitu-
 re. Q' si deponunt' ab officijs & alij substi-
 tuunt': tūc tam depositi q' substituti donec
 satisfecerint remanēt excōicati: nisi substi-
 tuti infra mēsem satisfecerint: qz succedit i one-
 re q' substituit' in honore. Et h' ideo qz suc-
 cedit in vitiiū: vide lati' in glo. Idē etiā est
 q' tū ad restōez si fiat statutū s' ius positiuū
 ad paupes opprimēdos & iusticiā ipediēdā
 ar. e' de iuu. eccle. c. qz pleriqz. fm Ray. et
 Hosti. in summa de cōdentib' leges iniq's.
 Q' cōtra hmōi cōdentes leges iniq's dicit'
 Esa. x. Ne q' p'dunt leges iniq's & scribētes
 iniusticias scripserūt: vt opprimerēt i iudi-
 cio paupes & vim facerēt cause hūiliū ppli
 mei: & essent vidue p'da eoz & pupillos di-
 riperēt: qd facietis in die visitatiōis & cala-
 mitatis de longe veniētes: ad cui' fugietis
 auxiliū: & vbi dereliquetis gloriā vestram
 ne incuruemī sub vinculo: & cū interfectis
 cadatis. Quarto queri qōt: vtrū mādās
 aliū pcuti teneat' ad restōem si sequat' effe-
 ctus. Ad hoc dicendū q' sic tanqz p'ncipa-
 lis mouēs vel agens. In cui' argumentū
 si p'cussus fuerit cleric': tūc vltra hoc tam
 mādans q' mādātū exequēs incurrit sen-
 tentiā excōicatiōis: vt eo. ti. c. mulieres. et
 li. vj. e. ti. cū q's. addit' q' ratū habēs noīe
 suo factū sil'r incidit canonem: si tñ nō esset
 eius noīe factū: vel si nō h'et ratū: nō inci-
 deret canonē: vt patet ibidē. Et addit glo.
 in dicto. c. mulieres. q' licz mādās añ in-
 iectionē manuū peniteret: nihilominus tñ
 canonē incidere nisi mādātū reuocauerit
 ita q' reuocatio ad ipm puenerit. In cōtra-
 riū tamē tenet Huil. de cōmo. ff. de cōdi. ob
 causam. l. si pecuniā. §. si seruū. p'ma autem
 opinio tenet quo ad ecclesiam: secūda quo
 ad deū: qz in foro p'sciētie nō tenent'. Pre-
 terea quō mādans & exequēs in bello iniu-
 sto obligat' visum est supra in. v. p'cepto.
 Quinto queri pōt: vtrū dñi terraz vel ciui-
 tatū ac alij suplores quoz interest tā spūa-
 les q' tpales auctoritatē dantes exercendū
 vsuras & exigēdi teneant' ad restitutionē.
 Ad h' r'ndet Rodon. q' si cogūt debitor: es p

de laicis. n. volentib' statuta q' liberta-
 tem calētia

de d'ominis
 p'ozalibus

De decalogi

se vel suos officiales: aut statuta edita: tunc tenent ad restitutionem etiam si nihil ad eos puenit de eorum bonis quod si fouet eos recipientes de bonis eorum tenent etiam ad restitutionem: imo secundum Basilicenses tales esse possunt si non compellunt ad restituendum usuras tenent ad restitutionem: etiam si nihil ad eos puenit. Cuius ratio est: quia habent hoc in preceptum ab ecclesia saltim de iudeis: ut patet ex de usuris. c. post miserabile. ubi subdit: Iudeos ad remittendas christianis usuras per principes et potestates compelli precipimus seculares: et donec eis remiserint ab vniuersis christianis fidelibus tam in mercimonijs quam in alijs per excoriationis sententiam eis iubemus communionem omnimodam denegari: hoc ibi: quod preceptum si non obseruat cum eis incubat ex eorum officio: sensum interpretatum se habere demonstrant: in illud: *Ita caret scrupulo possessionis occulte quam manifesto facinorosi desinit obuiare: ut ex de hominibus. c. sicut dignum. §. iij.* Ex predictis autem plura trahi possunt argumenta quibus doceri potest proportionabiliter quod superiores spirituales et etiam cure rei familiaris in hoc peccato alieno se obligant ad restitutionem: nam generaliter omnes homines auctoritatem precipiendi super alios sicut ecclesiasticus prelati: terrenus dominus: magister: parentes et filii: si talis precipit rapere: incidere: percute: occidere: opprimere: decipere: iniustitiam facere: vel quecumque mala perpetrare: licet illa per se non facit: tamen ita reus est vel magis quam ille qui facit: vnde regula iuris est li. vi. Qui facit per alium: est pende ac si facit per seipsum: et ex hoc patet eorum periculum qui filios instruunt ad quecumque mala vel iniusta: violare sabbata vel precepta ad mercantias iniuste exercendas vel artes mechanicas cum mendacijs: plurijs: iniusticijs in materia pondere numero mensura in arte et infinitis similibus: quorum omnium participes fiunt: et hoc ratio est: quia iubens videtur causa principalior quam exequens: quia causa prima: et sicut dicitur prima propositio de causis: causa prima plus influit super causatum quam secunda. Quod si quis vtriusque igitur amicus precipiens qui non est superior ad restitutionem obligat. Ad hoc rursus dicitur Alex. de hales quod non saltim ratione qua precipit sed bene ratione quam consultat. Ratio est: quia non habet impium par in pare. Denique quia assisint tam non replunt: ideo de his supersedeo: quia per assisinos iubent occidi christianos quod quod fecit terribile statutum. Inno. papa. iij. ut patet lib. vi. de hominibus. c. humane. Erant enim quidam enutriti falsis opinionibus: ita quod defacili mittebant ad occidendum quemcumque christianum: non curantes

precepto

si ob hoc ipsi occidendi essent. Quod a nobis auertat christus iesus.

De secundo peccato alieno. s. consilij: et quomodo quis in eo tenetur ad restitutionem: Sermo XLIX

Non furtum facies:

N Exod. xx. Secundum peccatum alienum est consilium malum vel etiam iniustum quo quis participes malorum efficit: iuxta illud *Eccl. xxvij. Facietur consilium nequissimum super eum deuoluet.* Sic expressit patet in Hester quod Amas qui regi consilium dedit quod omnes filij israel interficerent vna die in toto regno regis Assueri: deo disponente cum omnibus suis complicibus interfectus est. *Et in Hester viti. dicit: Assuerus rex de eo scribens ad subiecta regna quod tales mali consilij aures principum simplices et ex sua natura alios estimantes callida fraude decipiunt: hoc ibi. Et generaliter quicumque consilium aliquod scienter tribuit in mortale vitium: licet actu nihil sit secutum incurrunt tamen mortale peccatum: quia mortale venenum obtulerunt licet non erat quod biberet. Si vero consilium eorum executione fuerit sortitum: cum proprio peccato committunt et alienum: nec solum sed etiam omnium partium inde sequentium participes fiunt: sicut virginem deflorans eam ponit in via meretricam di. Quod si consilium donat ad quamcumque iniustitiam in artibus mechanicis: mercatoribus: causis iudicialibus: falsis testimonijs et similibus: si ex hoc secuta est iniustitia: tunc consiliator ad restitutionem obligatur: quia dicitur *Tho. sup. iij. di. xv. quod si probabiliter credit consiliarius efficax fuisse consilium suum: et quod alia iniustitia non proxima commissa non fuisset: tenetur ad restitutionem quam principalis actor si ille restitutionem non fecerit.* Audiatur hec qui filios docent iniuste lucratiuis occupari: tales enim filios suos et filias suas imolant de monijs: quibus ait dominus *Esa. xxx. Ne vobis filij desertores: glo. dei consilio et Hieremie altorum prophetarum spreto: ut faceretis consilium et non ex me sed contra me: et ordiremini telas: glo. prauum demonstrando consilium et non per spiritum meum ut adderetis peccatum super peccatum: quia ex malo consilio malum alienum iungit malo proprio.* Tale consilium dedit Achitofel ut Absalon non legem fedaret concubinas patris sui: ut per tale vitium periculum patris illatum crederet a populo inter eos non posse fieri reconciliationem: et sic firmus cum Absolone fedus iniret: quapropter illius consilium nutu dei fuerat reprobatum: ac ipse dicitur*

no iudicio traditos in reprobū sensum: se/ ipsum execrabiler interemit. Sic Hiero/ boā durissimo iudicio damnat⁹ ē: nō solū qz idola adorauit: sed qz pplo isrl' idipm cōsuluit. Sic Baalā qui p̄siliū dedit quō filij isrl' per virgines speciosas ad fornicationē allicerent⁹ ⁊ sic offenso dño facilius gladio deijcerent⁹. Sic Cayphas nō legit dñm crucifigisse: sed crucifigētibus cōsiliū dedisse. Sitr ⁊ Annas ⁊ alij: de quibus ait dñs ad Pilatū: Propterea q̄ tradidit me tibi ma ius peccatū habet. Ex quo pz qz qñqz plus peccat mali p̄siliarij q̄ p̄ncipales actores: ⁊ ideo p̄ p̄siliis aliqñ plus puniunt⁹ in iure: vt pz. lxxxvj. di. c. tanta nequicia. vbi sum m⁹ p̄tifer parcat ep̄o delinquētī p̄pter simplicitatē: ⁊ tñ illos p̄siliarios q̄s in eodem scelere p̄sultores habuit excōcat. Hic q̄ ri p̄t qñ q̄s teneat de p̄silio dato ⁊ qñ nō. Ad hoc r̄idet Jo. an. li. vj. in regula iuris Null⁹ ex p̄silio dñmō fraudulentū nō fuerit obligat⁹: distinguēdo. s. de consilio: aut enī dat⁹ p̄siliū circa cōtractū vel q̄si: aut circa maleficiū vel q̄si. Si dat⁹ q̄ cōsiliū circa cōtractū ⁊ tūc si p̄siliū illud est fraudulentū tenet actiōe de dolo ip̄i cui p̄siliū dedit: qz generaliter cōsulens tenet de omni cōsilio fraudulentō quo q̄s sciēter ad fraudem dat alteri p̄siliū: ⁊ h̄ innuit reglā p̄dicta: Null⁹ lus. Et addit Rich. in. liij. di. xv. qz appellatione fraudulentī p̄siliij cōtinet⁹ etiā malū cōsiliū ex ignorātia datū: q̄uis bonū cōsiliū dare crederet: si debitā diligentā ad sciendū non adhibuit: qz negligentia crassa p̄pe dolū est: vt. l. dist. c. sepe. ex de iniur. ⁊ dā. da. c. si culpa. ex de peni. ⁊ re. c. quesitū. vbi plane de hoc in glo. Ad maiorē tñ euidentā exempla ponam⁹ d̄ singulis. Primo de cōtractu emptiōis ⁊ venditiōis: dicit enim Dyn⁹ in dicta regula: null⁹: qz si p̄siliū dat⁹ cōtractū q̄ al̄s erat cōtractur⁹: tūc locū h̄ dicta regula: Null⁹ ex p̄silio dñmō fraudulentū nō fuerit obligat⁹: id est si nō interuenit fraus in p̄sulēdo p̄pter quā emēs forte magis iusto emit vel vendēs minus iusto vedit: aut ab emptore solutionē extorque re nō p̄t ⁊ silia: q̄ possunt fraudulentē inuenire: quo nō obstāte cōsuluit alter mala fide: tūc enī tenet in solidū: si tñ bona fide cōsuluit nō tenet. Si nō nō erat al̄s p̄tracturus: tūc is q̄ cōsiliū dedit tenet in solidū: vt frequēter cōtingit in cōmessatiōib⁹ ⁊ ebrietatib⁹ ad p̄curandū solutionē symboli: vñ si tui lucri causa me ad emendū vl

vendendū induxisti cōsilio fraudulentō teneris mihi. Secūdo in cōtractibus mutui duplici. Tū qz me volentē mutuare grat⁹ indigentī: tu me induxisti qz nō darē nisi s̄b vsura: tūc enī fm Asteñ. li. iij. ti. xl. teneris ad restitutionē: eo qz impedis in debite vtilitatē p̄ximī p̄curando. ne mutuū sibi daret. Tū ecōtra sciēs eū cui mutuanī facultatib⁹ labi: nihilomin⁹ ad hoc me induxisti p̄pter fauorē ei⁹ aut p̄pter lucrū p̄p̄riū: eundē esse idoneū ad soluendū fraudulentē affirmādo. Et generalit⁹ quicūqz induc⁹ ⁊ alios ad faciendū cōtractus vsurarios tenet in solidū p̄ti lese: ⁊ hec oīa sicut etiā sequētia sane intelligunt⁹ qñ p̄ncipalis nō restituit. Tertio pz in tractatu locatiōis vl cōductiōis: nā si cōsilio tuo inductus sum fraudulentē ad locandū domū meā illi quē sciebas male vsuruz aut p̄ciū locatiōis nō soluturū: aut agrū meū illi quē sciebas infideliter acturū: ⁊ in silib⁹ sicut in locatiōibus opax: obligaris mihi in solidum: aut ecōtra tuo cōsilio fraudulentō cōduxī equū claudū p̄ veloci: fundū aridū p̄ fertilī: seruū pigrū ⁊ infidū p̄ agili ⁊ probō: teneris mihi in solidū: ⁊ in silibus idē est iudiciū: vt i emp̄ytheosi de quo qd sit dictū est supra. Quarto in cōtractu matrimoniali plurimi ex cōsiliarijs fraudulentis maxia patiunt⁹ dispēdia: nō solū in donatiōib⁹ ⁊ dotibus diminutis sed etiā in p̄sonis m̄rimoniali vinculo cōtūgēdis: in quib⁹ potissime occultant⁹ ea q̄ displicere possunt alteri p̄trahentiū: miserāda p̄orsus hoz cōditio qz nulla est vxoris electio: sed q̄lis aduenit talis est habenda: si iracūda: si fatua: si sup̄ba: si fetida: si corrupta: aut cuiuscunqz vitij est post nuptias exp̄is: equus: asin⁹: bos: canis ⁊ vilissima aīalia mācipia p̄us p̄bant⁹ ⁊ sic emunt⁹: sola vxor nō ostēdit ne ante displiceat q̄ ducaf. Quinto patet in cōmodatis: nam si tu mihi cōmodasti vasa vitiosa cōsulens fraudulentē vt i eis vinū meū ponerē ⁊ vinum corrupere⁹ aut effunderē: teneris mihi satisfaccere: vt. ff. cōmodati. l. in cōmodato. Similiter si mihi fraudulentō cōsilio cōmodasti rem corruptā aut semifractā vt recipias renouatā: ⁊ i simili bus est idem iudiciū: ⁊ hoc de p̄tractibus.

Secūdo ponamus exempla de quasi cōtractibus: vtpote de tutorib⁹: curatoribus vl alijs quozūcūqz negotioz gestorib⁹: aut etiā testōz executorib⁹: nam generaliter si tuo p̄silio fraudulentō pmoues aliquē p̄ce

p̄cio fauore cupiditate: v̄l quocūq; affectu
 ad totalē curā testamētōrū executionē aut
 quācūq; aliā administrationē: quē verisi-
 militer timēs minus idoneū sollicitū iustū
 vel al̄s qualitercūq; min⁹ aptū: obligaris
 de omni iniusticia crassa negligētia impe-
 ritia damnū passis: vt patet p̄us in aucto-
 ritatib⁹ de cōsilio fraudulento: maxime tñ
 hmōi tenent de his quos taliter pmouent
 ad curas administratiōes vel p̄sidētias ec-
 clesiasticas aut sp̄iales: vt ad regimē aīa-
 rū ad ecclīastica b̄nficia ad p̄laturas ecclē-
 siasticas: aut admīstratiōes rerū ecclīasti-
 carū et miserabiliū p̄sonarū: vt mgrī fabrice
 mgrī hospitaliū: mgrī sanctisp̄s: s̄l̄r red-
 dituarij cōmunitatū aut quarūcūq; p̄sona-
 rū: ex quib⁹ multi multa p̄ricularizari pos-
 sunt. Tertio ponam⁹ exempla de malefi-
 cijs in quib⁹ cōsiliū semp est fraudulentū:
 et ideo cōsulēs sp̄ obligat⁹: nō quidē illi cui
 sed q̄ quē cōsiliū dedit: nā si consulit occidī
 iudicat homicida: vt p̄ exp̄ssum. l. dist. c.
 si q̄s viduā. et ex de homi. c. sic dignū. vbi
 ponit casus de rege anglie q̄ ad suggestio-
 nē quorūdā occidī fecit archiep̄m Cantu-
 arie. quorū quidā venerunt ad cōfessionē
 ad ep̄m Oxon. a quo papa cōsult⁹ r̄ndit inē
 alia: q̄ q̄ se asserūt animū regis inflāmasse
 ad odiū vnde homicidiū fuit secutū: dure
 et aspere sunt puniēdi: sed non ita seuerē sic
 actores p̄ncipales: nisi forte regem illū ad
 illud homicidiū suis suggestiōibus puo-
 cassent: glo. forte al̄s nō facturum: vñ eque
 tenent: qz dolo ad hoc induxerūt regē qui
 al̄s nō fecisset: vt. ff. de dolo. elegant. S̄l̄r
 si q̄s cōsuluīt q̄ alteri fieret iniuria: tenet
 illi actiōe iniuriarū: vt de. pe. di. j. c. nō solū.
 Item si q̄s cōsuluīt seruo empticio q̄ fuge-
 ret: vel q̄ furtū faceret: tenet cōsulēs tam
 furti q̄ serui corrupti: duobus enī damnū
 intulit scilz dño serui et dño rei furtiue: ac
 vtriq; tenet satisficere: et idē est vbiq; ca-
 dit nomen maleficij vt furti et rapine: vt p̄
 i glo. in dicto. c. null⁹. Maleficiū etiā dicit⁹
 quodcūq; crimē ad qd̄ qui aliū inducit cō-
 sulendo: suadēdo: alliciēdo: al̄s nō factū et
 tenet ad restitutionē: qz fm Sco. et Alstē.
 et alios q̄litercūq; quis aliū damnificat in
 bonis aīe tenet illū econtrario ad conuer-
 sionem efficaciter reducere per se et p̄ alios
 quibuscūq; modis poterit. Cui⁹ ratio est:
 qz bona aīe sunt maxima: et ideo maxie te-
 net ad restitutionē: eo q̄ maximū damnū
 intulit: vt dictū est s̄. vbi agit de dānicā

tibus aliū in bonis aīe. Etia sub noīe ma-
 leficij cōtinet cōsiliū quo alijs p̄nciose cō-
 sulūt ne debita soluāt aut aliena restituāt.
 Et qui in consilijs p̄ncipū aut cōmunitatū
 iniuste p̄ponūt ea q̄ in damnū p̄ximorū ve-
 niūt sine iusta et rōnabili cā: aut etiā quorū
 cōsilijs cōdunt iniq̄ statuta vel exactiones
 cōtra cōmunitatē: et maxie q̄ ecclīasticā li-
 bertatē: de quib⁹ omnib⁹ tactū est supra in
 locis suis. Et nota generalit̄ q̄ illi dicunt⁹
 cōsiliarij criminosi: qui sup crimē p̄stant cō-
 siliū: et hi dicunt⁹ cōmunicare criminosi in
 crimē: vt ex de sen. excō. c. nup. §. i. secūda.

Quarto ponam⁹ exempla de q̄si malefi-
 cijs: nā quasi maleficiū est q̄ fit nocumen-
 tū p̄ter p̄positū: vt cū iudex per imperitiā
 male iudicat: vel cū de domo alicui⁹ aliqd̄
 est eiectū qd̄ nocuit transeuntibus: vt dictū
 est supra. Si q̄s q̄ iudici cōsiliū ingerit ad
 dandū tale iudiciū: tūc obligat⁹ cōsulens
 secundario eo mō quo iudicās obligat⁹ p̄n-
 cipaliter de quo visum est supra. Et idē di-
 cendū est de eo qui consulit alteri vt eiiciat
 aliquid de domo quod alteri nocet. Sed
 omissis alijs queri pōt: vtrū cōsulēs alteri
 qd̄ feneret vel ad hoc pecuniā gratis cōce-
 dens: teneat ad restitutionē. Ad hoc dicē-
 duz fm Alex. lom. et Huil. q̄ in hmōi casu
 sunt diuerse opinionēs q̄ tñ faciliter cōcor-
 dari possunt. Quidā enī dicūt q̄ qui alios
 ad fenerandū inducūt q̄ nō fuissent al̄s fe-
 neraturi: tenent i solidū: licz ad eos nihil
 puenit. Si tñ al̄s erāt feneraturi tūc nō ob-
 ligant nisi inquātū ad eos puenit. Cuius
 opinionis p̄ma ps sic intelligi debet: q̄ ta-
 lis gratis indigēti mutuū p̄stitissent: si tuo
 cōsilio ad mutuandū sub vsura inducti non
 fuissent: alioqn si al̄s indigēti nihil mutu-
 assent: p̄cedit aliorū opinio q̄ dicūt rōnabi-
 liter moti: q̄ licz talit̄ inducens mortaliter
 peccet tñ i neutro casu obligat⁹ nisi inquā-
 tū ad eos puenit: sicut nec in duob⁹ casib⁹
 sequētib⁹: puta cū q̄s societate cōtrahit cū
 alio ad exercendū fenus: vel cū q̄s vsura-
 rio pecuniā p̄stat p̄ lucro p̄cipando: mo-
 nent enī tales ad hāc opinionē tenendam
 p̄pter differētiā q̄ est inē rapinā et furtū ex
 vna pte: et vsurā ex alia pte. penes volūta-
 riū et inuolūtariū. Ex q̄ differētia sumit ori-
 ginē q̄ i his casib⁹ potior est cōditio vsura-
 rij q̄ furis vel raptoris: nā in rapina et fur-
 to tenet etiā ad restōem q̄ p̄stat ad hoc ali-
 quo mō cām efficacē: sine q̄ patrata nō fu-
 isset: etiā si nihil ad eū pueniret: et hoc idē:

quod furtum et rapina contra voluntatem domini perpetrant: non sic autem in v. iura ubi interuenit voluntarium mixtum: propter hoc enim in rapina et furto iura spoliatis tribuunt actionem contra eos qui dederunt rapine vel furto opere consilio ministerio eam efficacem: licet ad eos nihil puenit: non autem sic est de usura: quod non datur actio contra tales alios taliter inducentes cum ad eos non peruenit quicquam de tali lucro impietatis: nec talis proprie datur usurario occasionem usuras accipiendi: sed potius mutuandi: quod quidem in se bonum est. **¶** An generaliter plerumque prauum consilium dum efficax fuerit magis est perniciosum et magis obligat quam auxilium: quod auxilium restringitur solum ad illa in quibus auxilium datur: consilium autem extenditur ad omnia damna que vigore talis consilij sunt secuta: et in hoc execrabili peccant infidi predicatorum et confessores: tales indubitate ad confessionem recipientes et resoluentes qui proprium lucrum et aliorum fauorem querentes: de iniustis sibi partem assumunt et alia relaxant retrahendo consistentes et consilium querentes ne aliena certa certis restituant: vel ne superfluitates et vana remoueant: aut ne veris predicationibus et doctrine salutifere credant: aut ne iniuriatis satisfaciant: quod fieri nullo modo deberet. In cuius ar. de usur. c. quibus. li. vj. precipitur: quod nullus manifestorum usurario testimonium intersit: aut eos ad confessionem admittat siue absoluat: nisi prius de usuris satisfaciant: vel de satisfaciendo per suorum viribus facultatum idoneam cautionem presentent. **¶** Et ex omnibus predictis patet inuenti de consilio fraudulento: quo pechpu dor totus mundus plenus est: quia ut dicitur Proverb. xij. Consilia impiorum fraudulenta. Et Hiere. ix. **¶** Dis frater supplantans supplantabit: omnis amicus fraudulenter incedet. Inter omnia tamen sunt abhorrenda consilia copulatricum: que venenum dulce portant in ore: quarum lingua vocatur lingua tertia: de qua dicitur Eccl. xxvij. Lingua tertia mulieres viratas deiecit: id est habentes viros vel in bono proposito firmatas: hec enim lingua maledicta turpitudinum mediatrix et libidinum internuntia: quasi glutinum infernale coniungit incautos fedo amore: ac tandem luxurie feditate: mirum quod detestanda consiliatricum immanitatem iura ciuilia non puniunt: que pro furto exiguo furem suspendunt. Quia igitur pena lamia crudelissima merito plectenda esset: que puellarum animas tradit demonijs et corpus lenocinis. **¶** Secundo principaliter

quis dare potest consilium non quidem fraudulenter sed bona fide cum debita deliberatione secundum exigentiam cause. De quo queri potest: utrum dans alteri consilium ut pecuniam suam potius ponat in mercatibus quam in prediorum emptionibus: et casu fortuito male accidit: quia forte merces naufragio submersae sunt: talis consiliarius ad aliquam restitutionem obligetur? Ad hoc respondendo distinguit Dynus: quia aut consilium dedit bona fide: et tunc non tenetur: veritatem in his que concernunt fidem christiane religionis precepta diuina et ecclesiastica diuina bonos mores communem iustitiam et similia que tangunt pupillam oculi quo ad salutem animarum: nisi fuerit in his expertus non debet cito sententiam precipitare. Alioquin ex hoc iudicaretur temerarium aut presumptuosum: nec etiam excusaretur ex eo quod animo simplici bona fide consilium daret alteri in periculum vitae salutis alienae et propter: quod si cecus cecum conat ducere etc. Si vero fraudulenter dedit consilium tunc omnino tenetur: et hoc vult regula dicta. s. nullus. Ad laudem dei.

De tertio peccato alieno. s. consensu et qualiter in eo obligatur quis ad restitutionem: Sermo L

Non furtum facies.

¶ Exod. xx. Tertium peccatum alienum est consensus quocumque respectu fiat scilicet vel ob amorem agentis aut odium patientis: aut etiam generaliter: quocumque affectu inordinato quis in mortali deliberate consentiat peccatum mortale perpetrat. Et hoc vult apostolus ad Roma. j. cum enumeratis diuersis criminibus: tandem subiungit: quod qui talia agunt digni sunt morte: non solum qui faciunt sed etiam qui consentiunt faciendis: ubi dicitur glo. ut nullus excuset consentire est tacere cum possis redarguere: sicque cum faciente reus et peccati princeps iudicatur eadem maledictione mulcandus et pari pena cruciandus. Quod liquide patuit in rege Achab. iij. Re. xxj. qui Jezabel impie regine consensit in morte Naboth: adeo quod litteras continentes seriem falsae criminatiois et iniuste mortis in Naboth ab ea confectas: rex anulo suo confirmaret. Quapropter audiuit a domino per Heliam dicentem: Occidisti scilicet per consensum insuper et possidisti: et addidit: in loco in quo lixerunt canes sanguinem Naboth lambent quocumque sanguinem tuum: et interficiam de

Comp

A

Ahab mīgentē ad parietē ⁊ clausum et
ultimū in israel: ⁊ canes comedēt Jezabel
in iezabel: hec ibi. Propter hoc etiā vxor
res paruuli posteriq; iudeoz puniti sunt ⁊
adhuc puniunt: vltione diuina tam tem/
poraliter q̄ eternaliter: non quidē ex hoc
q̄ dominice crucifixioni interfuerūt vl ad
hoc coopati sunt: sed quia parētibus con/
senserūt ⁊ consentiūt: ⁊ ab eis imprecatio/
nem maledictionis susceperūt: ad Pilatū
vociferātib; eisdem. Sanguis eis super
nos ⁊ sup filios nostros. Unde percussit eos
domin⁹ in posteriora: ⁊ opprobriū sempi/
ternū dedit illis: quia diuino iudicio sicut
posterī per cōsensum parentū impietate cō/
municāt: sic ⁊ hanc detestabilē maledictio/
nem hereditant: ob hoc deniq; vxores filij
posterī vel heredes vsurarioz raptorū fu/
rum violentiā inferentiū iniusticiā vel de/
ceptionē quācūq; agitantū ⁊ similiū: cum
eisdem rei iudicant: nō quia faciunt sed qz
cōsentiunt: sic acquisita damnabiliter reti/
nendo ⁊ lese parti nō satisfaciēdo in quātū
facultas bonozū suppetit: vel etiā debita
iuste vel iniuste cōtracta non soluendo: ve/
rūtāmē quādo debita vel iniusta totā he/
reditatē exhauriunt: tunc heres debet esse
immunis a damno sicut imunis esse tene/
tur a lucro: ita q̄ non tenet satisfacere de
proprijs sicut nihil retinere potest de alie/
nis. Ad maiorem autem euidentia queri
potest: quotuplex est cōsensus in culpā vel
in iniusticiā alienā. Ad hoc respōdet glo.
in. c. j. extra de offi. delegati. vbi agit de cō/
sentiēbus q̄ pari pena plectendi sunt: ⁊ di/
cit glo. q̄ quadruplex est consensus scz ne/
gligētie: consilij cooperationis: auctozita/
tis seu defensionis. Primus igit cōsensus
est negligētie: de quo cōsensu dicit glo. q̄
in illo casu minus peccat cōsentiens q̄ fa/
ciens: nisi forte negligētia nimis crassa et
supina fuerit: vt in plato: sicut patet. j. q. j.
c. quicquid. vbi punit episcopus excōmu/
nicatiōe duozū mensū: eo q̄ correctionem
debitā neglexit. Mirū cum dicit. lxxxiij
dist. c. cōsentire videt errantē qui ad rese/
canda que corrigi deberent non occurrit.
Et. c. quid enim prodest illi suo errore non
pollut: qui cōsensum prestat erranti. Et ex
his colligi potest quātum superiores delin/
quūt: ac quāta pena digni sunt: cum sub/
ditozū excessus ex detestabili negligētia
corrigere dissimulant: sicut exemplariter
patet Numeri. xxv. vbi dicit q̄ popul⁹ for

nicatus est cum Moab: ac pro peccato po/
puli iussit dominus principes in patibulis
suspendidi: ad mitigandū furozē domini.
Cur aut peccante populo deus duces cru/
cifigi voluit: nisi quia eozū negligētia pec/
catis populoz illos p̄icipes cōstituit: iux
illud. xxij. q. iij. Qui potest obuiare ⁊ per/
turbare peruersos ⁊ non facit: nil est aliud
q̄ fauere impietati. Hinc etiā hely p pecca/
tis filioz suozum multiplici plaga ⁊ morte
temporali mulcatus est: imo sicut ait He/
ronym⁹: Pro peccatis filiozū suozū dam/
natus est: qz corripuit eos sed lenitate pa/
tris: nō auctoritate pontificis. Quapropter
lxxxiiij. dist. p̄cipit. c. si quis ep̄us fornicā/
tioni p̄byteroz ⁊ diaconozū vel crimini in/
cestus in sua parrochia precio vel p̄cibus
interueniēte consenserit: vel cōmissum au/
ctozitate sui officij non impugnauerit: ab
officio suspēdat. Et. c. sequēti dicit: q̄ epi/
scopus qui talium crimina vel alioz puer/
se agentū non corrigit: magis dicēdus est
canis impudicus q̄ episcopus. Deniq; de
hoc cōsensu negligētie vel dissimulationis
dicit Hein. de vri. q̄ si aliq; ex officio suo
debet ⁊ pōt rapinas ⁊ spolia p̄cauere ⁊ nō
cauet: tūc talis quidē spoliator dicit: non
tamen tenet ad restitutionē: sed auferentē
cogere debet q̄ restituat: si tñ aliq̄d emoli/
mentū p̄ceperit de tali dissimulatiōe: tunc
ad restitutionē obligat. Similiter si requi/
situs cauere nolebat: vel si requisit⁹ aufe/
rentē ad restitutiōez nō cogebat. Q̄ si q̄ris
quid igit de officialibus qui se certificare
negligunt an sui mīstri officia sua bene vel
male gerant. Rñdet Jo. de pla. q̄ tales te/
nent p̄ delicto familie sue cōmissio p̄textu
officij in quo tales p̄ponit: qz tenet esse sol/
licit⁹ se velle certiorari an officiales sui bñ
regant: ⁊ si male tunc de remedio puidere
als de negligētia sunt officiales hmōi pu/
nendi: ⁊ allegat idem Jo. multa iura ad
hoc. Secundus hō cōsensus est cōsilij: de
quo dicit glo. vbi supra: q̄ min⁹ punit cō/
sulens q̄ agens: plus tamē q̄ negligens.
Sed Hein. de vri. distinguit de cōsensu cō/
silij ⁊ psuasōis: aut enī p̄do fur vsurarius
vel cōsimilis erat hoc factur⁹ etiā sine cō/
silio: ⁊ tūc minus peccat cōsulēs q̄ faciēs:
nec tenet ad restitutionē: aut nō erat factu/
rus: ⁊ tūc est par delictū facientis ⁊ cōsen/
tiētis: vt. ff. de fur. l. qui suo. ⁊ talis tenet
ad restitutionē. Aliquādo etiā delictū con/
sulētis maius reputat q̄ facientis: quia

Principaliter videndum est quo animo fiat peccatum: et ideo. lxxxvj. dist. in. c. tanta plus excusatur faciens propter simplicitatem quam consulens. In cuius argumentum consulens ibidem magis punitur: sed de hac materia dictum est in sermone precedenti. Tertius autem consensus est cooperationis: de quo glo. ubi supra: quod in tali consensu equaliter peccat faciens et consentiens: et secundum hoc intelliguntur omnes auctoritates que dicunt: quod equaliter puniuntur agentes et consentientes: et exemplificat Hein. de vri. quod si duo vel plures unum agnum furati sunt quem singuli tollere non poterunt: omnes furti tenentur in solidum: sed si unus potuisset furtum fecisse sine alio: tunc quilibet tenetur pro parte sibi alius contingente: et allegat. ff. de furt. l. vulgarum. Ad lucidorem tamen intellectum istius sciendum est: quod tripliciter quis alteri cooperari potest et fauendo opem ferre. Nam primo quis prestat opem alteri non respectu certi delicti: ita quod fauet delinquenti: sed non delicto: ut exempli gratia: quis commodat alteri criminoso et bannito pecuniam vel aliud auxilium qui per terras facinora committebat: non tamen hoc respectu ut ipse posset delinquere et grassari: sed pro aliquo casu licito: et tunc opem ferens in nullo punitur: puta si supplicat iudici ut eximat eum de banno: vel est aduocatus in causa in qua agitur de nullitate banni: hoc enim licite fit: ut patet extra de iudi. c. intelleximus. ubi dicitur: quod excommunicati conveniri possunt et assistere in iudicio: sed respondere debent per procuratorem: ut patet ibidem et in glo. et de excep. c. j. li. vj. et per consequens si tale fame morientem quis alit: nulla pena tenetur. lxxxvj. dist. c. non satis. circa finem. Nasce fame morientem: quisquis enim pascendo homines servare poteris si non pauperis occidisti. Nec tamen sane intelliguntur quando non esset interdicitum vel ex natura criminis vel alius ex causa in talibus faueri: quia tunc diceretur esse fauor in casu illicito: sicut in casu qui tangitur libro sexto: de hereti. c. ij. quod scilicet heretici non debeant tradi ecclesiastice sepulture. Secundo vero quis fauet delinquenti et opem confert in casu non licito: quod quis non faueat delicto: ut quando delinquentem post commissum delictum receptat et occultat: et tunc bene punitur non tamen pari pena: quia non potest fingi quod consenserit delicto sed tenetur alia pena ut tanquam receptator: ut. ff. de receptatoribus. et de his qui latro. occulta. et idem est in favore prebito ante delictum:

demodo non respectu certi delicti. Tertio denique quis fauet et opem fert et respectu certi delicti: ut quando tribuit arma ad interficiendum aliquem: vel tribuit scalas ad ingrediendum monasterium: et tunc taliter consentiens tenetur pari pena tanquam opem efficacem prestans: eo casu quo alter non erat alius commissurus vel saltem non sic faciliter: nam si alius erat commissurus non dicitur facere principaliter: nec etiam tunc tenetur ut faciens sed tanquam opem prestans secundariam non principalem: et per consequens non tenetur pari pena sed minori. Porro principalem opem conferens: sicut pari pena tenetur: sic et in solidum obligatur: quod potissime claret in advocatis et procuratoribus cum causam iniustam suis cavillationibus defendunt. Unde secundum Ray. tales tenentur ad restitutionem omnium que illi contra quos advocabant propter eorum patrocinium iniuste amiserunt: seu per nimiam dilationem diffinitive sententie damnificate fuerunt. Unde generaliter si per suas cavillationes adversariis causam bonam abstulerunt: vel etiam eos gravaverunt superflua dilationem petendo: vel falsum contra conscientiam allegando: vel etiam positionem cavillosam faciendo: aut falsum testem instruendo: aut clientulum denegando veritatem instruendo vel procaci vociferatione processum impediendo: prout patet expressum v. q. liij. in loco. et in glosa. In omnibus his et similibus adversario tenetur ad interesse non solum eris sed etiam iuris: ita quod tenetur ponere partem iniuste oppressam in statu sui primi iuris: alioquin improperebit illi a domino illud. liij. Regum. ultimo. Improbo prebes auxilium et qui dominum oderunt amicitia iungeris: idcirco iram domini merebaris: quod aduocatus defendens iniustam causam: impio et veritatem que deus est odienti prebet auxilium: et ideo concludit Tho. secunda 2. q. lxxj. quod illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum: siue consulendo siue adiuvando siue qualitercumque consentiendo: quod consilians et coadiuvans quodammodo est faciens. Manifestum est autem quod aduocatus auxiliium et consilium prestat ei cuius cause procurat: versus si scienter iniustam causam defendit absque dubio graviter peccat: et ad restitutionem eius damni tenetur quod non iusticiam pro eius auxiliium altera pars incurrit: si autem ignoranter iniustam causam defendit: putans eam esse iustam: excusatur secundum modum quo ignorantia excusare potest: et si postea

Non furtum facies:

Pro. xx. Quartū peccatū alienū est adulatio de qua dicit Augus. sup p̄s. q̄ adulatio ē fallaci laude seductō. Et itez ait: duo sunt genera p̄secutorū. s. vituperantiū. & laudantiū: sed plus p̄sequit̄ lingua adulatoris q̄ manū p̄sequētis. Cuius rationē ostendit idē dī. Adulātiuz lingue ligāt homines in peccatis: delectat enī ea facere in quibus nō solū nō metuit̄ rep̄hensor sed etiā adulator operat̄. Quō etiāz affirmat Hiero. sup p̄s. dī. Nihil est qd̄ taz facile corūpat mētes hominū sicut adulatio: plus em̄ nocet lingua adulatoris q̄ gladius p̄secutoris. Ad cuius euidentia q̄ri potest vtrū adulatio semp̄ est peccatum: ac vtrū obligat ad restitutionē: p̄sertim cum adulatio cōsistat in quodā sermone laudis alteri exhibite & hoc intētiōe placēdi: sed aliū laudare nō est peccatū: qz dicit̄ p̄uer. vlti. Surrexerūt filie eius & beatissimā p̄dicauerūt vir eius & laudauit eā: nec etiāz alijs velle placere peccatuz est: iuxta illud mandatū aplicū. j. Coz. x. Placete om̄ibz per oīa tē. Ad hoc dī. ē s̄m Tho. sc̄da. 2^c. q. cxv. q̄ laudare aliquē pōt cōtingere bene & male: put debite cicūstantie suant̄ v̄l p̄mittunt̄: nā si q̄s velit aliquē delectare laudādo vt ex hoc eū cōsulet̄ ne in tribulationibus deficiat: vel etiā vt in bono p̄ficere studeat: alijs debitis circūstātijs obseruatis: hoc ptinebit ad virtutes amicitie & affabilitatis. Similit̄ velle placere hominibus: p̄pter nutriēdā charitatez & vt in eis homo spiritualit̄ proficere possit laudabile est: verumtamē velle placere hominibus p̄pter inanē gloriā: vel p̄pter lucrū: v̄l etiā in malis hoc peccatū esset: s̄m illō p̄s. deus dissipabit ossa eoz tē. Et ad Salath. ij. Si adhuc hominibus placerez xp̄i seruus non essem. Sic etiā pertinet ad adulatiōez q̄ est laus p̄nitiosa: q̄ aliq̄s velit aliū laudare in quibus nō est laudād^o: qz forte mala sunt iuxta illud: qm̄ laudat̄ pctōr in desiderio anime sue & iniquus benedicif: exacerbabit dñm peccator: vel qz nō sunt certa de quibus eū laudat: sed tm̄ sc̄dm̄ apparenitiā Eccl. xj. Ne laudes virum in specie sua: vel etiā si timeri possit ne humana laude ad inanē gliam puocet. Hinc Eccl. xj. n̄te mortē ne laudaueris hominē: vnde sic laudās aliū peccaret p̄ excessum qd̄ ptinet ad adulationē qd̄ si facit sola intētiōe de-

lectandi vocat̄ placid^o s̄m p̄bz. Si vero facit intētiōe alicui^o lucri p̄sequēdi vocat̄ bladorū v̄l adulator: cōtter tm̄ solet nomē adulationis oībz attribui: q̄ supra debitū modū virtutis delectare volūt̄ v̄bis vel factis in cōi p̄uersatiōe. Et diuersimode peccat̄ sc̄dz q̄ntitatē & qualitātē adulationis: ac s̄m directionē intētionis. Pro quo scienduz sc̄dm̄ Tho. ibidē q̄ adulatio tribus modis pōt p̄riari charitati: & p̄ p̄sequēs p̄stituit mortale peccatū & obligat ad restitutionē. P̄ri mo modo rōne ip̄ius materie: puta cū aliq̄s laudat alteri^o pctm̄ qd̄ p̄riat̄ tā dilectiōni dei q̄ p̄xiimi. P̄riō p̄riat̄ dilectiōi dei p̄tra cui^o iusticiā loq̄tur & scripturā illi^o mēdacē facere conat̄: sicut illi q̄bus ait dominus Malach. iij. Inualuerunt sup me v̄ba v̄ra: & dixistis qd̄ locuti sum^o p̄tra te: & dixistis: van^o ē q̄ fuit deo: & qd̄ emolimētuz: qz custodierim^o p̄cepta ei^o. q. d. nullū: & qz ambulauim^o tristes corā dño exercitū. i. ieiunijs afflicti: q̄ nūc beatos dicim^o arrogātes. Si qd̄ edificati sūt faciētes impietates. s. i domibz & possessiōibz: & rēptauerūt deū & salui facti sūt. s. ip̄m puocādo & p̄tēnēdo: ex q̄ p̄cludere volūt̄ qd̄ dñs de malis eoz nō h̄z noticiā v̄l saltē nō facit iusticiāz qd̄ ē blasphemia in deū: v̄h r̄siderūt Hieremie increpāti excecati in dei: eiusdē. xliij. Sacrificem^o regine celi. i. lune sic fecimus in vrbibz iuda & in hierlm̄ & saturati sumus panibz & bñ erat nobis: ex eo aut̄ tpe q̄ cesamus sacrificare ei oībz idigem^o: & gladio & fame p̄sūpti sum^o. Et r̄didit Hiero. ex ore dei diuersas igerēs cōminatōes & plagas vt p̄tz ibidē in p̄secutiōe. Secūdo p̄traria tur dilectiōi p̄xiimi quez adulādo fouet in pctō: qz dicit̄ Beda sup Lu. Ip̄a pcti nutrix adulatio: q̄ sic oleū flāmis in culpa ardētibz solet administrare fomētū: q̄ p̄fecto pestis maxie circa magnates & diuites inualescit. Dic̄ em̄ Seneca in qdā epla: q̄ diuites cū om̄ia h̄nt vnū illis deest. s. q̄ veritatē dicat: si em̄ in cliēticolū felicis homin̄ potētis q̄ pueneris aut veritas aut amicitia p̄dēda ē. H̄n dic̄ alan^o de plāctu natu: q̄ huius pestis pestilētia p̄cutiūt̄ p̄ncipuz laterales: palatini canes adulationis artifices fabri laudis figuli falsitatis. Hi sūt q̄ magnatoz cōmēdatiōis tuba i diuituz aures citharizant: q̄ mellite adulationis fauos foras eructāt: q̄ vt emergāt munera caput diuitis oleo adulationis iungūt. Et Petrus rauen̄s. i qdā epla dic̄. Elimiat a palacijs

adulatio veritatē: illi soli ī magnatorū gra-
 riā admittunt q̄ palpāt blādicijis ⁊ aures
 fame bibulas calice babilonis inebriant:
 bñ cū magnatib⁹ ageret si scriēt inē adula-
 tionē laudemq̄ distinguere. Sed ceca lau-
 dis ambitio plus credēs alij de seipō q̄ si-
 bi utrūq̄ in distinctiōe ampliāt eos bñfici-
 is q̄s torq̄re debuerāt ⁊ a p̄sūptiōe adula-
 di supplicijis deterrere: sequit̄: *Luz* em̄ sal
 correctiōis in om̄i sacrificio acceptet̄ a do-
 mino: mel in om̄i sacrificio reprobaf̄: h̄ il-
 le. *Amix* cū dicat *Lhryf.* q̄ sic̄ finis ora-
 toris est dicitōe p̄suasisse: ⁊ medici medicā
 curasse: sic̄ finis adulatoris ē suauē eloquio
 decepisse. *Mā fm Cassio.* Adulatio blāda
 oībus applaudit: oīb⁹ salue dicit: p̄digos
 vocat liberales: auaros parcos ⁊ sapiētes
 lasciuos curiales: garrulos affabiles ob-
 stinatos ⁊ stantes: pigros maturos ⁊ gra-
 ues: hec sagitta leuic⁹ volat ⁊ cito infigit:
 hec ille: sic̄q̄ laudaf̄ peccator in desiderio
 anime sue. *Sz dic̄ Esa. v.* Ne qui dicūt ma-
 lū bonū ⁊ c. vnde talis adulatio est morta-
 le peccatū ⁊ tenet hominē quē adula-
 do seduxit in damno salutis sue. Tertio p̄tra-
 riatur charitati rōne intētiōis: puta cū ali-
 q̄s ad hoc adulat̄ alicui vt fraudulēt no-
 ceat ei vel etiā alteri corporalit̄ vel spūalit̄
 vñ p̄ adulationē triplex īferre pōt nocumē-
 tū. *Primū* ē rex exteriorū sic̄ p̄tingit quā-
 do q̄s v̄bis adulatorijs aliū seducit in em-
 ptōe v̄ditiōe ac diuers̄ alijs p̄tractib⁹: p̄
 ut frequēt̄ p̄tingit inē eos q̄ sūt mediato-
 res p̄tractuū q̄ dicunt̄ vnderkouffer ī vul-
 gari: ab vtraq̄ pte p̄ciū deceptiōis clā ac-
 ceptātes: ac vtriq̄ pti se fautores mētietes
 multipharie queritātes: quē eorū absq̄ no-
 ta poti⁹ decipere valeāt q̄stus gra. *Ma-*
ledicta rabies auaricie q̄ modis oīb⁹ obli-
 gat inuidū ad restituēdū insolidū: vnde ta-
 lis similit̄ scorpionē q̄ in parte anteriori .i.
 in facie blādicias fingit ac in posteriori p-
 te venenū deceptiōis infūdēns pūgit. *Mā*
dic̄ Alan⁹ de plāctu nature. Adulatores
 a voluntate vultū: ab aīo v̄bū: a mēte lin-
 guā: ab intellectu loq̄lā: amplo dissensiōis
 inēuallo diffibulāt. *Plerūq̄* em̄ exterius
 plausibilē applaudēdo collaudāt: qd̄ in-
 teri⁹ p̄tradictoria derisiōe defraudāt: foris
 virgineo vultu applaudūt: interi⁹ scorpio-
 nis pungūt aculeo: ⁊ h̄ exemplaric⁹ patuit
 in Samione *Judic. xiiij.* qui descendēs in
 thanata ciuitatē *Philistinorū* accepit vx-
 orem: in cōiulio igit̄ nuptiarū vt dicit *ma-*

gister in hīsto. thanatei timētes robur Sā-
 lonis dederunt ei. xxx. iuuenes robustos
 sermone quasi socios: ope vero custodes:
 ne si forte qd̄ vellent cōmittere crescēte cōi-
 uitorū societate: quibus ait: ppono vobis
 p̄blemma ⁊ c. Tandē dixerūt sponse blādi-
 re viro vt indicet: q̄ sollicitans vix stendo
 dicebat: *Odisti* me: ⁊ ideo nō exponis mi-
 hi: qui tandē victus molestia eius indica-
 uit: statimq̄ suis ipsa reuelauit. *Qui* sam-
 soni dixerunt: quid dulci⁹ melle: quid for-
 tius leone? *Qui* ait: quid dolosius mulie-
 re: cetera patēt in textu: ⁊ sic p̄ mulierē per-
 didit. xxx. syndōes ac totidē tunicas. *Hinc*
 merito dicit q̄daz versificator. *Qui* mel in
 ore gerit ⁊ me retro pungere q̄rit. *Illi⁹* am-
 ciciā nolo mibi sociā. *Quidam* etiā adula-
 tur vt sic in rebus exterioribus vñ etiā cor-
 poralibus noceant alteri sicut quidaz pro-
 pter inaffectionē gaudent de destructione
 aliorū: ⁊ ostendunt signa leticie de malis q̄
 sic referunt cōmendāt ipietates: iniurias:
 rapinas ⁊ similes oppressiōes: licet iniuste
 fm̄ rectā rationē inferant: ⁊ tales grauē
 peccāt alios in malo cōfirmātes ⁊ tenent̄
 ad spiritalē restitutionē: ac etiā tēporales
 si ex eorū applausu maior secuta ē damni-
 ficatio: ⁊ idē est si alteri detrabit per quā de-
 tractionē puocat audientē ad inferendū
 eidē damnū qd̄cunq̄ vel iniuriā: tūc enim
 talit̄ detrahēs tenet insolidū. *Hic* queri
 pōt vtrū causaz suā ex fauore vñ adulationē
 per iniustam sentētiā obtinens ad restitu-
 tionē obligat̄. *Ad h̄* rudent cōmuniter do-
 ctiores: q̄ si talis habuit malā p̄scientiā dū-
 lis p̄debat restituere obligat̄ cū omni in-
 teresse: ⁊ idē est si p̄ falsos testes: falsas al-
 legationes aut instrumenta scient̄ obtinu-
 it: vt. *C. si per fal. alle. i. l. j.* imo fm̄ theo.
 quicunq̄ etiā post sentētiā vel p̄scriptionē
 incipit habere malā p̄scientiā scz rē illā ei-
 se alienā semp̄ restituere tenet: ⁊ h̄ *Innoc.*
 tenet extra de imūi. eccle. c. qz plerūq̄: ⁊ ex
 p̄sse p̄batur in sti. de excep. §. *Itē* si in iudi-
 cio: Sic etiā officiales q̄ vñ dños vñ iudices
 suis adulationibus inq̄tāt ad iniuste iudi-
 candū: opprimendū: exactionandū ex cer-
 ta sciētia tenent̄ insolidū. *Scdm* nocumē-
 tum qd̄ per adulationē inferunt est corpo-
 rale: ⁊ hoc dupliciter scz corrupendo vñ le-
 dendo. *De primo* igitur queri potest vtrū
 per fallaces blandicias virginez corrupēs
 ad restitutionē teneatur eā scz ducendo vñ
 dotando. *Ad hoc* rudent *Hosti.* in summa.

In ti. de matrimonio: qd si causa decipiendi
 & in carnalē copulā extorquendi p̄senserit
 aliq̄s i aliquā sc̄z p̄ fidē simulatam: si dece
 ptor verā vult agere p̄tētā necesse h̄z illā
 ducere in vxorē: vel si b̄ fieri nō pōt d̄z illi
 dare virū cōuententē vel aliter satisfacere
 v̄l dotare. *Lōcor. Alex. de bal. in. ij. Rich
 ar. in. iij. & Bay. Et addit Jo. de pla. insti.
 de iniū. s̄. iniuria. v. sine cuius: qd attēptās
 castitatē mulieris honeste p̄ blandicias in
 terpellādo de luxuria ac plura pollicēdo:
 tenet eide actiōe iniuriā ac etiaz eius vi
 ro: qz pudicitia illius corrūpere tēptauit.
 Similiter sequens mulierem honestā q̄cū
 qz vadit: quia propter illius frequentiam
 infert mulieri multā infamā: secus t̄h sc̄z
 leges si mulieres essent indute meretricali
 veste. De secūdo vero patet *Judiē. xvj. de
 samsonē q̄ per blandicias Dalile quaz ni
 miū diligebat seductus est: vt indicaret in
 quo fortitudo illius consisteret: & traditus
 est in manus inimicorū eius: vt patet ibidē
 in textu: & in his *Seco. Sic Judas p̄ blādi
 cias osculi tradidit christum. Sic Joab p̄
 osculū & blandimenta v̄borū dicēs: Salue
 mi frater decepit & infecit Amasam: vt ha
 bet. ij. reg. xx. Hinc merito dicit *Hugo de
 sancto vict. qd adulator est amicus in obse
 quio: hostis in animo: cūptus in v̄bo: tur
 pis in facto: vnde hoc gen^o adulatiōis sila
 tur Syrene: de qua dicit *Philosof^o qd ē
 monstrū marinū habēs ab vmblico sursum
 formā virginis: infer^o vero figurā piscis:
 hec belua in tēpestate gaudet in sereno dul
 cedine sui cantus facit dormire nauigātes
 & quoscūqz viderit p̄sopitos ferens ipsos
 ad locū sticcū p̄mo secū coire cogit: qd si no
 luerit vel nō potuerit ip̄z perimit & carnes
 eius deuorat: aut etiā nauigantes dulcedi
 ne sui cantus ad se trahit & sic submergi fa
 cit: sic isti tanq̄ Syrene dulcedine aduhati
 onis tendūt ad nocuentū alterius corpo
 rale: aut corrūpendo aut ledēdo & inficiē
 do directe vel indirecte. Tertiu deniqz no
 cumentū quod inferūt adultores est spiri
 tuale vergēs in interitū ipsius anime: de q̄
 bus d̄z *Ezech. xij. Ne q̄ p̄sumūt puluillos
 sub omni cubito man^o & faciūt cernicalia s̄
 capite vniuerse etat^o ad capiēdas aīas: q̄ v̄
 ba expōit *Breg. xvij. moral. & habēt. xlvj.
 di. c. sunt nōnulli: vbi d̄c. Ad b̄ q̄ppe sub
 cubito puluill^o v̄l cernical sub capite iacēt
 ponit: vt mollit̄ q̄scat: q̄s q̄s ḡ male agētī
 bus adulator puluillū v̄l cernical s̄ capite*******

v̄l sub cubito iacēt pōit: vt q̄ corripit ex cul
 pa debuerat: in eo fult^o laudib^o mollit̄ q̄
 scat: h̄c rursū ibidē scriptū est. *Spe. s. pctōz
 edificabat parietē: illi aut. s. adultores li
 niebāt eā: parietē q̄ppe nomie pctī duricia
 designat. Edificare ḡ parietē ē ḡ se quēpiā
 obstacula pctī cōstruere: s̄ parietē liniūt q̄
 pctā p̄petrātib^o adulant: vt qd ille p̄terse
 agēs edificat: ip̄i adulātes quasi nitidum
 reddāt: s̄ ibi. Triplex est igif d̄na adulati
 onis. *Prīa ē iferior ad supiores vt illos i
 clinēt ad vota sua: qd sat̄ptz. iij. Reg. xij.
 & ij. *Para. xxiiij. in Joas rege iuda: quez
 .s. puerulū nutriuit Joada sacerdos in ti
 more d̄ni: post cui^o mortē venerūt p̄ncipes
 t̄re: adulatiōe maligna honores illi diuīos
 exhibētes. Dixerūt enim vt refert *Rabbi
 Salomō eū eē dignuz honore diuīo: qz sex
 annis in tēplo nutrit^o erat: qd nec itrare l̄
 citū erat: nisi his q̄ habebāt loci custodiā:
 honore igif oblatū acceptauit: & exinde pe
 tētib^o acq̄uit: vt de t̄ro del tēplo fuit lu
 cis & sculptilib^o: p̄tēnerētqz p̄phas d̄ni a
 deo vt etiā filiū Joade sacerdot^o lapida
 rēt ad ip̄tū reg^o nō memorādis misericordie
 a Joade p̄re illi^o sibi p̄stite: qua p̄p̄ addu
 cēs de^o exercitū Syrie: cūctos p̄ncipes re
 gis infecit ad vindictā adulatiōis p̄nitē
 ose: ac in Joas rege ignominiosa iudicia ex
 ercuerūt plagas. s. turpes & ignominiosas
 iferēdo: dimiserūtqz eū i lāgnorib^o maxis:
 & iurgētes in eū fuit i vltiōez Joade:
 occiderūt eū i lectulo: Ecce maledicta adu
 latio q̄ lamētabilē finē adduxit q̄ t̄h hodie
 fere toto t̄raz orbe d̄nat. *Hā d̄c *Die^o. ad
 celatiā q̄ isto maxie tpe regnat vitiū adu
 latiōis qd ē granissimū: qz hūilitat^o ac be
 niuolētie loco ducit: & ita fit qd adulari
 nescit aut iudus aut supb^o reputet. *Secūda
 v̄o ē supior ad iferiores dū palpāt eoz cri
 mina: & b̄ ē detestabilior. De q̄ q̄ri pōt vt
 officiales palpātes alioz crimīa ac p̄b̄ cri
 miosos punire negligētes ad restitutionē
 teneāt. *Ad b̄ r̄ndz *Jo. de pla. l. de canōe
 largitiōallū ti. li. x. l. l. p̄cepit: qd t̄les officī.
 puniri debēt ea. pena q̄ crimiosus: nā iudex
 q̄ reptū s̄ vidicat facin^o tegere vt p̄sci^o cri
 miosa festiat & iudicat p̄sci^o tactus: imo
 de p̄latis dicit *Augusti. de verbis domi
 ni. Si neglexeris corrigere peior factus es
 eo qui peccauit. Tertio deniqz est equali
 um ad equales sicut p̄tingit inter sodales:
 potissime t̄h iter dissimiles p̄soas: quapro
 pter dicit *Eccl. vij. Inuēi amariorē morte***********

mulierē que laqueus venatorū est: id est de
monum qui venantur animas: et sagena
cor eius: quia scilicet demonū rhetia sunt qui
hūc homines capiuntur vnde merito La
mee cōparant que ē bestia faciē habēs hu
nā et corp⁹ bestiale: de q̄ dicit i threnis. iij.
sed et Lamee nudauerunt māmas: lactaue
runt catulos suos: vbi dicit glo. q̄ hec be
stia crudelior est suis fetibus q̄ cetera be
stie: licet em̄ eos ad rēpus nutriat: eos ta
men postea amat. Et inde dicit Lamea q̄
si lanā: q̄ catulos suos lanāre ferē. Sic
tales mulieres carnales sensualitates nu
triūt: sed animas lanāt om̄i psecutore cru
deliores: tales em̄ p blandicias trahūt vi
ros ab vxoribus: filios a parētibus: sacer
dotes ab officijs: mōachos a claustris: eu
scerāt marsupia: debilitāt corpora: cōcupi
scentias inflāmāt et animas dānāt. Quali
ter autē hmōi tenent ad restitutionē dictū
est supra. Tertio deniq; mō potest adula
tio pstrariari charitati per occasionē cū sci
licet laus adulatoris sit alteri occasio pec
candi: licet preter adulatoris intentionē: et
tunc necesse est prudenter p̄siderare vtruz
sit occasio data vel accepta et qualis ruina
subsequat: que studioso lectori p̄siderāda
relinquo: verūtāem si q̄s ex sola auaritate
delectandi alios vel etiā ad euitandū ali
quod malū aut ad psequendū aliq̄d cōmo
dū alicui fuerit adulatus in necessitate nō
esset hoc p̄tra charitatē s; esset veniale pec
catū. Ad laudē dei.

recursus
De quinto peccato alieno scili
cet recursus et qualis in eo q̄s obli
gat ad restitutionē: Ser. LII

Non furtū facies.

n Exo. xx. Quintū peccatū alio
nū est recursus ad aliquē recepto
rēdefensorē vel adiutorē q̄ scilicet peccatori fa
uet nō solū affectu sed etiā effectu: eū scilicet in
aliquo fouendo et patrociniando: vt sic libe
rius exercere valeat quascunq; neq̄tias: i
usticias aut violētias. Porro simplex fau
tor vl' fauor q̄ scilicet p̄sistit i affectu et nil adijcit
effectu ad peccandū: peccat q̄dez in deū sed
nō in canonē: et ideo ad restitutionem obli
gat sed nō homini. Qui vero fauori cor
dis effectū adijcit peccat in canonē et inci
dit in penā ac tenetur ad restitutionē put
tangit glo. in cle. j. de penis. Et Jo. an. ibi
dem si saltē ex illo recursu actū vel saltē au

ctū ē maleficiū: aut etiā si ex hoc impedita
fuerit restitutio faciēda ab altero: et i isto
fauore p̄nitioso peccat fere oēs q̄ timorem
dei nō sunt assecuti: vtpote in q̄bus magis
p̄ualet affectus humanus q̄ diuinus: dic
em̄ Hiero. in epla ad Fabiolā q̄ multa nos
facere cogit affectus: et dū p̄p̄nq̄tatē respi
cimus corporū: et corporis et anime offendit
mus creatorē. Quapropter p̄sult Seneca li
bro de quattuor virtuti. di. q̄s iusticiā se
ctari desideras prius deū time et ama vt a
meris a deo: amabis em̄ deū si in hoc imi
teris illū: vt velis omnib⁹ p̄desse nulli no
cere: sequit: Iustus em̄ vt sis nō solū non
nocebis sed etiā nocētes p̄hibebis: nā ni
hil nocere nō est iusticia sed abstinētia alle
ni: hec ille. Et Cassio. sup illō ps. et opera
tur iusticiā: dicit q̄ iusticia nō nouit patrē
nō nouit matrē: veritatē nouit: p̄sonā non
accipit: deū imitat sicut fecit Job q̄ fuit de
fensor et aduocatus miserabiliū p̄sonarū.
Sed prohpudor vt dicit Osee. iij. Nō est
veritas: nō est misericordia et nō est sciētia
dñi i terra. Maledictū et mēdaciū et homi
cidū et furtū et adulteriū inundauerūt: et sā
guis sāguinem tetigit. q. d. p̄pheta in ter
ra nō est veritas ad p̄ximū in verbis: s; p
veritate mendaciū p̄niciosū et maledictum
scilicet detractionis: vituperij: falsi iudicij: fal
si testimonij et similiū: nō est etiā misericor
dia erga p̄ximos: s; p̄ misericordia homi
cidū: i inferēdo nocumētū corporis: et furtū
in rebus possessis: et adulteriū in p̄sona cō
iuncta et per consequens in hereditate falsis
qui per adulteriū substituunt: inundane
runt. i. supra modū abundauerūt sic aque
inundātes p̄p̄rias ripas exeūt. Et q̄d om
niū horū pessimū est: sanguis sanguinē teti
git: id ē pctm̄ recursus pctm̄ p̄p̄trationis
fouet: quo scilicet min⁹ corrigat: aut etiā q̄ se
curius frequentet. Ex q̄bus verbis p̄t
q̄ duobus modis peccatū recursus fouet
peccatū delinquētis. i. vbo et facto. P̄dico
q̄dē pctm̄ alteri⁹ q̄s fouet vbo q̄ttuor mo
dis. i. iniusto iudicio: patrocinio: testimo
nio et p̄silio. Nū em̄ ad p̄mū dic̄ Petrus
blesen. q̄ officij officialiū hodie ē iura cō
fūdere: lites suscitare: trāfactiōes rescinde
re: dilatiōes inectere: sup̄p̄mere v̄itatē: fo
uere mēdaciū: q̄stū seq̄: eq̄tatē v̄dere: i b̄ia
re accusationib⁹: v̄sutias p̄cinnare: h̄ ille.
Et Isid. de sū. bo. graui⁹ inq̄t lacerat pau
pes a prauis iudicib⁹ q̄ a cruetissis hostib⁹
null⁹ em̄ p̄do tam cupidus in aliens q̄ iu

dex iniquus in suis: quando enim iudicant
 non causam sed dicta considerant: et sic ne-
 gligentes sunt in discussione causantiū sic
 in eorū damno solliciti sunt. Ad tales igitur
 iudices confugiūt iniusti qui sunt ex parte
 eorū: constipatiōe eorū confidētia ceteros
 iniuste diuersis iniurijs continue laceſcūt
 verbis: factis: violētis: placitatiōibus et
 similibus. Quia dicit Iſid. ibidem quod in
 dices iniqui errant a veritate sentētie: duz
 intendunt qualitātē persone et exulcerāt se
 pe iustos dum ipse defendunt iniquos:
 et de hoc multa prosequit canon. xj. q. iij. in
 diuersis. c. Verūtamen tā iniuste iudican-
 tes quod iniustū iudiciū procurantes: ad resti-
 tutionē obligantur: et eterno districtoq; di-
 uino iudicio referuant. Quibus ait domi-
 nus Esa. v. Ne qui iustificatis impios pro
 muneribus et iusticiā iusti auferitis ab eo:
 propter hoc sicut deforat stipulā et ligna flā-
 ma ignis et calor flamme exurit: sic radix
 eorū quasi fauilla erit et germē eorū vt pul-
 uis ascēdet. Et Michee. iij. Audite princi-
 pes iacob et duces domus israel: Nūquid
 non vrm est scire iudicium? q. d. ad hoc te-
 nemini qui habetis officii iudicandi. Se-
 quitur: qui odio habetis bonū: et diligitis
 malū: ac pro consequēs abutimini potestate
 tradita: qui violētē tollitis pelles eorū: id
 est res exteriores: et carnes eorū scz affligē-
 do desuper ossibus eorū: qui comederunt
 carnē populi mei et pellē desup excoziane-
 runt: et ossa eorū cōfregerūt et conciderūt si-
 cut in lebete: per quod verba danē intelligi va-
 rij modi affligendi populū: et infra. Audi-
 te iudices domus israel: qui abomīamini
 iudicium et omnia recta puerititis: qui edī-
 ficatis sion in sanguinibus: id est de sub-
 stātia et sanguine innocentū: sequit: Pro-
 pter hoc causa vestri scz delicti: sion quasi
 ager arabic: et hierusalē quasi aceruus la-
 pidū erit: et mons tēpli in excelsa siluarū.
 Et sic patet quod hierusalē fuit deserta propter
 iudiciū et prelatozū falsitatē et oppressionē
 innocētū miserabiliū psonarū: et hoc ad mi-
 nus. liij. annis. Sic iudices senes iueterati
 diez maloz contra Susannā dederūt falsuz
 iudiciū et celerē vindictā psecuti sūt. De iu-
 dicibus tñ plura videbunt iſerius in pctō
 alieno nō obstās. Quā aut ad scōm scz in-
 iustū patrociniū: sciēdū quod causidici aduo-
 cati vel procuratores iniustā cām sciēt defē-
 dētes: tenēt illis quod propter eorū iniustū patrocī-
 niū. s. propter cauillatiōes supfluas: dilatiōes

falsas: allegatiōes pntiosas instructiōes:
 aut vociferatiōes paces pcessum iudici-
 arium puerterēt vel impedirēt: vñ tenent ad
 interesse tā eris quod iuris: nā q̄litercūq; de-
 fendūt aliū iniuste suo patrociniō vel pecu-
 rādo iniustā alienatiōez et solutiōez aut im-
 pediēdo iustā restitutionē: tenent insolidū
 put latius tactū est supra. Minuz cū in ta-
 libus plurimi cōfidentes iſinitas adinuē-
 tiōes excogitāt quibus primos in iudi-
 cio spoliare possunt. Quā vero ad tertium
 scz iniustū testimoniū sciēdū quod multi con-
 fidentes in testib; corruptis cām iniustam
 psequūt: verūtñ hmōi sciāt nō solū seipos
 sed etiā eorū testes obligatos insoliduz q̄c-
 quid aduersa pars amiserit ex eorū falso testi-
 monio. S; q; de h̄ restat speciale pceptū et
 etiā videbit latē in vltio pctō alieno: ideo
 ad p̄s supsedeo: vnū adijciēs quod pōit Iſi
 de. li. de sumo bono. Testibus inq̄t falsis
 cōiunctis tarde veritas reperit quod si sepa-
 rati fuerint examine iudicis cito māifestā-
 tur: nam sicut in vnitāte prauoz grandis
 est fortitudo: ita in separatione maior iſir-
 mitas: hec ille. Similitē si qui alios pro accu-
 sationē vel denunciationē iniuste molesta-
 uerint obligantur ad damni restitutionē
 et iniurie recōpensationē: q; proximū in du-
 bijs aut in certis accusare nō debuerūt: quod
 si calūntiose ex inaffectiōe hoc operati fue-
 rint: sunt etiam grauitē puniēdi: vt patet
 extra de calūntiatoribus. c. vlti. Quā deniq;
 ad quartū scz iniustū cōsiliū sciēdū: quod
 dicit Ambro. li. ij. de offi. talis esse debet quod
 cōsiliū dat: vt seipm formā alijs ad exem-
 plū bonoz operū exhibeat: in doctrina in-
 integritate in grauitate. Et itez: quod enī in
 in sceno fontes requirat: quis de turbida
 aqua potū petat: itaq; vbi luxuria ibi in tē-
 perantia: vbi vitioz cōfusio est: quis inde
 sibi aliquid hauriendū existimet: quod vtilē
 iudicet aliene cause quē videt inutilez vite
 sue: an eū idoneū putabo qui mihi dat con-
 siliū quod nō dedit sibi: et mihi euz vacare
 credā qui sibi nō vacat: cuius animū volu-
 ptates occupāt: libido deuicit: auaricia sū-
 iugat: cupiditas pturbat: hec ille. Ad ta-
 les igitur deprauatos pſiliatores multi de-
 prauatam et suspectā habētes cām pro pſilijs
 malignis recurrūt tā in pſessiōe quod ex pſes-
 siōe: in dānationē sui: i p̄ncipiū proximi pſili-
 atores inuoluētes et seipos efficacit; inne-
 ctētes: dū vtriq; obligati remaneāt ad cui-
 pā et ad restitutionē: vt patet in. ij. peccato

alieno: multo magis autem illi qui pusillanimes incitant ad impia patrandam: damna inferenda et filia: secundum Hostium, et Innocentium. quanto efficacior fuit inductio tanto maior manet obligatio. Similiter qui utuntur facto animatiuo sicut in guerris iniustis quod utuntur tubis et alijs instrumentis aiatuius obligati remanent. Secundo principaliter peccatum alteri fouet facto quod sibi contingi potest quattuor modis. Primo quidem modo per receptionem tam personarum quam rerum. Pro quo sciendum secundum Alex. de hal. quod ille apud quem fur predo latro latet cum spolijs: dummodo in sua potestate spolia habeat: tenetur eadem vero domino restituere: nec est ideo criminis proditoris redarguendus si spolia furto habita restituat: sed potius exequitur quod iusticia requirit. Nec ex hoc fide violat: quia in turpi voto debet rescindi fides. xxij. q. iij. c. in malis promissis rescinde fide: et in turpi voto muta decretum: unde si talia reciperet animo suadendi furi vel sibi furti pteps esset: et reus mortis secundum leges ciuiles ideo necesse habet illa restituere: tamen sine prodicione persone: quod si timeret ne sibi furti crimine imponeretur: tunc illa committere potest fidei confessori restituenda vero possessori. Et si queritur utrum fures vel raptores receptantes ad restitutionem teneantur. Respondet sanctus Bernardus in tractatu de restitutionibus: quod sic: quando recurrunt ad eos tanquam ad patrocinium prestantes in nocuumentum proximorum et damnum quod alias non committeretur. xj. q. iij. c. qui consentit. Similiter ad restitutionem obligantur qui sic ablata conseruant quod dominus rex eas rehabere non potest: vel qui scienter impediunt ne iniusta debita vel ablata reddantur: sicut contingere solet in vxoribus talium que per immoderatas expensas ultra earum dotem maritos ad restitutionem faciunt impotentem: vel econtra quando mulieres iniustis mercantijs congregant que viri earum superflue consumunt. Preterea queri potest utrum locantes domos usurarijs teneantur restituere pensiones ab eis acceptas. Respondet ad hoc Bernardus ubi supra quod nisi usurarius sit impotens usuras restituere: quia tunc non possent recipere pensionem nisi prius eam debuissent habere participes tamen sunt omnium malorum que in his domibus ex fenore perpetrantur: et idem intelligendum est de his qui locant meretricibus adulteris taxillatoribus aut quibus

cumque vitam facinorosam manifeste ducunt tibus. Similiter et hi qui tales impios hospicio recipiunt ad exercendum actus quoscumque sceleratos: quia tales omnes peccatorum patratorem efficacem causas tribuunt. Secundo modo fouet quis facto peccatum alterius per defensionem. Pro quo sciendum quod hec defensio dupliciter fieri potest: ut tangit glossa in clem. vna de penis: nam primo fit defensio auctorizatiouis delicti etiam ante factum: et tunc defensor grauius punitur quam agens: ut patet xxiiij. q. iij. c. Qui aliorum errorem defendit multo danabilior est illis qui errant etc. Aliquando vero fit defensio post delictum: puta quando quis impedit ne delinques ad manus iudicis veniat examinandum vel puniendum: de qua potest. xxvij. q. j. Si custos: per totum: ubi dicitur de eodem. Et xxj. q. v. ubi plane de hoc in diuersis capitulis ostenditur: quod eadem pena puniendus est: vel si saltim impedit ne fiat executio iusticie in delinquentem: ut extra de offi. dele. talis etiam eadem pena puniri debet: et e. ti. c. felicitis: post principium. Et addit glossa in dicto. c. vna de penis: non tamen puto quod is qui tale defendit ne ledat a priuato nedum tertio sed ab offenso vel eius sanguineo vindicare volentibus includat hac pena cum illa sit iniuria ad quam etiam pulsanda a socio quis tenetur: ut de sen. ex. li. vj. c. dilecto: circa finem cum suis cor. et hoc ideo quod delinquentes puniri non debent nisi iuridice auctoritate publica non priuata. Iuxta illud Deuter. xvj. Iuste quod iustum est exequeris. Ad vitij huius detestatio quales delinquentes defendit satis ostendit. Iudicum. xx. In facinore patrato cum vxore leuite quam incredibili libidine vexantes interemerunt. Congregatis autem quadringentis milibus virorum ex israel ad vindictam sceleribus: ne forte furor domini stillaret super omnem populum: miserunt principes eorum ad tribum beniamin dicentes: Cur tantum nephas in vobis repletum est: tradite nobis illos qui nephas operati sunt ut moriantur et auferat malum de israel. Qui noluerunt audire fratres suos: sed congregati sunt omnes in gabaa ut illis ferret auxilium. Quapropter diuino iudicio sunt infecti. xxv. milia virorum cum mulieribus et puillis totamque urbem vorax flamma consumpsit: euaseruntque tamen sexcenti viri in solitudine fugientes. Letex sicut dicitur. ij. Para. xix. Josaphat rex tam seuerum correptus erat: eo quod ipse iustum preberet auxilium: ita quod ex rigore diuine iusticie vindicta diuina mulctari dignus erat: dicente propheta. Impio prebes auxilium et his qui domi-

num oderunt amicitia iungeris: et idcirco iram domini merebaris: sed bona opera iuenta sunt in te. Quid igitur meretur quod impius impius et iniustus prebet recursum in receptioe vel defensione: hec autem impia defensio perversorum: et oppressio innocentium maximum prebet incentiuum diuine vindicte super genus humanum: ut liquet per prophetam. Hierem. xxj. et xxij. ubi dominus mittens Hieremiam ad regem Zedechiam: precepit ut non per nuncios ut disposuerat sed per seipsum ut dicit glossa. regi loqueretur et diceret: Iudicate mane iudicium. id est sine prolatione et eruite vel oppressum de manu calumniatis: ne forte egrediat ut ignis indignatio mea et succendat et non sit qui extinguat propter malitiam studiorum vestrorum. Sed non audiuit eum rex: quapropter dedit eum dominus et filios et nobiles qui fuerunt actores oppressionis iniuste in captiuitatem regi Babylonis: qui interfecit filios eius et nobiles in oculis Zedechie. Deinde Zedechiam exoculatum duxit captiuum in Babylonem et sic miserabili morte vita functus est. Tertio modo fouet per subuentiones que fieri potest multis modis. Primo signo indicatio: sicut in guerris iniustis proditorie committi solet: cum aliquis statuit in certo loco: ut dato fumo vel alterius rei signo ad predam ceteri concurrant: castra vel ciuitates ingredientibus et predantes. Secundo modo inductiuo: ut cum quis aliquid operatur quod proditio vel malum aliquod suum consequatur effectum: quod aliter perpetrari non posset ut cum ignem quis in aliquam domum ponit quo gentibus ad extinguendum ignem concurrerentibus proditio interim suam consequatur effectum: aut cum capta terra quis primo dominum incedit et ad idem faciendum alios suo exemplo inducit. Tertio opem prestando ut cum mutuatur arma et similia ad maleficium oportuna. Sed quid de eo qui mutuatur alteri ad exercendum usuram. Ad hoc quidam dicunt quod si non erat aliter feneratorus tenetur mutuas insoluidum: secus autem si erat feneratorus. Alii vero rationabiliter moti dicunt quod licet participes efficiatur omnium peccatorum tamen in neutro casu obligatur ad restitutionem ex eo quod in usura inuenit voluntarium mixtum: ego autem puto utramque opinionem saluari posse. Et prima quidem opinio locum habere videtur quia feneratorus ex aliquo casu efficitur impotens non soluendo: tunc enim mutuas tenetur insoluidum pro illa saltem parte quam feneratori concessit ad exercendum fenus. Secunda vero opi-

nio locum habere videtur cum feneratorus non est impotens ad restituendum: et sic de aliis subuentionibus prudens lector silogizari potest. Quarto modo fouet alterius peccatum per descriptionem: et hoc tribus modis. Primo scripturam falsificando: puta qui per falsum testamentum seu aliud instrumentum seu per aliam scripturam falsam aut falsificatam in libris mercantiarum seu aliorum pactorum aut debitorum alium iniuste damnificat insoluidum obligatur satisfacere: quia ad hoc causam dedit efficacem: ut ff. de magistratibus conueniendis. l. j. ff. de furtis. in. l. qui tabulas: et idem est si quis non producit in lucem litteras quascunque in damnum alterius cui iuste competit actio earundem. Secundo instrumenta illicita conficiendo sicut qui scienter conficiunt instrumenta de soluendis usuris: vel alias litteras quascunque: ex hoc enim notarij secundum Hostien. efficiuntur periuri: quia cum creantur hec abiurare solent: et per consequens infames ut latius patet supra. Tertio talia sigillantes vel subscribentes: nam sigilla prelatorum faciunt instrumenta autentica: ut extra de fide instrumentorum. c. scriptura: et per hoc laici credentes huiusmodi contractum per ecclesiam approbatum liberius peccant. Similiter prelati vel superiores quicunque subscribentes cedulas usurariorum: secundum Hostiensem et Hoffredum si legunt et veritatem percipiunt participes fiunt usurarum peccati: licet non commodi: hoc attendat rectores communitatum qui sigillant litteras usurarum in bonis pupillorum: vel etiam reddituum quorumcunque emptorum ad redemptionem pro precio minus iusto notabiliter: nam subscriptio in multis articulis iuris et consensum et approbationem inducit: ut extra de sententiis. et re iudicatis. c. cum inter vos: et c. si certum. Ad laudem dei omnipotentis.

De sexto peccato alieno scilicet participatiois et qualiter in eo quis obligatur ad restitutionem:

Sermo LIII

Non furtus facies

Exo. xx. Sextum peccatum alienum est participatio iniuste acquisitiois vel rei iniuste acquire. Et hoc quidem principale

participatio

B

ter fieri potest septē modis: ita q̄ septē sunt hominum genera: qui participium sumunt in iniusticijs q̄tū ad p̄sentem speculationē. Primi nāq̄ sunt socij criminis in violētis. Pro quo sciendū q̄ vt dicit glo. in clem. 1. de penis. Socius delicti d̄r duobus modis. Nam quādoq̄ plures sunt socij q̄rum nullus est principalior: et tunc si nullus alium animauit plus q̄ alius eū: sed ad rapinam conuenerunt: tenetur quilibet solū p̄ parte sua satisfacere: sic tñ q̄ eorū estimatio habeatur: vt qui magis strenue se habuit ad malū et maiorē aduersarijs incussit timorem: intelligatur amplius obligatus. Quod sane intelligit: si quilibet per se fecisset damnum etiam sine tali societate: nā fm Hosti. et monal. in tractatu restitutionum. Si simul vadunt quasi vnus exercitus: tenetur quilibet insolidū: quādo vnus sine alijs non auderet ire vel damnum nō auderet vel posset inferre: in tali nāq̄ casu quilibet iuuat aliū et eum facit fortiorē sūtq̄ quasi squame se mutuo comprimentes. et sic omnes sunt cooperatores totius: vt patet extra de homic. c. sicut dignus. §. illi autem. Mirū eū fm Inno. et Hostien. in dicto. c. sicut dignū: in princ. Si quis rapinam dissuasit nec aliqd̄ rapuit: sed cum raptoribus iuit vt personā ripientis liberaret: tenet et ipse insolidū si raptor non iussit: vel saltē rapinā nō comisset nisi committatum istius habuisset: tunc em̄ tenet in virilem portionem. Similiter etiam si aduersarius credens eum venisse in auxiliū raptoris non fuit ausus sua defendere: posito q̄ etiā p̄ aduersario venisset causa pacificandi eos: quia hocipsuz aduersario p̄mo notificare debuisset: vnde ex hoc liquido patet: quia si verbo dissuasit tamē auxilio et facto op̄e prestavit: secus tamē si niblominus rapinam perpetrasset: et generaliter si multi contrarij comitati sunt principales ad rapinā seu deuastationē aut defensionē tales fm Inno. et Hostien. vbi supra in foro conscientie non tenent nisi ad rapinam quā quilibet fecit vl̄ que eorū auxilio facta sunt: et que facta non essent si euz illis non iussent. Quādoq̄ vero tñ vnus est p̄ncipalis: alij vero sunt cooperātes quos si b̄l forte coadiuuauit ad exercēdū guerras: rapinas: predationes et similia ex odio cupiditate vel alio quocūq̄ affectu inordinato: et tunc si principalis iniusticijs fouet tenetur semp̄ insolidū: subditi vero adiuuan

tes excusant si dubitāt vtrū bellū sit iustū vel iniustum: consideratis singulis circumstantijs requisitis: fm Aug. xliij. q. 1. quid culpā: qd̄ verū fm Hostien. quādo subditi quātū potuerūt diligēt̄ inq̄sierūt et peritiores consuluerūt: et tamē in se semp̄ dubij remanserūt: als non. nec em̄ excusāt timore incurrēdi tēporale damnū: quia tenet aliquis magis obedire deo q̄ hominibus et nullū tēporale p̄ponere salutē anime sue. In tali autē dubio scdm̄ Rodos. nō sic excusant stipendiarij cognati et amici coadiuuantes: quia in tali dubio se committere delicti nō debuerunt in preiudiciū alteri⁹ partis: vt patet. xliij. q. v. c. dentis. Secundi sunt socij in vsuris et similib⁹ iniusticijs. De quibus queri pōt vtrū obligant ad restitutionē. Ad quod r̄ndet Berhar. Rodos. q̄ socij vsuraz et factores ad mutuū dandū sub vsura stantes in persona vsurario r̄: ita q̄ apud eos residet quasi principal auctoritas vsurarioz: tenentur indistincte ad restitutionē: nisi principalis vsurarius restituat. Similiter scdm̄ monaldū seruientes vsurarijs in fenerādi officio si dāt pecuniam domini sui ad vsurā de generali mandato domini sui dicētis q̄ mutuēt pecuniam quibus volunt ad vsuram nomine ipsius domini tenentur etiam ad restitutionem nisi dominus principalis restituat: quia est in hoc sicut principalis: et in optioe eius est mutuare et non mutuari. Si tamen hoc speciali mandato domini sic mandantis faciant: puta si dicat: mutua illi de pecunia ad vsuram decem libras: tunc licet mortaliter peccēt hoc faciēdo: nō tñ tenent ad restitutionē: quia idē vsurarij per se vel ministros alios exercerent licet nō p̄ istos: tenentur tamen si quid de vsuris ad ipsos peruenit. Et etiā fm Berhar. obdoñ. et Huil. si quēpiam induxerunt ad accipiendū sub vsuris: ac etiā si p̄pter mutua iam facta coactiue exigunt vsuras ab aliquo: tunc em̄ satisfacere tenentur in tanto: et simile iudicium est de omnibus cōtractibus iniustis.

Tertij sunt emptores reruz iniustarum. De quibus queri potest vtrū ad restitutionem teneantur. Ad hoc dicendū scdm̄ Bernhardinū in tractatu restitutionum per distinctionem: aut enim fuit emptor honesti aut non. Si primo modo hoc est dupliciter: quia vel emit vt domino suo redderet recepto interesse suo et precio: cum als eam dominus rei nullo modo recuperare

posset: vel saltem non tam faciliter: et tunc
quia gessit vtiliter negociū domini ipsius
rei licite pōt recuperare p̄ciūz ⁊ totū inter-
esse: q̄ si sine culpa sua res pereat aut amit-
tat: tunc non tenet. Unde generaliter q̄
quid adest ex illa re: vt pensio: merces: fru-
ctus vel simile tenet restituere: quicquid
autē abest: vt p̄ciū: moderate expense: pōt
repetere: vel cum eo qd̄ ex ipsa re aduenit
sibi vsq; ad currentem quātitatem poterit
merito compensare: q̄ si post emptionē rei
verum dominū inuenire non poterit: tunc
quicquid res ipsa valet vltra p̄cium ⁊ ex-
pensas p̄ ea factas p̄ anima illius cui⁹ res
extiterat paupibus est erogandum. Satis
cōcordat Hosti. Ray. ⁊ Huil. vel ipsaz rem
emit vt eam teneret p̄ cōmodo suo ⁊ p̄ba-
biliter credebat non esse iniustā: quia con-
trarium verisimiliter estimari non potuit.
Tunc hec bona fides quattuor sibi contu-
lit. Primo q̄ durante bona fide ⁊ cōscien-
tia non decepta: rem illam restituere non
tenetur. Si tamen postea nouerit rem fu-
isse raptam aut iniuste acquisitam: tunc ad
restitutionē obligat: vt. l. de fur. l. ij. tene-
tur etiā extantes fructus restituere: de cō-
sumptis tamē non tenet p̄pter bonam fi-
dem: vt. ff. de rei ven. l. fructus. et. l. si ex di-
uersis. §. si. ⁊ alias studeat cautius negoci-
ari. Secūdo q̄ potest rem vendere ⁊ alie-
nare bona fide durāte: sed si lucrum aliqd̄
ex rei venditione cōsecutus est. debet illud
restituere domino vendenti: vt. ff. de cōdi. l. inde. l. nam ⁊ hic nat. Tertio q̄ non tenet
restituere rem perditā in casu fortuito du-
rante bona fide: quia si res interim pereat
sine culpa sua: in nullo tenebit domino re-
spondere. Quarto: quia post restitutionē
rei si eam fecerit iudice sententiantē: cōtra
venditorem agere potest de p̄cio quod de-
dit vt ipsum seruet indemnē: vt patet. xij.
q. ij. c. vulterane. vbi plane de hoc. Unde
dicat emptor domino rei q̄ ipsum ad iudi-
cium trahat: ⁊ postq̄ citatus fuerit vendi-
tori denunciet q̄ compareat: ⁊ rem ipsam
defendat: ⁊ si res ab eo tūc deuincit de em-
ptione venditor tenet: nisi tempore dande
sentētie emptor per contumaciā fuisset ab-
sens: vel nisi p̄ iniuriam iudicis fuisset sen-
tentia lata: vt extra de emp̄. ⁊ vendi. ven.
c. si. vbi plane de hoc: ⁊ in glosa. Si autem
ad sacerdotis p̄ceptum hoc fecerit in foro
cōscientioso: tunc in eodem foro venditor
inducendus est vt ipsum seruet indemnē:

sed in foro contentioso non poterit ipsum
conuenire: ar. in dicto. c. si. Aut talis fuit
emptor male fidei: ⁊ tunc vel sic empta ere-
debat esse iniusta: aut non credebat p̄ba-
biliter esse iusta: aut etiā nihil de hoc cogi-
tabat. Si ergo sciebat vel p̄babiliter esse
credebat iniusta: tunc sex modis grauatur
emptor. Primo: quia rem obligat restitui-
ere: nec liberatur vendendo vel alis quali-
tercunq; alienando: nec etiā amissione vel
morte ipsius rei: nec si auferatur violenter
aut nescienter de vsu cadat seu quocunq;
alio casu interueniente non excusat quin
restituere obligat: vnde furtum aut inu-
stum emens semper tenet de casu fortuito
nisi in vno casu: puta si rem domino tem-
pore ⁊ loco congruo obtulisset ⁊ ille recipere
noluisset: tunc enim emptor purgasset mor-
tem vel alium casum fortuitū: vt. ff. de con-
di. furti. l. in re furtiua. Secūdo: quia tene-
tur restituere etiā omnes fructus p̄ceptos
et qui tempore intermedio percipi potue-
rant a diligenti possessore: vt extra de resti-
tut. spoli. c. grauis. quod tamē sane intel-
ligit fm Ray. scilicet deductis prius ex-
pensis rationabilib⁹ quas fecit gratia fru-
ctuū querēdorū colligendorū et conser-
uandorum que deducunt tam a male q̄ a
bone fidei possessore. ff. de peti. here. l. si a
patre. Tertio: quia restituenda est res fm
optimū eius statū: puta si tempore sue em-
ptionis vel venditionis siue intermedio
tempore plus valuit: iuxta illud: p̄cium
restitui debet: vt in dicto. c. grauis. et. ff. de
condi. furti. in re furtiua. ff. de rei vendi. l.
si nauis. §. generaliter. ff. de furt. l. in re fur-
tina: qd̄ tamē intelligendū est fm quosdā
quando res non habet: nam si res habet
tunc dicunt sufficere quod restituat eque
bonam: sicut erat quādo fuit ablata. Por-
ro fm Ray. si res melior facta est postq̄ il-
lam alteri vendidit: tenet etiam ad restitui-
tionem plurimi: vt. ff. de condi. fur. l. in re
furtiua. Quod etiam intelligendū est de
secūdo ⁊ tertio ⁊ vltra emptore male fidei.
Quarto: quia non potest a domino rei re-
petere pecuniā quam de re dedit postq̄ de-
prehendit rem esse ipsius. l. de furt. in ci-
uilem. nec potest se defendere ratione statu-
ti super hoc editi: cum tale statutū sit con-
tra deum: ⁊ ergo vitandum: vt. viij. dist. c.
que contra. vbi patet expressum. Quinto:
quia non potest agere contra venditorem
de p̄cio sibi dato: obstat enim sibi turpi-

fido sua. *L. de rerum vendi. si mancipiū.* /
 fm tamē Alexā. de hales in. iij. Talis po-
 test rem emptam restituere vendēti vt reci-
 piat precium quod de illa dedit: magis enim
 potest puidere sibi q̄ alteri: debet tamen
 inducere finem ad hoc vt restituat eam ve-
 ro domino rei. Sexto: qz perdit expensas
 suas voluntarias: nam talis contrectādo
 rem alienam furtum cōmittit: et fur rerum
 semp est in mora: vt. *L. de fur. l. ij. ff. de cō-*
di. furti. l. si pro fure. et hoc in forinseco iu-
 dicio et ciuili: verūtāmē quibusdam videt̄
 non incongrue q̄ de equitate iuris natu-
 ralis et cōscientie bone: possessor verus re-
 stituere furi debeat interesse rationabiliū
 expensarū: per quas res meliorata est: nisi
 pro quāto furi per ciuile iudiciū esset infli-
 ctum in penam: cōcor. Ray. Secūdo si em-
 ptor non pbabiliter credebat rem esse iu-
 stam: tunc cum p̄cedētibz in p̄dictis sex
 sociandus est: verbī grā: fuit ductus igno-
 rantia iuris: sez quia licz rem crederet esse
 raptam: non tamē credebat q̄ illam emere
 peccatū esset: talis enim ignorantia nō ex-
 cusat: vel ductus fuit ignorantia facti: tūc
 si fuit crassa et supina similiter nō excusat:
 puta cum tempore belli iniusti quis emit a
 stipēdiario calicem: missale vel similia: ta-
 lis enī semp in foro cōscientie restituere te-
 netur: quia talis ignorantia non excusat:
 vt patet extra de cler. excō. ministrāte. vbi
 etiam ostendit glo. q̄ ignorantia pbabilis
 excōmunicacionis non ligat excōmunica-
 tum q̄ diu talis ignorantia psenerat. Ter-
 tia deniqz si de hoc nihil cogitabat: cum ta-
 men causam cogitandī habuerat: et hoc p-
 pter fatuam et temerariam simplicitatē vel
 ignauiam: tunc etiam in foro cōscientie sa-
 tisfacere debz fm Hosti. et Ray. Idē quoqz
 dicendū est fm Alexā. de hales si de hoc
 dubitabat: quia securior pars eligēda est:
 et hec multipharie cōtingunt: quia frequē-
 ter vxores: proles: famuli et famule clam
 ignorante patrefamilias vendūt de rebus
 domesticis. Quartī sunt vxores: proles
 seruitores et similes: de quibus quia dictū
 est supra vbi de restitutiōe vsurarū gratia
 breuitatē hic supsedeo. Inter omnes tamē
 illos excusant potissime filioli et filiole p-
 pter necessitatē cum in tali egestate sunt q̄
 cōmode viuere nō possunt. Quinti sunt
 munerum acceptores. Pro quo sciendum
 amici consanguinet socij seu quicunqz alij
 qui q̄ de bonis vsurariozum et simillium co-

medunt seu bibunt: aut dono seu quocūqz
 alio modo recipiūt vel in alienos vsus cō-
 uertunt: si tales vsurarij vel similes nō sūt
 soluendō: quia videlicz vix omnia que ha-
 bent satisfactioni sufficiūt: licz etiā aliqua
 de licite acquisitis habeant: tales inquā
 quicquid p̄dictis modis recipiunt restitu-
 ere tenent: quod tamē intelligendū est fm
 Hosti. nisi talia cōsumpta essent anteq̄ sci-
 rent iniusta esse vel datores iniustis obli-
 gari. *L. de rerum vendi. certū est. q̄ si quis*
de hoc dubitat et res adhuc extat obligat
satisfacere ne p re temporali ponat animā
suam in discrimen. Dicit enim Alexā. de
 hales in. iij. q̄ qui comedunt aut in alios
 vsus cōuertunt aliquod de vsura vel alio
 quocūqz maleficio sciēter siue sint religiosi
 siue alij: aut si dubitant aut sint iniusta: ne
 discrimini se cōmittant restituere studeāt:
 quia habet p̄ regula: q̄ quicūqz conscien-
 tiam habet de re q̄ sit aliena tenet illā re-
 stituere. pro quo facit illud Tobie. ij. *Vi-*
dete ne furtiuū sit: quia nō licet nobis ali-
quid de furto edere vel contingere. Idem
 Hosti. hoc tamē locum habet cum reperire
 valet cui restituendū est. Unde refert Be-
 da ī gestis angloꝝ li. iij. de phurceo nobili
 viro et episcopo: q̄ ab angelis fuit educt⁹ a
 corpore et deductus in altum: tres enī an-
 geli fuerunt ei comitati quoz vnus arma-
 tus scuto candido et gladio fulgureo pro-
 cessit ante eum: demones autē bella mouē-
 tes ignita iacula in eum iactabant: sed an-
 gelus ea scuto repellebat. Post mirabiles
 igit̄ conflictus iusserunt eum angeli respi-
 cere deorsum: quo facto vidit vallem tene-
 brosam quattuor ignib⁹ succēsā: de quo
 interrogans responsū accepit: q̄ vallis
 esset mūdus iste visibilis: q̄ttuor vō ignes
 quattuor peccata mūdum cōsumētia. Pri-
 mus est ignis mendacij: eo q̄ homines nō
 implent que pmiserunt in baptismo. Se-
 cundus cupiditatis: quia mundi diuitias
 amorī celestium preponūt. Tertius dissen-
 sionis: quia primozū animos in rebus su-
 peruacuis offendunt. Quartus impieta-
 tis: quia infirmiores spoliare et defrauda-
 re non formidant: ac spoliatores receptāt
 eos in ipsorū malicijs fouendo: qui ignes
 adunati tandem appropinquabant ei: vi-
 ditqz demones in ignibus volantes et con-
 tra bonos bella mouentes timentes dixit
 angelo: domine ignis mibi appropinquat.
 Cui angelus: quod non accendisti non ar-

debet in te. Ignis enim iste in merita operum singulos examinat: quia sicut quis ardet per voluntatem illicitam: ita etiam ardebit per debitam penam: vnus ergo demonum accipiens vestem fetidam et flammam quam scilicet phurceus dono prius recepit a quodam usurario: percussit cum ea phurceum et lactauit super eum statimque humerum eius et maxillam accendit. Tunc ait angelus ei quod incendisti arsit in te: sicut bona peccatorum furum latronum et similitum susceperisti: sic etiam penarum particeps esse debes. Tandem anima reducta est ad corpus et statim visibile signum incendij protulit in humero et maxilla: ac aliquanto tempore supiuens in bonis operibus vitam laudabiliter finiuit. Sexti sunt heredes qui in quantum de hereditate participant de iure canonico tenentur ad restitutionem omnium debitorum vel iniustorum quibus defuncti fuerant obligati: utpote in quorum loca succedunt: licet etiam iniusta bona ad eos non pueniunt: ut patet extra de sepulchris. c. vlti. vbi plene de hoc precipue in glo. Et si vnus heredum efficeretur non soluendo: tenetur alter in solidum usque ad quantitatem hereditatis que peruenit ad eum. Cuius ratio est: quia succedit in crimine et res hereditarie sunt omnes restitutioni obligate: ut extra de usuris. cum tu. §. si. de hoc etiam visum est supra. Septimi denique sunt qui cumque curatores qui nomine alieno bona congregant iniuste: nam sicut nemo nomine suo sic nec alieno debet exercere iniusticiam ad consequendum impium lucrum. Indecens est enim crimine suum commodis alienis impendere: ut expressum patet. xlvj. dist. c. sicut non suo. vnde tenentur ad restitutionem: si illi quorum nomine fecerunt restituere nolunt vel non possunt. Et simile iudicium est de matribus viduis que in illicitis et iniustis sollicitantur pro filiis: ac pro eis congregant non solum manumona iniquitatis: sed etiam iniusticie pariter nisi restituerint cum filiis eternis obligatiōibus penarum inuoluendi ut sicut participes criminis sic inueniantur participes eterne damnationis. Quam a nobis auertat iesus christus qui est benedictus in secula: Amen.

De septimo peccato alieno: scilicet taciturnitatis: et qualiter quis in eo obligatur ad restitutionem: Ser. LIII

Non furtum facies:

N Exod. xx. Septimum peccatum alienum est mutus: id est taciturnitas: quando quis loqui deberet: de quo penituit Esaias. vj. c. dicens: Ne mihi qui tacui: quia vir pullutus labijs ego sum. Ad cultus euidentiam primo queri potest: vtrum taciturnitas sit peccatum: presertim cum silentium in sacra scriptura multum commendatur. Hinc dicitur Esaias. c. xxx. In silentio et spe erit fortitudo vestra. Ad hoc respondet Heinboyc: extra de sta. mona. in. c. q. dei timorem dicens: quod aut queris de his que quis tenet loqui: ut est proprium peccatum confiteri pro debito tempore et alijs circumstantijs: de quo est de peni. et remis. c. omnis. et mederi proxiimo sermone medicinali pro debito tempore et alijs circumstantijs in docendo corripiendo: ut est de offi. ordi. c. inter cetera. et. xliij. dist. c. sit rector. vbi multa de hoc et ferre testimonium veritatis in causa: ut patet. xj. q. ij. c. quis quis metu. vbi subdit: vterque reus est et qui veritatem occultat: et qui mendacium dicit: quod et ille prodesse non vult et iste nocere desiderat: in his igitur tacere mortale peccatum est. Aut queris de his in quibus non tenet quis loqui vel non loqui sed expedit et decet: et tunc veniale est peccatum facere in contrarium: quando tamen hoc est et quando non determinare in singulis est difficile: sed ipsa vnctio docet spiritus sancti qui non permittit hominem sibi adherentem de facili errare. Aut queris de his que quis non tenet tacere nec loqui: sicut sunt in differentia: et in his tacere non est peccatum: de quibus notat Hosti. extra de sumo. in. c. p. tuas. ij. Aut denique queris de his que quis tacere tenet: et tunc tacere meritum est et actus virtutis: ut in dicto. c. q. dei timorem. Ad maiorem autem euidentiam huius peccati sciendum est: quod aliquis pro sua taciturnitatem alteri quadruplex damnum inferre potest. scilicet anime: fame: nature et exterioris substantie. Primo namque quis alteri damnum anime pro silentio inferre potest: quod maxime respicit superiores subditorum suorum salutem negligentes: effecti canes muti non valentes latrare: de quibus Esa. lvj. c. Speculatores eius ceci oēs: nescierunt vniuersi: canes muti non valentes latrare. scilicet contra vitia: quod sibi sunt irretiti: vnde sequitur: dormientes et amantes somnia: et canes impudētissimi nescierunt saturitatem: oēs in via sua declinauerunt vnus quisque ad auariciam suam a summo usque ad nos

uissimū: vñ de talib⁹ p̄dixit dñs p̄ Zacha-
riā. xi. q̄ pastor. s. noīe: ⁊ idolū. s. colēs re-
dereliquēs gregē: gladi⁹. s. vīdicte: sup bra-
chiū eius: id est sup opera corporalia: ⁊ sup
oculum dexterū eius: id est super animā in
qua est intellectus: qui dicit oculus: id est
super operationes virium interiorū ipsius
anime: sicut sunt intentio: affectio: cogita-
tio ⁊c. Et Hieremie. xxij. De pastoribus
qui dispergūt ⁊ dilacerant gregem: scilicet
exemplo male vite ⁊ verbo false doctrine.
Sequit⁹: Ecce ego visitabo super vos acri-
ter puniendo maliciam studiorū vestrorū:
et. xxxij. Adhuc inquit ibunt greges ad
manum numerantis dicit domin⁹. Ande
sup illud Ezechielis. iij. Fili hominis spe-
culatorem dedi te domui israel: dicit p̄ro-
sper: Si impio locutus non fueris vt si ab
impietate sua custodiat: ⁊ ille perierit: san-
guinem eius de manu tua requirā: hoc est
dicere: si ei peccata sua non annūcianeris:
vt ab impietate sua conuertat⁹ ⁊ viuat: te q̄
non increpasti: ⁊ ipsum qui te tacente pec-
cauit flammis phennibus perdam. Rogo
quis tam saxei pectoris: quis tam ferreus
erit quem ista sententia non terreat. Ande
concludit Isido. de summo bono dicens:
Sacerdotes p̄ iniquitate populorū dam-
nant: si eos aut ignorantes non erudiunt
aut peccantes non arguūt. Hinc legitur in
cesario: de quodā curato qui mortuus vi-
sus est tamdiu a suis parochianis lapida-
ri maledicētibus ⁊ impropertibus ipsum
esse causam damnationis eorum quousq̄
retrocedens cecidit in puteum abissi. Hec
mirū: quia dicit Asteñ. ti. de multiloquio:
q̄ taciturnitas in plato est mortale pecca-
tū: quod sane intelligit si fiat omissio cor-
rectionis vel instructiōis p̄ tempore debi-
to: vt. xl. dist. c. si propter. Et Aug⁹. de ver-
bis domini: Si neglexeris corrigere peior
factus es eo qui peccauit. Preterea sicut
grauiter peccāt plati spirituales in nō cor-
rigēdo suos subditos: sic ⁊ seculares: sicut
pater Numeri. xxv. vbi iussit per Moysen
domin⁹ p̄ peccatis populi p̄ncipes suspen-
di. Sic ⁊ parentes non corrigendo filios:
tot nāq̄ patres ⁊ matres infelici cōmercio
comparāt infirmū affectu supsticioso filio-
rum: eo q̄ proles in hac vita peccantes di-
gna correctione non feriunt: nimia dilecti-
one qua erga eos ferunt ⁊ afficiunt dece-
pti. Quapropter vtriusq̄ remanet eternus
clamor diuine maledictionis: itaq̄ pueri

clamantes aduersus parentes eisdem ma-
ledicent: eo q̄ peccātes illos a peccatis nō
retraxerint: iuxta illud p̄ouerb. xxx. Be-
neratio supple est que patri suo maledicit:
et que matri sue non benedicit. Hinc bell
j. Regū. iij. crudeliter punitus est ⁊ dam-
natus legit⁹: eo q̄ tacuit malicias filiorum
non eos debita correctione feriendo. Sic
deniq̄ negligentes vigilare sup custodiā
familie sueracionē reddituri sunt in iusto
iudicio dei de eis: ac generalit̄ omnes qui
se mutuos p̄bent in iniuriā dei vel p̄ximī:
puta si dolose tacent videntes aliquem ad
patrandū quodcūq̄ peccatū vel maleficiū
cum tamē sine proprio periculo solo verbo
possent impedire ne facin⁹ p̄petrarent aut
iniuriam irrogarent: q̄ ex eo contingere
solet: quoniam amore diuino refrigescente
p̄ch dolor inordinatus amor in eis adau-
ctus p̄ncipale sibi dominiū vendicans ni-
miū insolecit: diuina despiciens ⁊ huma-
na cōplectens: cum tamē in contrariū do-
minus p̄ceptū dedit de correctione frater-
na: Matth. xvij. vbi ait: Si peccauerit ī te
frater tuus: id est te sciente: vbi etiā prose-
quit⁹ de modo ⁊ ordine corripiendi prout
latius p̄secutus sum in sermonib⁹ de trib⁹
partibus penitētie vbi agit de quarto ope
misericordie spiritualis quod est corrigere
peccantē: vbi etiā patet qualiter in omissi-
one illius quis peccat mortalit̄. Maxime
tū in iudicio diuino reseruant⁹ medici spi-
rituales animarū: qui in confessionibus ⁊
p̄dicationib⁹ peccata dissimulant ex igno-
rantia vel negligentia: aut potius ex aua-
ricia peccata nō redarguentes: merā iusti-
ciam ⁊ veritatem affectu quodam inordi-
to subicētes: ac in casibus illicitis aut nō
cōcessis absoluentes: ac plerūq̄ inaudita
⁊ horrenda p̄ dispensationes falsas admit-
tentes in causis matrimonialibus iniusti-
ciji violentijs notorijis vitijs ⁊ similibus:
de quib⁹ gratia breuitatis supsedeo. Anū
tamē incidētaliter queri potest: vtrum scz
alium absoluens de facto quem de iure nō
potuit absolvere teneat ad restitutionem.
Ad hoc dicendū fm Guil. in suo sacramen-
tali q̄ sic: scilicet ei quem sic absoluit noti-
ficando q̄ eum absolvere non poterat. Et
fm Richar. in. liij. dist. xvij. Talis sacer-
dos peccat mortaliter confitentē tam dam-
nabiliter in bonis anime damnificando.
Hec credit sanctus Tho. talem absololu-
tum: licz excuset p̄pter ignorantia iuris:

de sacerdote qui absoluit eū p̄
de iure absolute nō potuit.
Vide. s. ystozcepta. p̄mon. 2.
in h.

si tamē sine fraude talem confessorē requi-
sunt: multo magis autē propter ignoran-
tiam facti: si scz confessorē putat auctorita-
tem habere. Ignorātia tñ crassa et affectata
nō excusaret nec etiā excusat sacerdos cui
tale ius ignorare nō licet. Idem tenet glo.
ij. in x. ex ciuitates. in clem. sup cathedrā.
Dicit etiā Jo. an. q. quo ad penā eternā ta-
liter cōfitens absqz fraude tutus est: tamē
a satisfactione peccati et penitētia nō est tu-
tus. Sz de hoc plura supius in. liij. pcepto
ponunt. Secūdo qz alteri damnū infer-
re pōt p silentiū in bonis fame: et hoc con-
tingere solet indirecte: qñ. s. qz audit aliū
iniuste diffamari: cui cōtrariū sibi notum
est et illius famā sine suo piculo defendere
posset: sed nihilomin⁹ tacet: cū tñ eo tpe ex
fraterna charitate tacendū nō est: et h̄ ideo
vt vel obloquētū fauores necdū habitos
acquirat: vel iam habitos nō amittit: aut
ne indignationem incurrat seu ppter aliud
quodcūqz cōmodū exequēdū vel incōmo-
dum fugiendū: vt patet in militib⁹ christi
sepulchrū custodiētib⁹ qz visa christi resur-
rectione et angeli terrificā apparitiōe pecu-
niā acceperūt vt veritatem subicerent: sic
his tēporib⁹ plurimi neqter tacent et alios
in diffamā venire pmittunt: vñ reus effi-
cis diffamie: qz dissilauit cōtraire: nam. xj.
q. iij. dicit. c. quisquis meru cuiuslibet po-
testatis veritatem occultat: iram dei sup se
prouocat: qz magis timet hoīem qz deū. Se-
quitur: vterqz reus est et qz veritatē occultat:
et qui mēdaciū dicit: quia et ille pdesse non
vult et iste nocere desiderat: et sunt verba
Aug. ad Casulanū. Sicut enim nō refert:
vtrū quis aliū interficiat cibū subtrahēdo
vel venenū offerendo: sic nō refert vtrum
qz alteri noceat maliciose tacendo vel pni-
ciose loquēdo. Tertio qz alteri damnū in-
directe pōt inferre p silentiū in bonis natu-
re: qd cōtingere pōt in psona p̄pria vel cō-
iūcta vt vxore filijs et filijs: et hoc ledendo
vel abutendo de qua damnificatiōe plen⁹
supra dictū est. Qd si agnoscēs solo verbo
sine dispendio p̄prio p̄cauere potuisset im-
pedire. Sz si obijcis illud pceptū domini-
cū Matth. xvij. Si peccauerit in te frater
tuus corripe eum inter te et ipm solū. Re-
spondet Tho. scda 2. q. xxxij. qz quedam
sunt occulta peccata que tamē vergunt in
nocumentū pximoy corporale vel spiritu-
ale: puta si qz occulte tractet qualiter aliū
occidat aut virginem violet seu mulierē ra-

piat: vel etiam si hereticus homines a fide
p̄uatim auertat: et sic de alijs similib⁹: talis
enī non solum peccat in te: sed etiā in alios
et ideo oportet statim audientē ad denūci-
ationē p̄cedere si voluerit a p̄cipio crimi-
nis liber esse: nisi forte firmiter et pbabiliter
crederet qz statim per secretam amonitio-
nem eundem ad hoc p̄posito reuocare pos-
set. Quedā autē peccata sunt que solū re-
dundant in malū peccantis et eius in quez
peccat: eo qz a peccante ledit vel saltem ex
sola noticia allicis: et tunc locum habet p̄-
dictum pceptū domini cū nisi aliū sic allice-
ret ad peccatū qz timeret euadere nō posse
dispendiū: vnde generaliter hoc tuū impu-
ta peccatū et maleficiū: qd x̄o sine dispen-
dio p̄prio impedire potueris: et tuo silentio
patrare p̄miseris: canis mutus latrare nō
p̄ualens: quo p̄tra q̄tū ad p̄sentē articulū
dicit Proverb. xxij. Erue eos qz ducunt
ad mortē. s. corpis: et qui trahunt ad interi-
tum. s. aīe liberare nō cesses. Si dixeris vi-
res nō suppetunt qz inspector est cordis ipse
itelligit et seruatorē anime sue nihil fallit:
reddetqz homini iuxta opa sua. Hinc ex cō-
cilio Sabiloneñ. dicit. xxxvj. q. ij. c. de pu-
ellis raptis necdū despōsatis in calcedon.
cōcilio statutū est eos qz rapiūt puellas sub
nomie simul habitādi coopantes et cōuiuē-
tes raptoribus: decreuit san. synodus vt si
quidē clerici sunt decidant a gradu p̄prio:
x̄o laici excōicent: et hoc ideo: qz cōuiuere
est scire reatū cui potest p̄uideri et oculos
claudere fingendo nō videre: sicut faciunt
officiales fauore: p̄cio: amore vel odio dissi-
mulātes oppressiōes iniusticias insolēcias
et similia. Hic p̄mo queri pōt: vtrū custo-
des et vigiles ciuitatū qz nō accusant illos
qui inciderūt in aliquā penā fisco vel cōi-
tati applicandā: puta cū repiunt euntes p̄
ciuitatē post statutū campanē sonū: tenent
ad soluendū penam illā quam dicti trans-
gressores soluisent si eos accusassent. Ad
hoc r̄ndet sanct⁹ Bernhardin⁹ in tractatu
restitutionū: qz quis hmōi mortaliter pec-
cent: eo qz pluri sint: si saltē tales accusare
iurauerūt: non tamē tenent penam statu-
ti soluere: quoniam illi nō dum cōdempati
fuerūt: a quib⁹ tamē si inunus aliqd acce-
perūt vt tacerēt: hoc ipsum paupibus ero-
gare tenentur: verūtñ si talis dissimulatio
vergeret in damnū alteri⁹: puta si viderēt
vel p̄ciperēt alicui ex hoc damnū p̄ eosdem
inferri nec reuelarēt: extunc vtiqz damnū

damnificato refundere tenent: vñ genera-
liter tenendū est q̄ qui p̄ quocunq; officio
vel quacūq; custodia cōducti sunt vel sala-
riati ad exequēdum debite et vtiliter eadē
officia: si eorū negligentia vel culpa cōtin-
gat alijs ex hoc aliqua iniusta damnifica-
tio: tenent illam refundere ac plenarie re-
stituere: sicut cōtingit his qui in custodijs
vinearū possessionē aut aliarū rerū quarū-
cūq; mercede cōducti sunt: ac eorū culpa et
negligentia alijs damnificati sunt. Et idem
dicendū est de his qui a cōitatib; cōtuber-
nijs aut similib; ordinati sunt ad imprimē-
dum certa signa vel sigilla cōmunitatū vt
moris est in diuersis artificijs: puta auro:
argento: metallo: panno et silib;: in argu-
mentū certitudinis q̄ in talib; nulla repi-
etur deceptio in p̄cio in arte in pōdere mē-
sura regula seu alijs q̄buscūq; ad eadē ar-
tificia req̄sitis: vt sic simplices et ignari p̄-
dicta signa cernētes tanq̄ vera testimonia
bonitatis ip̄ius rei securius emant ac de-
ceptionē nullā formidēt. Igit̄ qui talia si-
gna in deceptionē ementium iniuste impi-
munt mendaciū p̄ciosum ip̄o facto osten-
dunt: celantes veritatē ex quo vt frequē-
ter piurium incurrunt: eo q̄ cū iuramento
talīa officia fideliter p̄sequēda cōiter susci-
piunt obligat̄ q̄ ad satisfaciendū deceptis
emolumenta q̄ suscepta eius gr̄a dare tenē-
tur paup̄ibus. Secūdo queri pōt: vtrum
solo verbo p̄hibere potens pximorū iniu-
riam sine piculo vite vel status aut alteri;
discriminis: sed iniuriā fieri tacendo per-
mittens: ad restitutionē teneatur. Ad hoc
r̄spondet sanct; Berū. vbi supra: q̄ si ex offi-
cio p̄tradicare vel p̄hibere tenet: sed ex ti-
more nō excusabili aut alia quacūq; inor-
dinata affectione rancoris: fauoris: cupidi-
tatis et similib; dissimulat: tunc tenet de to-
to damno q̄ ab alijs illatum est. Exempli
gratia. Si in cōsilio cōitatis vbi de impo-
nēdis collectis ip̄is clericis agit̄ aut de re-
ligiosis hereditaria successione p̄uandis:
aut de similib; iniusticijs aut violētis tra-
tat: tunc qui ex officio publice tenet p̄tra-
dicere sed tacet: mortaliter peccat: et ad re-
stitutionem obligatur modo possibili: nec
etiā p̄pter leuem timorem excusari potest:
sed tūc dimittat quando magnū illi peri-
culum iminet et grauari potest multos: ve-
rūtamē si non audet ex pusillanimitate pu-
blice cōtradicare ac dissentire: ne ceteri ci-
ues eum infidelem ciuitati reputent si tali

iniusticie non cōsentit: tunc s̄m quosdam
licet mortaliter peccet tamē ad satisfactionē
non obligat. Alij tamē pbabilius dicunt
hoc verū non esse: saltē in his qui p̄hibere
potuissent et non p̄hibent: nec etiam in his
quib; ex hoc puenit aliq̄d cōmodū singu-
lare: q̄ tunc efficaciter consentire vident̄.
Idem quoq; dicendū est p̄porcionabiliter
de collegijs in causis iniustis aut simonia-
cis et similib;: ac etiā de cōtubernijs et alijs
quibuscūq; societatis: multo magis autē
q̄s obligat̄ in solidū si tacet in tēporalib;
causis et similibus p̄pter aliq̄d buriale lu-
crū: secus aut est de illo q̄ manifeste cōtra-
dixit: q̄uis nihilomin; sequat̄ iniusticia.
P̄terea hi qui ex officio nō tenent p̄tra-
dicere: si talia sciētes nō cōtradiciūt cum tñ
possunt sine piculo grauit̄ peccant: nec ex-
cusandi sunt a mortali: nō tamē tenent ad
restitutionē nisi haberēt auctoritatem ali-
quā sup̄ioritatis vñ iurisdictionē sup̄ acto-
rem: sicut parentes: paterfamilias et sic de
alijs. Et p̄dictis autē multi casus p̄ricula-
res praticari possunt. Deniq; quicūq; ex
officio suscepto tenet alios indemnes ser-
uare: instruēdo: cōsulendo: p̄cauendo: aut
s̄m officij qualitātē curā debitā impēden-
do: si hoc ip̄m p̄termittit nō solū ex malicia
vel aliqua alia affectiōe inordinata: verū
etiā ex sua culpa negligentia vñ ip̄eritia offi-
cio suo indebita: et ex hoc alter damnū ali-
q̄d sustinuit: tenet eidē totū illud damnū
restituere. Exempli gr̄a: dñi terrarū officia-
les rectores et siles qui obligant̄ ad defen-
sionē viduarū pupilloꝝ ac omnīū miserabi-
liū p̄sonarū: p̄ quarū p̄chpudor defensione
vix verbū darēt nisi manib; p̄us de argēta-
tis: sic tutores: curatores: admīstratores:
p̄curatores: aduocati et siles: q̄ causas ali-
orū negligēt̄ exequunt̄ imp̄itia vel incur-
ria: sic medici corporū et maxime aīarū: puta
p̄fessores et p̄dicatores v̄ritatē nō p̄palātes
sed ignari: negligētes vitia palpātes iustī-
ciā et veritatē cōtemnētes: facti sunt fauo-
ris aut questus gr̄a q̄si canes muti non va-
lēt̄ latrare: notarij quoq; nesciētes testa-
menta debite cōdere ex quib; multi p̄dunt
iura sua et cōsimiles: qui omnes obligant̄
ad restitutionē. Ad laudē dei.

De octauo peccato alieno q̄d ē
non obstare quomō obligat ad re-
stitutionē: Sermo LV

Non furtum facies:

Exod. xx. Octauū peccatū alienū est: nō obstare malicijs et iniu-
sticijs alienis ac malivolis hominib⁹. Et dif-
fert a peccato pcedēti sic factū a xbo: i illo
nāq; q̄s peccat qz nō resistit verbo: cum tñ
pōt sine pprio piculo. In isto xbo peccat q̄s
qz nō resistit facto cū tñ pōt sine pprio dis-
pendio. Illud autē generalit̄ se extendit ad
oēs: istud xbo specialit̄ ad quoscūq; supio-
res: siue sint cure rei familiares vt patrefa-
milias: siue cure rei spūalis vt supiores ec-
clesiastici ac quarūcūq; religionū vel etiā
cure cuiuslibet dñij seu officij tpalis: q̄ oēs
tenēt ad efficacē delinquētū correctioez q̄
facto pficit̄ cū verbū non sufficit. Nam fm
Tho. scda 2. q. xxxij. licz correctio fraena
q̄ est actus charitatis et ptinet ad quēlibet
charitatē habentē: specialiter tendens ad
emēdatiōē fratris delinquētis: p simpli-
cē amonitiōē fieri debeat cū certis circū-
stātijs: ita vt pficiat delinquēti fieri inq̄tū
debeat occurrētib⁹: sic bñficia q̄ nō debēt
certis psonis sed cōiter omnibus siue sint
spūalia siue corpalia impēdenda sūt occur-
rētibus tm̄: hoc em̄ p quadā sorte habēdū
est: vt dicit Aug⁹. in. ij. de doctri. xp̄iana.
Illa tñ correctio q̄ est actus iusticie p quaz
intendit̄ bonū cōe qd̄ nō solū pcurat per
amonitiōē fratris: sed etiā interdū p pu-
nitiōē vt alij timētes a peccato desistant:
et ptinet ad oēs supiores q̄ nō solū habent
amonere sed corrigere puniēdo. Talis in-
quā correctio nō est p̄mittēda etiā ppter
turbatiōē et obduriōē maiorē illi⁹ qui
corrigit: vt si propria sponte corrigēdus se
emēdare nō velit: saltem cogat̄ p penas vt
peccare desistat. Quod si sit effectus incorrigi-
bilitis: p hoc nihilomin⁹ cōi bono pvideat̄
cū p punitiōē ordo iusticie seruat̄: et vni⁹
exemplo alij a peccato deterriti trahant̄: et
quia talis correctio supioz debet̄ certis p-
sonis: scz eoꝝ subditis quolibet delinquē-
tibus. Hinc oportet qd̄ supiores eam impē-
dant omnib⁹ sine exceptiōe psonaz: nō ex-
pectātes donec eis delinquētes occurrāt:
sed debitā sollicitudinē adhibētes vt eos
inquirāt: sic qui creditorī debet aliquā pe-
cuniā cū t̄pus solutiōis affuerit: eū dē req̄-
rere dz vt ei debitū soluat: hec ille sparsim.
De q̄ in correctiōe pleni⁹ habes sermonib⁹
de trib⁹ ptib⁹ pn̄ie: in sermone de q̄rto ope
miscōie spūalis qd̄ est corrigere delinquē-

te. **Ortūm** igit̄ ad p̄mū. s. de p̄famillas
sciendū qd̄ si negligēs reptus fuerit i corri-
gēdo familiā sue cure cōmissā: p̄iceps erit
neq̄cie et iniusticie: p̄ncipalit̄ tñ in delictis
filioꝝ sup q̄s a deo mai⁹ p̄ceptū accepit cor-
rectiōis. Dicit̄ enī Deut. xxi. Si genuerit
hō filiū p̄tumacē et p̄teruū q̄ nō audit p̄ris
et m̄ris impiū: et cohercēt⁹ obedire noluerit
ducēt est ad seniores ciuitatis dicētq;: fili⁹
nr̄ p̄teru⁹ est: monita nr̄a audire p̄tēnit: cō-
messatiōib⁹ vacat et luxurie: obruet eū p̄pls
ciuitatē et moriet̄: vt auferatis malū d̄ me-
dlo v̄ri: et vniuersū isrl̄ audiens p̄timeat.
Alioq̄n vt d̄ Sap. liij. Ex int̄q; enī oēs fi-
lij q̄ nascent̄ testes erūt neq̄cie aduers⁹ pa-
rētes: glo. id est argumētū qd̄ merito dam-
nādi sūt: vñ heli: qz corripuit qd̄ dē filios su-
os verbo s̄ nō correxit facto: id̄ terribilē pe-
nā cū filijs accepit: vt p̄z supi⁹ et. j. Re. ij. et
liij. Hui⁹ autē rō est. qz vt d̄ Eccl. xv. Nō cō-
cupiscit de⁹ multitudinē filioꝝ infidelium et
inutilium. Melior ē vn⁹ timēs deū q̄ mille fi-
lij impij: et vtile ē mori sine filijs q̄ relinq̄re
filios impios. Hinc d̄ Proverb. xliij. Qui
parcit x̄ge odit filiū suū: q̄ autē diligit filiū
suū instanc̄ erudit illū. et Eccl. xxx. Qui di-
ligit filiū assiduat illi flagella et letet̄ i no-
uissimo suo: et sequit̄ sapiētē p̄siliū: nō des-
illit potestātē i iuētute et ne despicias cogi-
tat̄ illi⁹: curus ceruicē ei⁹ i iuētute et ton-
de latera ei⁹ dū infans ē: ne forte induret et
nō credat tibi et erit tibi dolor aīe: hec ibi.
An filij i etate iuuentili debēt corrigi: si x̄o
in etate robustiori repti fuerit incorrigibi-
les: debēt exhereditari: vt sic arceant̄ ne-
cessitate cōstricti. Hāc autē correctiōē p̄fa-
milias exercere dz nō solū in filijs s̄ etiā in
vxoꝝe et domesticz vniuersis: fm qualitātē
p̄sone p̄iter et culpe. In cui⁹ argumētū p̄ci-
pitur Deut. xliij. Si tibi voluerit p̄suadere
frater tuus aut fili⁹ aut filia aut vxoꝝ q̄ ē in
sinu tuo: aut amic⁹ quē diligis vt aīam tuā
vt derelicto deo tuo dijs adhereas: nō acq̄-
escas nec parcat ei ocul⁹ tuus vt miserear̄
et occultes eū: sed statim iterficies: sit p̄mū
man⁹ tua supra eū: et post te oīs p̄pls mit-
tat manū lapidib⁹ obrutus necabit̄: vt oīs
isrl̄ timeat: hoc ibi. In cui⁹ etiā argumētū
paterfamilias plerūq; tenet̄ ad restitutiō-
nē nō solū de culpa ppria sed etiā familie:
vt p̄z supra. Et ideo dicit̄ Aug⁹. de charitate
sermōe: vij. Nō putes amare suū qm̄ eū nō
cedis: aut tūc amare filiū qm̄ ei nō das dis-
ciplinā neq; corripis: nō est ista charitas s̄

languor scz charitatis. Verūtānē in correptione subditoꝝ fructuosa q̄tum ad corrigentem requirit intentio s̄m deū rectificata: ne scilicet fiat animo furioso ac lacerato: nec affectu puniēdi sed emēdandi: vel saltem a malo cōpescendi. Vñ Aug⁹. sup epl̄ stolā ad Gal. dicit: q̄ nihil ita probat sp̄ritualē virū sicut alieni peccati tractatio: cū liberationē eius potius q̄ insultationē potiusq̄ auxilia q̄ cōiūtia meditat: et quātū facultas tribuit suscipit. **Q**uātū autē ad secundū: scz p̄latum vel supiorē eccl̄asticū dicit. lxxxij. dis. c. error. cui nō resistit approbat: et veritas cū minime defensat opprimis: negligere quippe cum possis pturbare puerfos nihil aliud est q̄ fouere: et. c. si quis ep̄us fornicationi. p̄cipit hmōi supior eccl̄asticus ab officio suspendi: qui cōuincit aliorū fornicationē nō impugnat: et. c. nemo. subdit: q̄ ep̄us qui talitū crimina nō corrigit magis dicēdus est canis impudicus q̄ ep̄us. **H**inc. xxvij. q. j. c. si hō esses. Grego. papa inculpat Sergiū defensorē q̄ pmisit apostatare monialē: districtius p̄cipiens vt eandē q̄ totius cōprehēdere festinans studeat in artissima clausura ponere: in quo si negligēs reptus fuerit nouerit in se negligentia districtissime vindicandā. **R**atio hui⁹ est: quia s̄m Ambro. sup epl̄az. j. ad Corinth. v. illd̄ tractantē. s. nescitis q̄ modicū fermentū totā massam corrūpit: peccatū vnus qd̄ cognitū nō arguit multos cōtaminat: imo omnes q̄ norunt et non deuitant aut cū possunt argue re dissimulāt: non enim sibi videt peccare q̄ a nullo corripit vel vitat: et quia culpā plerūq̄ vindicta sectat. **D**icit Origen. sup li. Humeri. Illud nō ociose trāscurrendū est: q̄ vno peccāte ira dei sup omnes venit: hoc q̄nq̄ accidit q̄ sacerdotes qui populo p̄sunt erga delinquētes benigne volunt videri: et verētes peccātū linguas: ne forte de eis male loquant: sacerdotalis seueritatis imemores: nolūt implere qd̄ scriptū est. j. Timo. v. peccātes corā oib⁹ argue vt ceteri timorē habeant. **E**t iterū: dū sacerdotes eccl̄ie vni parcūt: vniuerse eccl̄ie molunt interitū: que est ista bonitas et misericordia vni parcere et omnes in discrimen adducere: polluit enī ex peccatore plus: sicut ex vna oue morbida grex vniuersus inficit. **Q**uapropt̄ eccl̄astico supiori merito p̄sulit p̄. raue. i sermōe quodā dicēs: **E**xhibete Jobem incestuosus: Mathatā

apostatis: p̄bineē fornicatoꝝ: Heliam idolatris: p̄etrū mētētib⁹: p̄aulū blasphemātib⁹: **C**hristū negociātib⁹: hec ille: q̄ si causaris duriciā eius q̄ corrigēd⁹ est. **V**idet Ambro. sup Matth. q̄ grauissim⁹ nodus in ligno nō pōt expelli nisi grauissimo oppressorio: et ideo si gladi⁹ sp̄ualis nō sufficit: inuocet et tp̄alis in auxiliū: cui de hoc p̄ceptū est. xxij. q. v. vbi dicit. c. ad ministratores plane seculariū tuitio pupillorū ac viduarū p̄tectio: rapaciūq̄ refrenatio cōstituti esse debēt p̄culdubio. **Q**uotiens igit̄ ab ep̄is et eccl̄asticis viris cōuenti fuerint: eoz q̄rimonias attētius audiāt: et s̄m q̄ necessitas expetierit absq̄ negligētia examinet et diligētī studio corrigāt: q̄ si dei timorē p̄ oculis nō h̄ntes negligere post secūdā et tertiā amonitionē inuēti fuerint: omī se nouerint cōione vsq̄ ad cōdignā satisfactionē p̄uatos. **E**x q̄b⁹ verbis patz: q̄ iudices et d̄ni tēporales qui negligūt facere iusticiā miserabilib⁹ p̄sonis et defendere ab oppressoribus: excōmunicati sunt ip̄o iure minori saltē excōicatione post trinā amonitionē: nec absolui possunt nisi de damno satisfaciant p̄ se vel p̄ illos p̄pter quos p̄sone miserabiles iniuste damnū incurrerūt: hoc etiā ibidē patet in glosa. **Q**uātū etiā ad tertiū scz supiorē domini vel officij secularis dicit. xxij. q. iij. c. nō in inferenda: sed depellenda iniuria lex virtutis: qui enī nō repellit a socio iniuriā si pōt: tam ip̄e est in vitio q̄ ille q̄ facit: et inducit ibidem Moysen interficientē egyptiū p̄pter iniuriā quā intulit hebreo: et. c. q̄ pōt obuiare et pturbare puerfos et nō facit: nihil ē aliud q̄ fauere impietati eoz. **H**ic igit̄ queri pōt: vt quis nō cōstitut⁹ in potestate: p̄ximū patientē iniuriā teneat defendere. **A**d hoc dicit. q̄ in dicto. c. nō in inferēda glo. verbū illd̄ exponit: si pōt: id est si in potestate cōstitutus: als nō tenet q̄tum ad restitutionē: vt patz. xxxlij. q. iij. c. forte. in si. tamē graue peccat: nec est excusandus a mortali nō diligens p̄ximū sicut seip̄m: nō enim diligit iniuriantē cohercēdo: nec iniuriatū defendēdo: vñ si quilibet teneret aliū defendere simpliciter: tunc p̄ defensione pecuniā recipiens teneret illam restituere qd̄ non est verū: vt. ff. qd̄ metus cā. l. metū. §. sed licz. qd̄ tñ sane intelligit si sibi defendēdo piculū aliqd̄ imineret: nā si sine p̄prio piculo facere posset: tūc ad hoc obligaret ex charitate fraterna et peccaret mortalit̄ nō faciēs

quia tunc crudelis iudicaret: sicut a simili ponunt in argumentū exempla diuersa. xx/ iij. q. iij. c. ipsa pietas. Pretermittēs igitur defensionē proximorum ad quā dō obligat⁹ erat ex sola charitate fratna: licet peccatus incurrat: tū illa p̄missio ad restitutionē nō obligat: ad quā tñ tenet si ad hoc p̄stritus erat ex officio: si tamē aliū defendere potuit sine reipublice dispēdio v̄l pprio periculo. In cui⁹ etiā argumētū nō defēdēs clericū ne pcutiat cū h̄ ad eius officium p̄tineat in canonē icidit: vt extra de sen. ex. c. quāte: vbi plane de hoc: p̄sertim ī glo. q̄ la tius hūc casū p̄sequit. Deniq; queri pōt generalit̄ q̄tū ad iudices vtriusq; stat⁹ tā ecclesiastici q̄ secularis: vtz iudex iniuste iudicās teneat insolidū illi p̄tra quē sentētiā iniuste tulit. Ad hoc dicēdū h̄ Jo. an. c. cū eterni: in glo. sup verbo p̄dēnam⁹: de sen. r̄ re iudi. li. vj. q̄ si p̄ cupiditatē odium amorē v̄l fauorē iniuste iudicauit: r̄ causa ciuilis est: tenet ad restitutionē dāni qd̄ ex hoc euenit alteri: r̄ vltra hoc punit in tri plo q̄tū damnificauit. Si vero cā crimīalis est nō tātū tenet ad restituēdū dāni a se illatū: sed etiā illius bona sunt p̄fiscāda vel publicanda: vt in auē. vt litigantes ex ordine litis iurēt. h̄ si dō aut. Si p̄inde iudex p̄ ignorantia iniuste iudicauit: nec fuit ignorantia crassa: tūc nō tenet insolidū h̄ tñ arbitrio iudicis punit ex quasi delicto: vt. ff. de vari. r̄ exordi. cogni. l. fi. r̄ in sti. de obli. q̄ ex quasi deli. nas. in p̄nci. Si autē p̄ metū cadentē in p̄stantē v̄l iniuste iudicat: tūc tñ mortalit̄ peccat: sed ad restitutionē nō obligat nisi tpe accepti officij dubitasset de hoc metu tūc em̄ tenet p̄tiale fm̄ Baldū. C. de pena iudi. ma. iudi. l. fi. na. Si p̄inde iudex imprudētia v̄l ignorantia crassa tulit iniquā sentētiā: vt qz sentiebat se imperitū: r̄ tñ de iudicio se intromisit: vel qz sufficiens erat quo ad scientiam si voluisset libros reuoluere r̄ studere sed ex negligentia omisit r̄ sic in iudicio deuiauit Tūc fm̄ Donaldū tenet ad totū inesse illi qui ex tali sentētia lesus est: nisi posset illū inducere pro quo tulit sentētiā ad plenā satisfactionē lesio faciendā: vt. C. de pena iudi. ma. iudi. l. vlti. r̄ fm̄ leges multas alias penas sustinere deberet: mit t⁹ tñ agendū est cū ignorantib⁹ r̄ negligentib⁹ q̄ cū dolo agentib⁹: verūtamē q̄busdā hec du ra vident q̄tū ad iudices delegatos q̄bus delegant cause scient a papa: eo q̄ reputā

tur boni viri licet iuris vt frequēter ignari: nō em̄ videt q̄ isti teneant si ferunt iniquā sententiā: dūmodo tñ hoc faciāt bona fide r̄ de p̄silio perito: al̄s em̄ bene teneant si in requirēdo p̄siliū fuerint negligētes aut culpabiles. Similit̄ etiā quicunq; iudex si per imprudentiā assessoris male iudicauit ignorant̄ erit excusatus: si tñ assessor ille crederet ab omnibus iustus r̄ peritus: r̄ ipse assessor tenet insolidū: qz culpa illius fuit qui vt iudicē informet p̄pter scientiā p̄cipue eligi debet: vt. ff. q̄ dō iuris. l. ij. Idem Hosti. Secūdo queri pōt vtrū iudex pecuniā recipiēs vt iudicet v̄l nō iudicet teneat ad restitutionē: p̄sertim cū ex officio sibi credito incubat iudicare. Ad h̄ dicendū fm̄ Donald. q̄ ex q̄ iudex ex officio sibi credito iudicare tenet r̄ bene r̄ gratis ideo recipiēs pecuniā vt simpliciter iudicet vel vt bene iudicet obligat ad restitutionē illi a quo accepit: qz turpiter accepit r̄ crimen concussionis comisit: licet alter nō turpiter dedit. Crimē autē concussionis est cū dō in officio p̄stitur⁹ extorquet aliqd̄ a sibi dicit p̄ metū: aut qñ nō vult facere qd̄ tenetur nisi data pecunia. Aut cū dō officialis vltra stipendiā sibi p̄stituta extorquet: cōtra illud euangelicū: neminē cōcutiatis s̄ estote cōtenti stipendijs vestris: vel etiam cū dō accusat vel p̄pter pecuniā ab accusatione desistit aut p̄p̄tentiā: r̄ oēs p̄dicti tenet ad restitutionē ei q̄ dedit: si n̄ turpiter dedit tē em̄ dāda ess̄ illi ī cui⁹ iurīā data fuerit de q̄ p̄cussioe pla habent. j. q. j. circa finē. c. iubem⁹: cū. c. sequē. r̄ in glosa.

Preterea si iudex pecuniā accepit vt nō iudicaret: tenet nō solū ad restitutionē: n̄ qd̄ illi q̄ dedit in alteri⁹ iniuriā: sed illi in cuius iniuriā data est: verū etiā tenet ad omne interesse: vnde. xiiij. q. v. c. non sanez subdit: nō ideo debet iudex v̄dere iustuz iudiciū: aut testis verū testimoniū: qz vendit aduocatus iustū patrociniū: r̄ iuris peritus iustū cōsiliū: illi em̄ in v̄trāq; p̄te ad examē adhibent: isti ex vna pte p̄sistūt cū aut iudicia r̄ testimonia q̄ nec iusta nec vera vendēda sunt iniq̄ r̄ falsa vendunt: multo sceleratius vtiq; pecunia sumitur: quia scelerate etiā q̄uis a volentibus datur. Et in glo. Si proinde recepit pecuniā vt inique iudicaret: restituere pariformiter obligatur illi in cuius iniuriā accepit vel saltem dari debet pauperibus: qz si inique tulit sententiā: tenetur ad omne dā

num iniuriam passo: nisi cogat illū ad plenam restitutionem pro quo tam iniquā tulit sententiam: concor. etiam Alex. de hal. in. iij. parte in tractatu iudicialiū precepto rū. Hinc Sco. sic exponit istud peccatū: non obstans. s. non faciendo restitui ablatum: cū sibi ex officio competit. Deniq; fm Jo. de pla. Index obmittens condemnationem expensarum tenetur de proprio easdem refundere parti lese: quod sane tamē intelligendū est: si fuerint petite: nam alii sunt in pari causa negligentie: scilicet partis non petentis: et iudicis nō cōdēnant. Ad laudē dei.

manifest
De nono peccato alieno quod est non manifestare: et qualiter in multis casibus obligat ad restitutionem:

Sermo LVI

Non furtus facies

Non furtus facies. Exo. xx. Nonū peccatū alienū est non manifestare peccatū maleficiū aut quodcūq; aliud post factū: cū tamen ratio dicat esse necessario manifestā dū: sicut occultare vel mutuū se p̄bere p̄tinet ad id quod est futurū v̄l p̄sens: id est ante factū vel in facto. Ille namq; p̄prie non manifestat qui sciens vbi sit res furata nō indicat etiam interrogatus: vnde dicit Hiero. sup parabolis: et habet extra de furt. c. q̄ cū fure partit occidit animā suā: nō fur solē sed ille reus tenetur qui cōsci⁹ furi quē te possessore nō indicat: ex quo patet q̄ peccat mortaliter: nō tñ tenet ad restitutionem scdm Tho. et Alricū: nisi ad hoc manifestā dū ex officio teneat: vel nisi res furtiva in domo sua vel etiā in aliena suo tñ consilio vel auxilio fuerit occultata: quia tñ efficaciter cooperat furi. Verū tamē fm Scotuz cū quis requisitus fuerit in iudicio sententiā aliter vbi res furto sublata est vel alie in iuste detenta vt posset restitui vero dño: et tñ veritatē dicēdo nō imineret sibi periculū status vel persone: talis iniquā nō manifestādo tenet ad omne dānū quod exinde lesus p̄sequit: vnde. xj. q. iij. c. quisq; subditur: vterq; re⁹ ē et qui veritatē occultat et q̄ mendaciū dicit qz et ille prodesse nō vult et iste nocere desiderat. Ex quibus patz q̄ in iudicio negans perhibere testimoniū in alterius detrimentū: eidē ad restitutionē pessimi damni obligatus est. In cuius argu-

mentū fm Baldū. l. de epi. et cleri. in. l. p̄ byteri. Nō solū falsus testis est ille q̄ loquitur falsū: sed q̄ et veritatē nouit et tacet cum interrogat: quod optime p̄bat in textu p̄dicte legis. Hic primo generalit̄ q̄ri p̄t de testibus: vtrū nō volētes manifestare veritatē p̄pter quod aliq̄ dānū incurrūt iniuste teneant eisdē ad faciendā plenariā restitutionē. Ad h̄ dicendū fm Richar. q̄ si interrogati a iudice v̄l ab alio ad quē p̄tinet veritatē scitā nō manifestāt: cū tñ sine periculo possint r̄ndere veritatē tenent insolidū. Et in hoc p̄cordat dictū. c. qui cū fure. Quod si h̄ fecerūt corrupti p̄cio tenent etiā illud restituere: nō illi q̄ dedit sed illi in cuius iniuriā datū est ar. xiiij. q. v. c. nō sane. Idē em̄ esse iudicat in hac pte dare falsū testimoniū et nō manifestare vex: vt in di. c. q̄s q̄s. Ad h̄ facit quod ait Origenē sup Leuitic. Si q̄s inq̄t ea q̄ videt in p̄ximi sui delicto non indicat vel in testimoniū vocat nō q̄ vera sunt dicit: peccatum quod cōmisit ille q̄ celat ip̄e suscipiet: vnde ad p̄seruandā et manifestandā in testimonio veritatē iōffensus affectus testiū requirit. Dicit em̄ Amb. i. epi stola quadā. Duobus aut trib⁹ testib⁹ stat om̄e verbū: sed illis testibus q̄ ante hester nū aut nudius tertius nō fuerūt inimici: ne irati nocere cupiāt: ne lesi vlcisci se velint: inoffensus sc̄ḡ affectus testiū querit: h̄ ille. Secūdo queri p̄t vtrū peccet q̄s accipiendo pecuniā vt indicet ea p̄pter q̄ p̄ximus iniuste dānū pateret nisi manifestaret. p̄sertim cū ad revelationē in tali casu simpliciter obliget ex frat̄na charitate. Ad hoc r̄ndet Anthoni⁹ de butrio q̄ de iure quidē ciuili aliq̄d recipe p̄t: secus tñ est de iure canonico. Scdm vtrūq; tñ ius indicatiōe facta recipe licet p̄ciū gratis oblatū. Verū tamē Alex. de hal. materiā h̄c latius p̄sequēs in. iij. pte summe in tractatu iudicialiū preceptoz dicit q̄ aliud est accipere munus p̄ testificatiōe vel manifestatiōe veritatis: et aliud est p̄cipere sumptos necessarios. Primū em̄ nephas est et priuatio veritatis: si ergo recipit mun⁹ p̄ vero testimonio ferēdo tenet illud restituere danti: q̄a dicit Richar. in. iij. di. xv. q̄ testib⁹ nō licet v̄dere testimoniū: eo q̄ qlibet interrogatus p̄ loco et tpe tenet testimoniū p̄hibere veritati: alii em̄ simoniac⁹ est si recipit aliq̄d p̄ veritate dicēda. Quod tñ Alex. de hal. dicit eē vex dūtaxat qñ q̄s testimoniū fert p̄ pecunia in causis eccliaſticis et a p̄sonis ec-

deſtaſtic? In alijs aut graue ē pctm̄. Si x̄o
 recipit mun? p̄ falso testimonio: tenet illi i
 cuius iniuriā recepit: et inſup tenet ad om̄e
 intereſſe p̄ti leſe: vt eſt de teſti. c. ſi in glo.
 ſup x̄bo dederūt: qđ intelligēdū eſt ſane:
 qñ. ſ. dedit p̄ ferēdo falſū teſtimōio: ſec? au
 tē ſi nō dedit eo aīo vt teſtē corūperet ſz vt
 ſibi iuſticia obſeruareſ. ar. xiiij. q. v. c. non
 ſane: et eſt de ſimonia. c. dilectus: vbi plane
 de b̄. Et idē dicēdū eſt de iudice: vt in di. c.
 nō ſane. Scdm̄ aut. i. ſup? neceſſarios ſu
 mere licitū eſt: qz nemo tenet p̄prijs ſtipen
 dijs militare: et ideo p̄ quos fuerint poſtu
 lati ſumptus cōpetētes miniſtrent: etiā ſi i
 pecuniaria cauſa ſint teſtes ab alia pte p̄du
 cēdi ſup? dico in eūdo ſtādo et redeūdo: vt
 C. de teſtib? .l. qm̄: et p̄tz de reſcrip. li. vj. c.
 ſtatutū: vbi d̄r. ſ. ſi. q. nullus p̄ ferēdo teſti
 monio fraudulē p̄curet a iudice aliu vo
 cari: niſi cā req̄rat: et tūc nō niſi a p̄ducēte
 vocatis p̄ teſtimonio ferēdo cōpetētes ex
 penſas miniſtrari faciat q̄s fecerūt venien
 do ſtādo et redeūdo: h̄ ibi: imo nedū ſup?
 ſz etiā mercedē dierū q̄bus ſtetit occupat?
 p̄ reddēdo teſtimonio et amiſit opas ſuas
 d̄z recipe: vt notat Jacob? butrigari? .C.
 de teſti. in. l. ſi qñ: vbi d̄r nō oportet p̄ alie
 nis comodis ſuas inuenire difficultates:
 et no. glo. in di. ſ. ſi. dicens qz iudex et teſtis
 nec lucrū nec dāna ex officijs ad q̄ vocant̄
 ſentire debēt. Ceterū nō minus obligāt in
 ſolidū q̄ nō manifeſtāt lras occultatas aut
 lras falſificatas: aut etiā poſt ſolutionē in
 fraudē reſeruatas: vt ſuo tpe ip̄i v̄l poſteri
 eoꝝ ſemel ſoluta repetere valeāt. Tertio
 q̄ri pōt de teſtimonio p̄ſciētie qđ dat in cō
 feſſiōe: vtrū. ſ. p̄feſſionē ſuā in pte tñ māi
 feſtans v̄l ſaltē diuidēs et diuerſis diuerſa
 p̄fitēs teneat ad reſiterandā p̄feſſionē: eti
 am poſito caſu qz habeat plures p̄prios ſa
 cerdotes: p̄ſertim cū d̄r eſt de pe. et re. om̄is
 vtriuſqz ſexus fidelis poſtq̄ ad annos di
 ſcretiōis p̄uenerit oīa ſua peccata ſaltes ſe
 mel in anno fideliter cōfiteat p̄prio ſacer
 doti et inunctā penitētiā p̄ virib? p̄prij
 ſtudeat adimplere. Ad h̄ rñdet Tho. i. liij.
 di. xvij. qz in medicina corporali oportz qz
 medicus nō ſolū vnū morbū ſtra quē me
 dicinā dare debet agnoſcat: ſed vniuerſal
 ter totā habitudinē ip̄i infirmi: eo qz vn?
 morbus ex adiūctione alterius aggrauat̄
 et medicina que vni morbo cōpeteret alteri
 nocuentū p̄ſtaret. Et ſimilit̄ eſt in pecca
 tis: qz vnū aggrauat̄ ex adiūctiōe alteri? :

et illō qđ vni pctō eēt p̄ueniēs medicina al
 teri p̄beret incētū cū qñqz aliq̄s p̄trarijs
 peccatis iſectus ſit: ſic Greg. i. paſtorali do
 cet. Et ideo de neceſſitate p̄feſſiōis ē qz hō oīa
 pctā p̄fiteat q̄ in memoria h̄z: qđ ſi nō facit
 nō eſt p̄feſſio ſz p̄feſſiōis ſimulatio. Et licz
 ſacerdos nō poſſit de oīb? abſoluere tñ te
 net ſibi oīa p̄fiteri vt quātitatē toti? culpe
 agnoſcat: et de illis a q̄bus abſoluere nō po
 teſt ad ſuperiorē remittat. Concoꝝ. Mein?
 boye. in dicto. c. om̄is: dicens qz nō licz con
 feſſionē diuidere vt in fraudē v̄l p̄ verecū
 diā p̄fiteat diuerſa diuerſis ita qz p̄tē cui
 bet p̄fiteat: ſicut qđā faciūt p̄p̄ verecun
 diā p̄ſiderādo maximā cōgeriē peccatorū
 ab ip̄is cōmiſſoꝝ: qđ cauēdū eſt: vt p̄tz de
 pe. di. v. c. j. vbi ſubdit̄. Cautus ſit p̄fitēs
 ne verecūdiā duct? diuidat ap̄d ſe p̄feſſio
 nē vt diuerſa velit diuerſis ſacerdotib? ma
 niſtare: quidā em̄ vni celāt q̄ alijs manī
 feſtāda p̄ſeruāt: qđ eſt ſe laudare et hypo
 criſim tēdere et ſemp venia carere ad quam
 p̄ fruſtra putat p̄uenire. Si vero non omit
 tit aliqđ peccatū in fraudē vel p̄pter vere
 cundia: ſz qz p̄tūc nō habuit in memoria et
 recordat̄ poſtea: ſufficit qz h̄ peccatū dicat
 explicite: alia aut iā p̄feſſa in generali ſolū
 vt dicēdo qz cū alia multa p̄fiteret h̄ obli
 tus fuerit. Et licet p̄uentēs eēt vt vni ſcili
 cet cui alia p̄feſſus ē etiā pctm̄ oblitū p̄fite
 ret ſi cōmode poſſit haberi nec aliō obelz
 incōuentēs: tñ h̄ nō eſt de neceſſitate: qz prio
 ri p̄feſſus ē oīa q̄ p̄tūc occurrebāt memo
 rie. Nec etiā pctā ſic ſemel p̄feſſa fide bona
 necē ē denuo p̄fiteri ſz Mein. boye. vbi. ſ.
 et ſm̄ Doſti. Uñ de pe. di. j. c. lauāt lachry
 me. ſ. nō ita: ſubdit̄. Nec ē necē vt q̄ ſemel
 ſacerdoti p̄feſſi fuerim? denuo p̄fiteamur:
 ſz lingua cordis nō carnis ap̄d noſtrū iudi
 cē iugit̄ p̄fiteri debem?. Ex q̄b? om̄ib? p̄tz
 qz qui ſciēt obmittit pctm̄ aliqđ in p̄feſſi
 one qđ tñ eſt p̄fitēdū de neceſſitate: nō ſolū ab
 ſolutiōez et indulgētiā pctōꝝ nō p̄ſed̄ ſz etiā
 tā fictē p̄fitēdo mortalit̄ peccare iudicat̄.
 Cōmittit em̄ mēdaciū p̄nitioſū ſtra ſalutē
 p̄p̄riā qđ ē mortale peccatū: qz om̄e mēda
 ciū p̄nitioſū qđ cōtrariat̄ charitati dei vel
 pximi v̄l etiā p̄prie ſaluti mortale eſt pctm̄
 De quo Sap. j. De quod mēditur occidit
 animam: nimirum: quia tale mendacium
 opponit̄ veritati: charitati et anime p̄prie
 ſaluti: inſup poſitus in loco rei committit
 fraudem dolofam et ſimulationē dānoſā:
 contra confeſſorē ſedentē in loco iudic̄ et

ni cui merito dicitur *Eccl. xxxvij. O p̄sūptio ne quissima vnde causata es cooperire aridā maliciā ⁊ dolositatē illi⁹ scz p̄ hypocrisim ⁊ simulationē: est em̄ p̄sumptio neq̄ cōtra p̄fessorē: nequior ⁊ tra deū: nequissima ve ro ⁊ tra semetipsū: p̄fessorē decipit: deū irri det: ⁊ seipm̄ execrabilius dānat. Quid si q̄ ritur q̄ sunt illa peccata necessario p̄fitēda dicēdū s̄m glo. in di. c. om̄is vtriusq̄ sex⁹: qz om̄ia peccata mortalia: al̄s nō eēt fru ctuosa: penitētia nō aut̄ venialia: qz tollun tur p̄ orationē dñicā: vt de p̄itētia: di. iij. c. de quottidianis breuib⁹ leuib⁹q̄ pec catis sine q̄bus hec vita non ducit quotti diana oratio fidelīū satisfaciāt: eoz em̄ est dicere *Pater noster ⁊c.* Quidam tñ aplm̄ imitātes in venialib⁹ ponūt tres grad⁹ q̄s aplm̄ vocat lignū: fenū: stipulā: p̄ lignum igitur intelligunt maiora venialia que sunt nimis inueterata vel in cōsuetudinē dedu cta: ⁊ ista p̄fiteri debēt si copia sacerdotis habeat ⁊ hoc p̄pter periculū peccati mor talis eo q̄ p̄ frequētē lapsū in aliq̄o venia le quis dispōit ad mortale: ⁊ hoc fit ex cō placētia peccati ⁊ p̄tēptu dei: vñ dicit *Au gus. q̄ nullū peccatū est adeo veniale q̄ si fiat mortale si placet: scz intantū q̄ etiam si q̄s sciret esse mortale nō tñ dimitteret p̄pe trare: p̄ fenū vō intelligūt minora q̄ p̄fitē da sunt saltē in genere: p̄ stipula aut̄ intelli gunt minima venialia q̄ p̄sistunt in sola co gitatiōe nec pueniūt ad p̄sensū q̄ p̄t in ge nere p̄fiteri v̄l nō p̄fiteri sed delent̄ multis modis: de q̄bus p̄p̄ie intelligit̄ dictū. c. de quottidianis: vbi subdit̄ q̄ hec oratio scz *Pater noster: minima pctā quottidiana de let.* Porro de cōfessore de facto absoluēte q̄ de iure nō potuit: habet̄. s̄. in vij. pctō alieno. Quarto q̄ri pōt de testimōio me dicoz q̄ nō manifestāt infirmis infirmita tes suas corporales frequēt̄ accidere p̄pter egritudines spūales: vt sic ad medicinam spūalē animaz inducāt: vtrū scz obligant̄ illis v̄l saltez deo in iudicio animaz. Ad h̄ dicendū q̄ extra de pe. ⁊ re. c. cū infirmitas: p̄ceptū est medicis q̄ cū ad infirmos vene rint eos añ oīa moneant ⁊ iducāt vt medi cos aduocēt aīaz: qz nōnūq̄ ex pctō p̄uēit corporal infirmitas: dicēte dño languido quē sanauerat: vade ⁊ amplī⁹ no. pe. ne de te. tibi ali. p̄tingat: vt sic postq̄ fuerit infir mo de spūali salute p̄uisum: ad corpo ralis medicine remediū salubrius p̄cedat̄ cū cessante causa cessat ⁊ effectus: vnde s̄m**

*Hosti. ex q̄ dicit in textu: p̄cipim⁹: ideo tras gressoz peccat mortalit̄. Et addit̄ in textu q̄ causa huius institutiōis ē: qz infirmatur aliquis ⁊ dicit̄ ei a medico vt de salute aīe di sponat cadit in desperationē ⁊ facilius mor tis periculū incurrit: vnde p̄hibet̄ in h̄. c. j. ne medici infirmos in suā curā recipiant nisi p̄aus infirmi p̄ medicū anime curauē rint se emēdare: scdo q̄ si medic⁹ fecerit cō tra istā cōstitutiōē excōicet̄ vsq̄ ad satisf actionē p̄dignā: tertio q̄ cū aīa sit multo p̄ciosior corpore nullus medic⁹ egroto sua deat q̄ in periculū anime deducat: et hoc sub it̄minatōe anathematis: verūtamē tales medici maxime obligant̄ in iudicio anime qui per certa signa mortē vicinā for midantes: egrosq̄ affectata dissimulatiōe dispositionē domus sue rerūq̄ suaz ac ma xime salutē animaz postergātes: nō enūci ant illis periculū vite ac certitudinē mort̄ vt sic maturius p̄p̄ie salutē p̄uideant: his em̄ nō incōgrue dici pōt illud *Ezechiel. iij. Fili hominis speculatozē dedi te domui isrl. ⁊c. in cuius argumētū misit dñs Esaiasz ad Ezechia egrotantē vt illi diceret: dispone domui tue quia morieris tu ⁊ non viues.**

Quinto queri pōt vtrū sciēs ⁊ nō man festans impedimentū q̄d cunq̄ inē ⁊ trabē tes matrimonū obliget̄ in iudicio anime. Ad hoc dicēdū q̄ *Inno. iij. in p̄clio gene rali: vt patet extra de clādes. despon. c. cuz inibitio: penit⁹ p̄hibet occulta cōiugia q̄ fiūt nō p̄missa denūciatione: precipiens vt nullus sacerdos talibus nuptijs inē esse p̄ sumat: ⁊ generalit̄ statuēs vt cū matrimo nia ⁊ trabēda fuerint in ecclesijs p̄ p̄sbyte ros publice p̄ponant̄ cōpetēti termīo p̄fi nito: vt infra illū q̄ voluerint ⁊ valuerint legitimū ipedimētū opponant: ⁊ ipi p̄sby teri p̄ se nihilomin⁹ inuestigēt vtrū aliq̄o i pedimentū obsistat: si autē aliq̄o rōnabile obiectū fuerit ⁊ tra copulā ⁊ trabēdā: tūc exp̄sse ⁊ tract⁹ inē dicat̄ donec q̄d fieri de beat sup eo manifestis p̄stiterit documēt⁹: q̄ si parochial sacerdos tales p̄iunctiōes p̄hibere p̄tēpserit: v̄l etiā q̄libz regularis q̄ eis inē esse p̄sūpserit p̄ triennū ab officio suspēdat̄: graui⁹ puniēd⁹ si culpe q̄litas po stulauerit: ⁊ his q̄ talit̄ copulari p̄sūpserit etiā in gradu p̄cesso p̄digna penitētia inū gat̄: glo. p̄p̄t̄ p̄tēptū ecclie: vnde super ver bo: qui volūt: dicit glo. q̄ quasi publicum crimen videtur ad quod denuncianduz q̄ libet admittitur: imo quilibet tenet̄ salutē*

erat vbi

e

urdino

denūciare: vt patet extra de cognatiōe spī/
rituali. c. tua nos: vbi sub dīc: q̄ q̄ tractū
in casu phibito sciuerint debēt illud ecclie
denūciare: glo. nota argumētū q̄ denūcia/
ciatio criminū ad oēs spectat ⁊ nō tñ ad p̄
latū: quā denūciationē si p̄mittūt mor/
talit̄ peccāt: p̄sertim cū a pastorib⁹ eccliaz
publice in ecclesijs extigunt ⁊ p̄ticipes fiūt
oīm maloz q̄ exinde sequunt̄. Mirū cū
ecclie pastores h̄ edictū pmulgātes p̄cipi/
unt in virtute obedientie sub pena excom/
municatiōis: vt impedimēta scita denunci/
ent: maxime tñ peccāt q̄ scient̄ in casu phi/
bito ⁊ trahūt nec māifestāt: cū tñ ip̄edimē/
tū legitimū agnoscāt nō matrimonia sed
cestuosa cōnubia damnabiliter excolētes.
Deniq; generalit̄ omnes precīū recipien/
tes aut ⁊ tractus quoscunq; faciētes cū ali/
is de manifestatiōe vel instructiōe debita
cuiuslibet artis mechanice sibi v̄l suis faci/
enda: nisi talē ⁊ tractū v̄l cōpromissū facto
cōplenerint tenent̄ insolidū: dūmodo cō/
promissū ex altera pte debitū sortiat̄ effe/
ctū. Similit̄ ⁊ doctores quarūcunq; facul/
tatū vel artū tenent̄ debitā ostendere fide/
litatē in cōpromissis: sic predicatorēs veri/
tatis ⁊ anī aꝝ rectores ac coadiutores ī s̄/
monib⁹: p̄fessionibus ⁊ cōsimilib⁹: quibus/
cunq; tenent̄ manifestare fidelit̄ viā rectā
iusticie veritatis: ⁊ salutis: nō declinatēs p̄
ce: p̄cio: fauore: odio vel alijs affectib⁹ ior/
dinatis quibuscunq; neq; ad dexterā ne/
q; ad sinistrā: als obligarēt in iudicio ani/
me sūmo iudici de sanguine animaz eoz
q̄ talit̄ decepti fuerint: tenent̄ inq; ip̄is de/
ceptis ad restitutionē damni irrecompensa/
bilis: hīc d̄: Sapīē. vj. Iudiciū durissimū
in his q̄ p̄sunt fiet ⁊ potentes potēter tor/
menta patient̄: qd̄ a nobis auertat ch̄ist⁹
Iesus qui est h̄idici⁹ in sc̄la Amen.

**Cui d̄z fieri restitutio: ⁊ de tri/
plici titulo dominij: scz iusto ⁊ re/
cto: iusto nō recto: ⁊ nec iusto nec
recto: Ser. LVII**

Non furtus facies

n Ero. xx. Tertio p̄ncipalit̄ viden/
dū ē cui debeat fieri restitutio.

a Ad cut⁹ euidētā dīc̄ Sco. in. iij. di. xv.
q̄ restitutio fieri d̄z dānicato si sit possibi/
le: vt si nouit eū ⁊ habeat p̄sentē v̄l habere
pōt: aut si mitti pōt sine maiori icōmodo q̄

illd̄ qd̄ mittēdū est eēt vtile et: ⁊ intelligo
de dānicato v̄l ei⁹ heredib⁹ aut p̄pinq; s
si mortu⁹ ē v̄l absēs: qz p̄sumit̄ lege nature
q̄ magis velit restitutionē fieri p̄pinq; s
suis. In duob⁹ tñ casib⁹ nec sibi nec suis fi/
eri d̄z restitutio. Primo si nescit̄ cui vel eo
mortuo nesciunt̄ p̄pinq; ⁊ tñ d̄z pauperibus
erogari vice illius: qz cui nō pōt tēporalit̄
subueniri reddi d̄z spiritualit̄: qd̄ maxime
fit tribuendo pauperibus q̄ succedūt loco
ch̄isti: ⁊ in hoc fit illi restitutio possibilis.
Secundo si maiores sumptus fierēt in mit/
tēdo q̄ res restituēda valeat. Si vero non
fierent maiores sūptus tñ mitti debēt ex/
pensis iniuste detinētis. ar. ff. de op. lib. l.
opere em̄: qd̄ tñ sic intelligendū est sane: qz
si possessor malefidei in aliū locū se trāstu/
lit q̄ vbi vsuras v̄l maleficiū exercuit: tñ
p̄p̄is sumptib⁹ creditori mittere debet s̄z
hostiē. Si vero creditor vel eius heres se
trāstulit: tñ s̄m Bern. mitti d̄z sumptibus
ipsius debitoris absentis: p̄banf̄ s̄. ff. de
rei ven. l. si res: ⁊ l. si vero: ⁊ in omnib⁹ s̄m
Rodonē. pensande sūt circūstantie. s. q̄n/
titas rei debite: remotio loci: expense q̄ fie/
rent in mittendo: ⁊ pauptas ac diuitie ei⁹
cui fieri debet restitutio: qz tā pua possz cē
sūma rei restituēde: ⁊ tā diues cui fiēda est
q̄ nullo mō p̄ re tā modica velle debet p̄xi/
mū grauare: nec oportet q̄ tñ mittat s̄z re/
currēdū est ad arbitriū boni viri: s̄ Rodo/
nen. Addit etiā Donald⁹ in summa. q̄ re/
stitutio regularit̄ faciēda est spoliatis v̄l
eis nō extātib⁹ eoz heredib⁹ si reperiri pos/
sunt: qd̄ vex est q̄n spoliat⁹ fecit testamētū
Si vero mādauit in testamēto distribui p̄
executores q̄cquid ad ip̄z spectabat de n: o/
bilib⁹ ⁊ debitis tñ executoribus eius re/
stitutio faciēda est p̄ rata ⁊ vxori p̄ rata ac
liberis ei⁹ p̄ rata si ip̄a ⁊ liberi habere de/
beant aliquā p̄tē in reb⁹ testatoris de iure
v̄l ex dispositiōe testatoris: q̄ si nō curauit
facere testamētū tñ restitutio fieri de/
bet heredi ab itestato: nisi talis testator v̄l
heres priuatus eēt iure rehabēdī rem suā
vt in iusto bello aut impiali edicto v̄l ecclie
sastico: puta qz tanq̄ heretic⁹ p̄dēnat⁹ est
simpliciter vel vsq; ad tēpus dominiō rei
sue: tñ eī simpliciter ⁊ vsq; ad tēpus illd̄
solutio talis rei differrī d̄z: vt extra de he/
re. c. excomunicamus. s̄. credētes ⁊ li. vj.
de homi. c. p̄ humani. Ad maiorē tñ eui/
dētā s̄m Bern. de religioe christiana: duo
sūt h̄ p̄ncipalit̄ p̄sideranda. s. titul⁹ quē d̄z

Restitutio

dñs i re sibi vel alteri restituēda: & peccatū
 qđ iterueit i ademptiōe rei possesse iuste.
 Quātū igit ad primū triplex titul⁹ distin/
 gui pōt nā p̄rio qđā i dñio rei titulū habēt
 iustū & rectū: sicut h̄ri solet i reb⁹ iuste acq/
 sitis ab his quibus restitui debent: & tunc
 talis aut est verus dominus aut dispensa/
 tor p̄ncipalis aut heres: si ver⁹ dñs rei tūc
 sibi sp̄ restitui d̄z. l. ij. q. j. c. reintegrāda & fe
 re p̄ totā q̄stionē et h̄ vt dictū est: nisi iusto
 bello vl' edicto ip̄eriali vl' ecclesiastico illa
 re priuaret. Ex h̄ etiā sequit⁹: qđ si fur ingre
 diendo domū meā atq; p̄secut⁹ fugit & pal
 liū suū dimittit rōne sui delicti priuaret iure
 suo quia i dñū alteri⁹ veniebat: et licet h̄
 nō debeā retinere cū possū id pauperibus
 erogare siue fur ē illū agnosca siue non. Si
 tñ dñs rei nō h̄ret sensū et auctoritatē dispē
 sandi res suas. sicut amēs: pupillus: pdt/
 gus & sic de alijs q̄b⁹ fm̄ leges tutor vl' cura
 tor dari debz: tunc nō ē eis restitutō facien/
 da s; tutorib⁹ curatorib⁹ aut his quib⁹ in/
 cūbit agere curam illorū. Si p̄inde dispē
 sator ē p̄ncipalis sicut sūt dispēsatores ho/
 spitaliū ecclesiasticorū bonorū seu altarū pi/
 arū domorū & cōsimiles: tūc talib⁹ eadem
 restitui debēt si adhuc sūt i officio vel eorū
 legitimis successorib⁹. Notā dum tñ fm̄
 Tho. 2. q. lxij. et Alex. lomb. de prelat⁹
 ecclesie: qđ ipsi res ecclesie iuste subripe so/
 lēt trib⁹ modis. Primo qñ rē ecclesie n̄ sibi
 s; alteri deputatā subripiūt: vt si ep̄us sibi
 rem capituli vsurparet: & tūc certū ē qđ ca/
 pitulo restitui debet eā ponendo i manus
 eorū ad quos de iure p̄tinere videt. Secdo
 qñ p̄sona ecclesiastica rē ecclesie sue custo/
 die deputatā in alteri⁹ dominiū trāfferet
 scz sanguinei: amici: meretricē: histrionis
 vl' p̄siliū p̄sonarū: qđ si facit p̄pter fauo/
 rē seculi aut p̄pter peccatū qđ p̄mittit seu
 p̄pter carnalitātē peccat mortaliter. lxxxvj.
 dl. c. donare: et vltra h̄ si p̄p̄riū h; equipol
 lentē rē in vtilitatē ecclesie restituere debz
 & hi qđ taliter acceperūt ad restitutionē ob/
 ligāt: tamē sine scādalo et cū scito dantis
 et h̄ successorī vl' ei⁹ sup̄iori vt veniat i vti/
 litatē ecclesie: et sic liberat ip̄e dans ab obli/
 gatiōe restituēdi: qđ si eā elemosyne & sustē
 tationis nature & hoc i iusta necessitate eis
 tribuit: cū natura sit sustētanda non vicia
 fouēda: nō tenet ad restitutionē: dūmodo
 ac culpīs eorū abstineat. lxxxvj. dl. c. nō sa/
 tis. §. pasce. xij. q. ij. et si illi & c. gloria. Si/
 militē n̄ obligāt ad restitutionē si dederūt

bene meritis & honestis viris qui tā eccle
 seruitium impenderūt defendēdo patre ci/
 niū p̄stando vel elemosynas cōferēdo. xij.
 q. ij. c. quicūq; ecclesiasticis. vbi plane de h̄
 Tercio qñ rem ecclesie subrupit solo animo:
 scz dū incipit animū habere possidēdi rem
 illā vt suā & nō eccle: & tūc sufficit depone/
 re animū possidēdi & retinēdi rē vt suā. Si
 deniq; fuerit heres ver⁹ tūc eidē bona pre
 cedētis dñi restitui debēt: vt e; de resti. spo
 li. fere p̄ totū: qđ si plures sunt heredes tūc
 fm̄ Ray. vnicuiq; restitutio faciēda est fm̄
 p̄portionē sue hereditarie partiōis nisi he
 redes essent instituti in aliquo certo puta
 incentū vl' in domo vl' in agro & sic de alijs
 tūc enī nō debet illis fieri restitutio s; his
 q̄bus testator relinquit dispositionē bono
 rū suorū. Porro si testator legauit om̄ia bo
 na sua pauperibus seu alijs pijs locis: & hoc
 similitē vl' excepta certa quota: tunc sicut
 p̄ virtutē testamenti pauperibus vel illis
 locis acquirēt ius in bonis defuncti: sic eis
 dē acquisitū est ius in his que tali legatori
 de iure debent: & ideo in hoc casu talibus
 eadē restitutio ē faciēda. Secūdo vero p̄n/
 cipalitē qui habēt in dominio rei titulū iu/
 stum sed nō rectū: sicut p̄tingit in vsurario
 qđ intantū sup̄ acquisitā vsurā titulū veruz
 habet: in q̄tū ei volūtarie volūtate tñ coa/
 cta res est exhibitā: sed propterea nō habz
 rectū: qđ satisfacere obligat. Pro qđ scie/
 dū qđ si res aliqua dono vel quocunq; alio
 mō lucratiuo fuit habita ab vsurario de qđ
 p̄stat qđ q̄cqd habet est de vsuris & qđ totuz
 est necessariū ad soluēdū: tūc distinguēdū
 est: aut em̄ illud ab eodē habitū ē qñ potēt
 erat satisfacere: licet post impotens fact⁹ sit
 & tunc iste nō tenetur restituere: qđ cū vsu/
 rarius dedit ver⁹ dñs erat & sine ip̄a re sa/
 tisfacere poterat: ac p̄ hoc recipiēs non de/
 dit illi cām efficacē ad nō restituēdum: & si
 post impotēs fact⁹ est h̄ nō est ex culpa reci/
 pientis: at idē dicendū est de dotib⁹ p̄stitis
 filiabus & similibus. Si tñ tpe datiōis vsu/
 rari⁹ erat ipotēs ad soluēdū: tūc recipiens
 tenet ad restitutionē quā facere debet vsu/
 rario: nisi p̄ indicē res essent restitutiōi iaz
 sētērialitē iudicate. Licet qđā dicāt qđ si res
 talis p̄ vsurā habita adhuc extat eadē spe/
 cie ac numero apd̄ receptorē qđ tūc nō de/
 bet reddi vsurario sed illi a qđ p̄ vsuras ex/
 tor: sit: cui⁹ opiniōis sūt qđ tenēt qđ in vsura
 dominiū nō trāfferē: nā p̄p̄ triplicē rōnez
 p̄ma sn̄ia videt verior. P̄rio rōne volūta

rij: nã qđ in vsura recipit̃ vltra sortẽ nõ est simplicit̃ violentũ nec p vim factã dño rei nec etiã omnino volũtariũ sed ẽ volũtariũ mixtũ: sic aut̃ nõ est in furto ⁊ rapina: quia ibidẽ accipit̃ ptra volũtatẽ dñi: pp̃ qđ in re poli equo furat̃ est idẽ numero restituẽdus ad q̃scũq; puenerit mañ: nõ sic est de equo p vsurã habito: qz sufficit q; fiat p̃cij restitutio. Secũdo rone mutui qđ cõcurrit in tractu vsure: hinc sicut in mutuo nõ est necesse q; mutuãti reddant̃ eadẽ numero s; q; reddat̃ equalẽs: sic etiã videt̃ eẽ i excre scentia que rone mutui cõtigere solet. Ter tio rone experimẽti: qz si is a q; p vsurã vsura ri rẽ habuit eã sibi re acciperet auctorita / te ppria tanq; fur siue raptor: puniret̃: qđ nõ fieret si rei dominiũ in vsura nõ trãssere tur. Qđ si obijcit̃ si vsurario facta fuerit ta lis restitutio nunq; forsitan restituẽt eã sed forte dabit alijs ad vsurã: ⁊ sic soluẽs dam nificabit̃ ⁊ vsurario quedã actio delinqn / di dabit̃: sicq; sequit̃ ex hoc duplex malũ: ecõtra si facta fuerit eidẽ restitutio qui sol uit vsurã duplex bonũ. exinde sequit̃: pri / mũ qz vsurarius erit ab illa restitutioẽ libe ratus: secũdũ qz is q; prius vsurario soluit vsuram erit de tali restitutioẽ iustissime re creat̃. Ad hoc dicẽdũ q; si q; p talẽ vsurã satisfaceret ei qui illã soluit ⁊ hoc cũ cõsciẽ tia ⁊ licẽtia vsurarij p̃fati vt a tñ satisfacti / one se no sceret liberatum: vticq; prudẽt̃ ⁊ charitatiue videt̃ agere p vtroq;: si tñ b̃ fieret caute tũc in foro iudiciali posset vsu rarius ille repetere rẽ illã in casu quo nõ es set soluẽdo vñ nõ potẽs ad restituẽdũ vsu ras: ⁊ sic his soluere cogeret̃: pp̃ qđ vt ta le periculũ euitet̃ talis restituẽs adire de / bet episcopũ q; põt ad satisfaciẽdũ vsurari / os artare vt sic de sua licẽtia ⁊ obedientia qđ habet alteri restituat̃: ⁊ si postea tal re / stituẽs ab vsurario p̃dicto molestaret̃ co / rã iudice seculari: posset ep̃s mãdare q; iu dex secularis de hoc se nullateñ intromit / tat: qz iã fecit negotiũ illud ð foro suo: mã / dãs alteri q; illã restitutionẽ faceret. Qđ si q̃ris vñ tal q; nõ timẽs ab vsurario iterũ cogi talẽ vsurã creditorib; redderet obli / garet̃ b̃ itex restituere dicto vsurario. Di / cẽdũ q; nõ: qz q̃uis eo inuito tñ vtilit̃ cau sã suã gessit ⁊ etiã sine sui ratihabitioẽ vsu rariõ absolutõ ẽ de illa q̃ntitate vsure: lz ñ sit absolutus a culpa donec de pctõ p̃terat̃. Letex q; dicta sũt de vsurario quo ad titu / lã eodẽ mō sũt itelligẽda de quocũq; q; fm

humana iura rōnabilis edita iustũ tituluẽ dominiĩ habet in reb; licet nõ rectũ: verbi gratia. Quidã cuiõ domõ qđã est s; rectã rationẽ q; illa molestaf in iudicio ab alio q; p̃tẽdit se ius habere sup illã: tandẽ verus dñs in p̃bationib; deficit: ⁊ molestã sen / tentialit̃ in iudicio domũ recipit: demũ lo cat eadẽ domõ: tertio qui de hoc veritateẽ nouit: tunc ille tertius de p̃stione tenet re / spõdere illi q; iusto titulo licet nõ recto pos sidet illã: licet fm rectã p̃scientiã sciat mo / lestãtẽ p̃dictũ obligari ad restitutionẽ tam pensioẽ q; domõ: ⁊ de p̃silib; idẽ ẽ iudiciũ: b̃ ẽ s̃etẽtia Inno. extra de elec. in. c. q; sicut

Tertio deniq; p̃ncipalit̃ qđã i dominio rei nec habet iustũ tituluẽ nec rectũ: eo q; in illos nõ trãssert̃ dominiũ: sic sũt raptores fures: simoniaci ⁊ p̃siles q; nullo iure iustũ dominiĩ tituluẽ nec rectũ p̃sequunt̃: ⁊ ideo res a p̃dictis habite nõ sũt eis restituẽde s; veris illar; dñis q; erãt: excep̃ta simonia de q; videbit̃ in fmõe sequẽti: vñ fm q;sdaz excepta dicta simonia cuiusq; p̃dictor; scz furi: raptor; vñ similibus homo restitu / erit minime liberatus est: quia ad quascũ / q; manus: furta vel rapina peruenerint s̃ẽ / per obligant̃ ad restituẽdũ vero domino si nouerint illũ: sin autẽ tunc restituẽdus est furi vel raptor; vt ipse restituat: verũta men si vero domio restituere disponit hoc faciat per personam religiosam aut aliam fidelem suppresso nomine furis vel rapto / ris: cum fama potior sit q; terrena substan tia. Ad laudẽ dei.

Qui debeant restitui ea que sũt cũ culpa data vel accepta seu da / ta ⁊ accepta simul: Ser. LVIII

Non furtum facies:

n Exo. xx. Niso de p̃sideratiõẽ tri / plicis tituli in restitutione debiti facienda. Jam p̃sequẽdũ est scõm: scz de p̃sideratiõẽ pcti quod interuenire põt i de bito restituẽdo. Pro quo sciẽdũ scõz Alex. de hal. q; res q; est restituioẽ subno / xia: ab alio plerũq; turpiter ac male accipi tur tripliciter: aut cum culpa accipientis ⁊ non dantis: aut cum culpa dantis ⁊ nõ ac / cipientis: aut cuz culpa vtriusq;: ⁊ hoc no / tat textus. ff. de cõditi. ob tur. causam. l. j.

Primo nanq; res restituẽda quando / q; suscipitur cum culpa accipientis ⁊ nõ dã / tis: sic patet in rapia: furto: vsura ⁊c. ⁊ tũc

Restitu

A

res restitui debet illi cuius fuit qz nō amī /
 sit dominiū suū: vñ. xliij. q. v. c. nō sane: s̄ /
 dif in fi. Qui vō p̄tra ius humane socie /
 tatis: furtis: rapinis: calūnijs: oppressiōi /
 bus aliq̄ abstulerūt: reddēda potius q̄ do /
 nāda cēsem⁹. Zachel publicani exemplo: /
 q̄ scz dixit Lu. xix. Si quē defraudauī red /
 do quadruplū: et qz multipharie res accipi /
 pōt cū culpa et turpitudīe accipiētis respe /
 ctu dantis: nec semp teneat accipiēs danti /
 restituere: ideo ponamus h̄ exēpli grā ca /
 sus duos. Primus est de illo q̄ mutuauit nū /
 mos alteri cū pacto q̄ alter ire teneat ad su /
 am molendinā vel ad fractoriū suū fornuz /
 aut scolas aut suas emere mercimonias: et /
 sic de alijs: vel etiā eo pacto solutionē de /
 biti expectat ac alias nō mutualet vl̄ expe /
 ctaret: talis em̄ fm̄ docto. vsurā cōmittit li /
 cet aliter ex hoc nullū detrimentū habuit: /
 ratio huius est: iste cōmoduz ex hoc susce /
 pit et utilitatē que pecunia estimari potest: /
 habent em̄ predicta ex hoc maiorē p̄cursuz /
 creditū et sequelā que p̄nt et debēt estimari /
 pecunia iudicio boni viri: s̄ sentit Jo. an. /
 in regula iuris: pctm̄: li. vj. nō tñ debz talis /
 vsura restitui alteri debitori si nulluz ex h̄ /
 detrimentū sustinuit. Qz si queris cui er /
 go debeat restitui. Dicendū q̄ erogari de /
 bet pauperib⁹: cui⁹ ratio est: quia qui iuit /
 ad alterius p̄strinā nō sustinuit aliq̄ de /
 trimentū nec p̄tulit suo creditori aliq̄ lu /
 crū intuitu mutui qd̄ nō antea p̄tulisset ei /
 dē vel alteri eūdo ad p̄strinā: et ideo nō po /
 test se putare fuisse grauātū ac p̄sequens /
 nihil restat illi restituendū. Mutuās autē /
 vel solutionē progās: aliq̄d ap̄ciabile co /
 modū rōne mutui p̄secut⁹ est: qd̄ tñ retine /
 re nō pōt. Hinc in causas p̄as h̄ ipm̄ dispē /
 sandū est. Secundus vero casus ē de vsu /
 rario mentali. Pro quo sciēdū q̄ is q̄ mu /
 tuū dedit principalit̄ p̄p̄t lucrum aliq̄d vl̄ /
 do nū licz minime deductū in pactū: nec q̄ /
 de m̄ explicite nec implicite mētalē vsuram /
 cōmisit: vt extra de vsur. in. c. cōsuluit: vbi /
 de hoc casu papa Urban⁹. iij. cōsuluit vt p̄ /
 sit vsura: r̄ndet q̄ sic: vt ex euāgelio Luce /
 Manifeste cognoscis in quo d̄r: date mutu /
 um nihil inde sperātes. Mmōi homīes pro /
 intētiōe lucri quā habēt cū om̄is vsura et /
 supabundantia phibeat: in lege iudicādi /
 sunt male agere: et ad ea que sic sunt acce /
 pta restituēda in animarū iudicio efficacit̄ /
 inducēdi: s̄ ibi: p̄p̄t qd̄ sic recepta retinere /
 nō pōt: eo q̄ p̄tra dñi legē recepit: nec ille q̄

p̄p̄t mutuū alteri dedit rehabere d̄z: quia /
 volūtarie qd̄ dedit a se abdicauit: s̄ paupi /
 bus est erogādū: vt. xliij. q. v. c. non sane.

Secundo res restituēda qñqz recipit cū /
 culpa et turpitudine dantis s̄ nō accipien /
 tis: sicut qñ q̄s aliq̄d intētiōe mala dedit: /
 quīs accipiēs intētiōe bona recepit. Exem /
 pli grā. Sepe p̄tingit de furib⁹: raptorib⁹: /
 oppressorib⁹: vsurarijs et similib⁹ q̄ ex va /
 nitate vl̄ pompa sc̄li faciūt elemosynas cō /
 stituūt capellas: dotant altaria et filia de i /
 iuste acq̄sitis certa nō restituēdo cert̄: tūc /
 qz datū nō fuit in potestate dantis: qz qd̄ de /
 dit alienū fuit: vl̄ in eo dādi potestatē non /
 habuit: reddēdū est illi q̄ potestatē h̄z i eo /
 qd̄ datū est: vt ptz. xliij. q. v. c. forte cogitat /
 aliq̄s et dicit mlti sūt christiani diuites aua /
 ri: cupidit: nō habeo pctm̄ si suū illis abstu /
 lero et paup̄ibus dederō: vñ em̄ illi nil bo /
 ni agunt mercedem habere potero: s̄ hmōi /
 cogitatio ei diaboli calliditate suggerit: /
 nā si totū tribuit qd̄ abstulerat: addit poti /
 us peccatū q̄ minuat: s̄ ibi: et sūt v̄ba Au /
 gust. in omel. Ratio aut̄ cur dādo pauperi /
 bus addit peccatū est: qz dādo facit se ipo /
 tentē ad reddendū: vñ et dicit̄. c. multi sine /
 peccato putāt esse si alienuz qd̄ inuenerint /
 nō reddāt: et dicūt deus dedit mihi cui ha /
 beo reddere: discāt hoc peccatum eē simile /
 rapine si q̄s inuēta nō reddat: s̄ Hiero. sup /
 Leuit. Si tñ datū illd̄ erat qd̄ ē in potesta /
 te dantis sed dedit ad trahēdū recipientem /
 ad luxuriā heresim vel aliā cām impiā: tūc /
 recipiens illud intētiōe bona ac simplici /
 pōt datū retinere sibi: lz honest⁹ ageret q̄ /
 cognita donādi cā donātī restitueret: p̄ci /
 pue tñ si q̄s aīo puro nihil inde sperās al /
 teri sumā aliquā mutualet: ac postmoduz /
 ab eo cui mutuātū ē aīo simplici donū ali /
 qd̄ liberalit̄ oblatū recipet: tādem cognita /
 dantis itētiōe corrupta d̄z acceptuz restituere: /
 vt ptz. s̄. i fm̄ōe epilogatorio de triplici /
 vsura. Tertio res restituēda qñqz ē acce /
 pta cū culpa et turpitudine vtriusqz. s̄ tā dā /
 tis q̄ recipiēt: et tūc generalit̄ tenēdū ē q̄ /
 nulli ex ip̄ia cā aliq̄d dāti qd̄ ab eo cui da /
 tur licite retineri nō pōt reddi d̄z qd̄ datū ē /
 si ei cui dedit dāt̄ impietas inotescit: cui⁹ rō /
 ē: qz sua impietas eū reddit et on̄dit i disposi /
 tū et idignū ad ip̄z recipiēdū. Cū q̄ recipiēs /
 vt dictū ē illd̄ retinere licite nō p̄t: q̄ris cui /
 tale sit retribuēdū. Ad h̄ dicēdū q̄ aur ta /
 le datū tribuit et accipit sine iniuria aliena /
 vl̄ ecōtra. Si acq̄rit sine aliena iniuria tūc

aliquādo est donātū reddendū: aliquādo
 x̄o paup̄ibus tribuendū: Exempla gr̄a: po
 nam^o aliquos casus ad maiorē euidentia:
 Primo pono q̄ iudex vel assessor certū ha
 bens salariū vendat iustū iudiciū et testis
 verū testimoniū: et sic aliquid dat q̄ dari
 nō debet: sic ostēdit Aug^o. ad Macedoniū
 et habet. xiiij. q. v. in. c. nō sane. vbi subdit
 nō ideo debet iudex vendere iustū iudiciū
 aut testis verū testimoniū: q̄ vendit aduo
 catus iustū patrociniū: et iurispitus iustū
 consiliū. Illi enī inter vtrāq̄ ptē ad examen
 adhibent: isti ex vna pte cōsistūt: quicquid
 igit tales inde recipiūt obligantē restituere:
 q̄ rōne sui delicti amittūt ius acq̄rendi
 dominiū in tali dato: vt ostēdit ibidē Aug.
 et de vi. et hone. cle. c. cū ab omni. vbi pla
 ne de hoc. Sed cui restituendū est: dicendū
 fm̄ Alex. Lomb. q̄ si dedit illa cū intenti
 one bona: vt sc̄z iudex sibi ius et eq̄tatē con
 seruet: tūc ip̄i danti restitui debet: sin autē
 eo aīo vt iudicis affectū corrūpat: tunc licet
 iudex id nō posset retinere: tñ alter nō pōt
 repetere: et ideo distribuendū est paup̄ibus:
 vt p̄z in dicto. c. nō sane. vel pot̄ illi tribu
 endū est in cui^o iniuriā datū est: si ex hoc
 eū iniustū iudiciū datū est. Secūdo pono:
 q̄ q̄s ab accusatis aut incarcerat^o pecuniā
 recipiat: vt anteq̄ sentētia s̄ eos p̄ferat p̄
 eis intercedat: et iudex ad intercedētis p̄ces
 illos liberat: tūc si tales fuerūt innocētēs
 et intercessor erat officialis salariatus: tūc
 nō pōt illā recipere s̄ debet dantib^o restituere.
 Si x̄o salariat^o nō erat: tūc retinere pōt
 dūmō nō esset imoderata summa: et cū hoc
 meret apud deū si fecit motus pietate p̄ce
 ptū illd̄ implēs Proverb. xliij. Erue eos
 q̄ ducunt ad mortē: si tñ culpabiles erāt et
 merito cōdemnādi: tūc intercessor receptā
 pecuniā retinere nō pōt: q̄ culpabiles in
 iuste dederūt et intercessor turpiter accepit
 vñ paup̄ibus est dispētanda peccatōs gra
 uiter intercessor iusticiā p̄pter auariciā im
 pedēs et quodāmodo p̄sequēs. Tertio pono
 q̄ quis accipiat mutuū sub vsuris nō p̄p̄
 necessitatē sed vt luxuriet vel vt magis cū
 mercātijs lucrēt aut p̄pter aliā cām malā:
 vel etiā si ex p̄scia vel hūana verecūdia no
 lentē mutuari sub vsuris: inducat ad mu
 tuandū sub vsuris. Istis oib^o cōcurrētib^o
 vñ aliquo eoz tūc lucrū acceptū de mutuo
 nō d̄z illi restitui s̄ paup̄ibus dispēdari: dū
 mō notū sit mutuū talitē fuisse receptū. Lu
 crū rō est: q̄ tā mutuū recipiēs q̄ tribuēs:

turpitudinē manifestā opati sunt: et iō tri
 buēs lucrum meret amittere: recipiēs x̄o
 mutuū tali mō meret illud nō sibi reddi:
 hinc in pias causas est distribuendū: et de
 silib^o idē est iudiciū. Idē quoq̄ dicendū ē
 de dante aliqd̄ alicui vt faciat testimoniū
 falsum aut vt iniustā cām seu aduocatiōez
 p̄ eo dicat: aut iniustū duellū faciat seu io
 cū vel bellū: nil enī hoz vel cōsiliū licite re
 tinere pōt: nisi p̄pter aliquā cām iustā reti
 neat: puta p̄pter p̄p̄riā pauperiē subleuā
 dā: et hoc de licētia sui cōfessoris: nec tamē
 reddendū est danti sic dictū est: sed paup̄/
 bus ē erogandū: eo q̄ cū vtriusq̄ culpa sit
 datū semp̄q̄ subintelligit q̄ nō sit subse
 cutus effectus iniusticie in iniuriā alteri^o.

Secūdo x̄o res acq̄rit nō solū cū dātis
 et accipientis culpa sed etiā cū iniuria alie
 na: et tūc regularitē tenendū est q̄ quicquid
 iniuriā vel damnū alteri^o dat eidē iniuriā
 passo restitui d̄z tñ diuersimode. Ad cuius
 euidentia sciendū: q̄ aliqd̄ dari pōt tripli
 citer cū alterius iniuria. Primo nāq̄ dari
 pōt cū iniuria vni^o vtputa cū vxor alicui^o
 adulteriū cōmittit p̄pter pecuniā vel alia
 dona: et tūc mulier illa secrete restituere d̄z
 eandē pecuniā vel dona viro suo. Mirum
 cum etiam dotē ex hoc perdat que fm̄ iura
 viro est applicanda: vt patet extra de dote
 post d̄m̄ortium restituenda. c. plerūq̄. vbi
 dicit: Si mulier ob causam fornicatiōis iu
 dicio ecclesie aut p̄p̄ria volūtate a viro re
 cesserit nec recōciliata postea sit eidem: do
 tem vñ dotaliciū repetere nō valebit. Por
 ro si mulier aliqua soluta sciēter pecuniā p̄
 adulterio recipit ab alterius marito: tunc
 talis pecunia restitui debet vxori in cuius
 iniuriā data est. Si inquā tam vir q̄ mul
 ier astricti matrimonio p̄pter pecuniam in
 adulteriū cadūt: qui pecuniā recipit obli
 gat satisfacere p̄ restitutionē p̄prio cōpari
 qui plus iniuriat compari suo q̄ alieno
 licet in hoc vterq̄ iniuriā patiat. Si deniq̄
 q̄s hominē occiderit p̄ pecuniā debet illā
 heredib^o interfecti restituere. Secūdo pro
 inde pōt recipi cū iniuria plurimū: vt exem
 pli gr̄a: ponam^o casus. Et p̄mo de officiali
 cōitatis vel alicui^o dñi cui si certū salariū
 p̄ administratiōe sui officij statuaf: et nibilo
 min^o cōtra statuta dñi sui seu cōitatis aliq̄
 recipit: tūc ip̄i dñi vel cōitati restituere de
 bet: eo q̄ in eius iniuriā talis pecunia rece
 pta est: vtputa si dñs vel cōmunitas emat
 totū frumentū terre: statuēs p̄sonas q̄ ip̄m